

**GMINA
KSIĘŻPOL**

Lider projektu:
Gmina Biłgoraj
ul. Kościuszki 88
23 - 400 Biłgoraj
tel.: (84) 688 28 30
www.gminabilgoraj.pl

Partnerzy:
Gmina Księżpol
ul. Biłgorajska 12
23 - 415 Księżpol
tel.: (84) 687 74 19
www.ksiezpol.pl
Gmina Miasto Biłgoraj
Plac Wolności 16
23 - 400 Biłgoraj
tel.: (84) 686 96 00
www.bilgoraj.pl

ZAŁĄCZNIK 2.

ANALIZA UWARUNKOWAŃ ZEWNĘTRZNYCH I WEWNĘTRZNYCH MIEJSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO MIASTA BIŁGORAJ

2014

POMOC TECHNICZNA
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI FUNDUSZ
ROZWOJU REGIONALNEGO

Analiza uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj stanowi załącznik nr 2 do Strategii Rozwoju Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj – Dokument Ramowy. Dokumenty zostały opracowane przez firmę EuroCompass Sp. z o.o. na podstawie umowy z Gminą Biłgoraj nr JRPPOPT. 272.1.2013 z dnia 07.08.2013 r.

Przedmiot wyżej wymienionej umowy wykonywany jest w ramach projektu pn.: „Upowszechnienie podejścia funkcjonalnego w planowaniu przestrzennym poprzez określenie granic i kierunków rozwoju obszaru funkcjonalnego Miasta Biłgoraj” współfinansowanego w ramach Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna na lata 2007-2013 w ramach „Konkursu dotacji na działania wspierające jednostki samorządu terytorialnego w zakresie planowania miejskich obszarów funkcjonalnych” ogłoszonego przez Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju.

SPIS TREŚCI

1. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE	3
1.1. MOF BIŁGORAJ NA TLE DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH	3
1.2. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z POŁOŻENIA ADMINISTRACYJNEGO MOF BIŁGORAJ	21
1.3. ATRAKCYJNOŚĆ INWESTYCYJNA MOF BIŁGORAJ	23
1.4. UWARUNKOWANIA WYNIKAJĄCE Z DOSTĘPNOŚCI KOMUNIKACYJNEJ MOF BIŁGORAJ	26
2. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE – DIAGNOZA OBSZARU	31
2.1. ŚRODOWISKO	31
2.2. SPOŁECZEŃSTWO	56
2.3. GOSPODARKA	79
2.4. JAKOŚĆ RZĄDZENIA	110

1. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj znajduje się pod dużym wpływem uwarunkowań zewnętrznych. Składają się na to czynniki o różnej intensywności oddziaływania, które wraz z istniejącymi uwarunkowaniami wewnętrznymi tworzą warunki rozwoju obszaru w sferze przestrzenno-społeczno-gospodarczej.

1.1. MOF Biłgoraj na tle dokumentów strategicznych

DOKUMENTY UNII EUROPEJSKIEJ

Pakiet legislacyjny dla polityki spójności

Komisja Europejska uznała, iż polityka spójności, w tym zrównoważony rozwój ośrodków miejskich, powinna stać się jednym z zasadniczych elementów pakietu finansowego na lata 2014-2020, ponieważ odgrywa znaczącą rolę w realizacji celów Strategii „Europa 2020”. Przyjęła pakiet legislacyjny w dziedzinie polityki spójności na lata 2014-2020, który obejmuje:

1. Rozporządzenie podstawowe, ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS), Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybołówstwa (EFRM),
2. Rozporządzenie dot. Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR),
3. Rozporządzenie dot. Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS),
4. Rozporządzenie dot. Funduszu Spójności,
5. Rozporządzenie dot. Europejskiej Współpracy Terytorialnej (EWT),
6. Rozporządzenie dot. Europejskiego Ugrupowania Współpracy Terytorialnej (EUWT).

Pakiet zawiera również projekty rozporządzeń powiązanych z polityką spójności: rozporządzenie dotyczące Europejskiego Funduszu Dostosowania do Globalizacji (EGF), rozporządzenie dotyczące Programu na rzecz przemian i innowacji społecznych oraz komunikat w sprawie Funduszu Solidarności Unii Europejskiej.

Komisja Europejska proponuje wzmocnienie planowania strategicznego w celu zwiększenia wpływu polityki na osiągnięcie priorytetowych celów Unii Europejskiej. Działania wspierające rozwój obszarów miejskich muszą wpisywać się w cele tematyczne i priorytety inwestycyjne, określone w tych rozporządzeniach.

Polityka spójności w latach 2014-2020 będzie się koncentrować na kilku wybranych zagadnieniach. Należą do nich: badania i wspieranie innowacyjności, teleinformatyka, zwiększanie konkurencyjności MŚP, gospodarka niskoemisyjna, adaptacja do zmian klimatycznych, zapobieganie ryzyku i zarządzanie nim, ochrona środowiska, efektywne wykorzystanie zasobów, zwiększanie zatrudnienia i wsparcie mobilności pracowników, integracja społeczna oraz szkolnictwo i kształcenie zawodowe.

Podstawowymi założeniami interwencji między poziomami krajowymi i regionalnymi w perspektywie 2014-2020 są:

- tam gdzie to możliwe, dążenie do określenia jednego poziomu interwencji dla danego priorytetu inwestycyjnego ewentualnie typu działań;
- odejście od stosowania kryterium kwotowego (które następczo było wiele problemów w perspektywie 2007-2013);
- zastosowanie nie więcej niż dwu kryteriów podziału jednocześnie. Najważniejsze kryteria podziału to: zasięg geograficzny wsparcia; beneficjent (typ beneficjenta/masowość beneficjenta/zdolność instytucjonalna); skala oddziaływania interwencji (znaczenie) oraz oczywiście kryteria charakterystyczne dla konkretnego typu interwencji.

Poniżej przedstawiono wykaz programów operacyjnych na lata 2014-2020 z przypisanymi celami tematycznymi, priorytetami inwestycyjnymi i funduszem¹.

Programy Operacyjne	Cele tematyczne	Priorytety inwestycyjne	Fundusz
Program Operacyjny Inteligentny Rozwój	1. Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji	1.1. wzmocnienie infrastruktury badań i innowacji i podnoszenie zdolności do tworzenia doskonałości w zakresie badań i innowacji oraz wspieranie ośrodków kompetencji, w szczególności leżących w interesie Europy; 1.2. promowanie inwestycji przedsiębiorstw w badania i innowacje, budowanie sieci współpracy pomiędzy firmami, ośrodkami naukowo-badawczymi, ośrodkami akademickimi w zakresie rozwoju produktów i usług, transferu technologii, innowacji społecznych i aplikacji z dziedziny usług publicznych, tworzenie sieci, pobudzanie popytu, klastrów i otwartych innowacji poprzez inteligentną specjalizację (...), wspieranie badań technologicznych i stosowanych, linii pilotażowych, działań w zakresie wczesnej walidacji produktów i zaawansowanych zdolności produkcyjnych i pierwszej produkcji w dziedzinie kluczowych technologii (...)	EFRR
	3. Podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury	3.1. promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz wspieranie tworzenia nowych firm, z uwzględnieniem inkubatorów przedsiębiorczości; 3.2. opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu internacjonalizacji; 3.4. wspieranie zdolności MŚP w zaangażowanie się w proces wzrostu ekonomicznego i innowacji;	EFRR
Program Operacyjny Polska Cyfrowa	2. Zwiększanie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych	2.1. poszerzanie dostępu do sieci szerokopasmowych, rozwój sieci o wysokiej przepustowości i wspieranie przyjęcia nowych technologii i sieci w gospodarce cyfrowej; 2.3. wzmocnienie zastosowania technologii komunikacyjno-informacyjnych dla e-administracji, e-learningu, e-integracji, e-kultury i e-zdrowia;	EFRR
Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko	4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach	4.1. promowanie produkcji i dystrybucji odnawialnych źródeł energii; 4.2. promowanie efektywności energetycznej i wykorzystania OZE przez MŚP/przez przedsiębiorstwa; 4.3. wspieranie efektywności energetycznej i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w budynkach publicznych i sektorze mieszkaniowym; 4.4. rozwój i wdrażanie inteligentnych systemów dystrybucji na niskich i średnich poziomach napięcia; 4.5. promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich typów obszarów, w szczególności na obszarach miejskich, w tym wspieranie zrównoważonego transportu miejskiego oraz podejmowania odpowiednich działań adaptacyjnych i mitygujących;	FS

¹Programowanie perspektywy finansowej 2014-2020 - Załączniki do Umowy Partnerstwa, październik 2013 r. Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.

		4.7. promowanie wysoko wydajnej kogeneracji energii cieplnej i elektrycznej w oparciu o popyt na użytkową energię ciepłą;	
	5. Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem	5.1. wspieranie wyspecjalizowanych inwestycji służących dostosowaniu do zmiany klimatu; 5.2. promowanie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje ryzyka, zapewniających odporność na klęski żywiołowe oraz stworzenie systemów zarządzania klęskami żywiołowymi;	FS
	6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów	6.1. zaspokojenie znaczących potrzeb w zakresie inwestycji w sektorze gospodarki odpadami, tak aby wypełnić zobowiązania wynikające z prawa unijnego; 6.2. zaspokojenie znaczących potrzeb w zakresie inwestycji w sektorze gospodarki wodnej, tak aby wypełnić zobowiązania wynikające z prawa unijnego; 6.4. ochrona i przywrócenie bioróżnorodności, ochrona i rekultywacja gleby oraz promowanie systemów ochrony ekosystemów, w tym programu NATURA 2000 oraz zielonej infrastruktury; 6.5. działania mające na celu poprawę stanu środowiska miejskiego, w tym rekultywacja terenów przemysłowych i redukcja zanieczyszczenia powietrza; 6.3. ochrona promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego;	FS EFRR
	7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych	7.1. wspieranie rozwoju multimodalnego Jednolitego Europejskiego Obszaru Transportowego (Single European Transport Area – SEA) poprzez inwestycje w sieci TEN-T;	FS/EFRR
7.2. zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T;		EFRR	
7.5. rozwój inteligentnych systemów dystrybuowania, magazynowania i przesyłu gazu i energii elektrycznej;			
7.3. rozwój przyjaznych dla środowiska i niskoemisyjnych systemów transportu, włączając transport śródlądowy, morski, porty i połączenia multimodalne; 7.4. rozwój i rehabilitacja kompleksowego, nowoczesnego i interoperacyjnego systemu transportu kolejowego;		FS	
	9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	9.1. inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia oraz przejścia z usług instytucjonalnych do usług na poziomie społeczności lokalnych;	EFRR
Program Operacyjny Wiedza, Edukacja, Rozwój	8. Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników	8.6. trwała integracja na rynku pracy ludzi młodych bez pracy, zwłaszcza tych którzy nie uczestniczą w kształceniu lub szkoleniu (NEET); 8.8. równouprawnienie płci oraz godzenie życia zawodowego i prywatnego; 8.9. adaptacja pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian; 8.10. aktywne i zdrowe starzenie się; 8.11. modernizacja i wzmocnienie roli instytucji działających na rynku pracy, w tym działania mające na celu zwiększenie transnarodowej mobilności pracowników	EFSD
	9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	9.4. aktywna integracja, w szczególności w celu poprawy zatrudnialności; 9.6. zwalczanie dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną; 9.7. ułatwianie dostępu do niedrogich, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym; 9.8. wspieranie gospodarki społecznej i przedsiębiorstw społecznych;	EFSD
	10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie	10.1. ograniczenie przedwczesnego kończenia nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości edukacji elementarnej, kształcenia podstawowego i ponadpodstawowego; 10.2. poprawa jakości, skuteczności i dostępności szkolnictwa wyższego oraz kształcenia na poziomie równoważnym w celu zwiększenia udziału i poziomu osiągnięć; 10.3. poprawa dostępności i wspieranie uczenia się przez całe życie, podniesienie umiejętności i kwalifikacji siły roboczej i zwiększenie dopasowania systemów kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy m.in. przez poprawę jakości kształcenia i szkolenia zawodowego oraz utworzenia i rozwijania systemów uczenia się poprzez praktykę i przyuczania do zawodu, takich jak dwutorowe systemy kształcenia;	EFSD
	11. Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i skuteczności administracji publicznej	11.3 inwestycje w zdolności instytucjonalne i w skuteczność administracji publicznych oraz usług publicznych w celu przeprowadzenia reform, z uwzględnieniem lepszego stanowienia prawa i dobrych rządów;	EFSD
Program Operacyjny Polska Wschodnia	1. Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji	1.2. promowanie inwestycji przedsiębiorstw w badania i innowacje, budowanie sieci współpracy pomiędzy firmami, ośrodkami naukowo-badawczymi, ośrodkami akademickimi w zakresie rozwoju produktów i usług, transferu technologii, innowacji społecznych i aplikacji z dziedziny usług publicznych, tworzenie sieci, pobudzanie popytu, klastrów i otwartych innowacji poprzez inteligentną specjalizację (...), wspieranie badań technologicznych i stosowanych, linii pilotażowych, działań w zakresie wczesnej walidacji produktów i zaawansowanych zdolności produkcyjnych i pierwszej produkcji w dziedzinie kluczowych technologii (...)	EFRR
	3. Podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury	3.1. promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz wspieranie tworzenia nowych firm, z uwzględnieniem inkubatorów przedsiębiorczości; 3.2. opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu internacjonalizacji; 3.3. wspieranie tworzenia i rozszerzania zaawansowanych zdolności w zakresie rozwoju produktów i usług	EFRR
	4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach	4.5. promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich typów obszarów, w szczególności na obszarach miejskich, w tym wspieranie zrównoważonego transportu miejskiego oraz podejmowania odpowiednich działań adaptacyjnych i mitygujących	EFRR
	7. Promowanie zrównoważonego	7.2. zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T;	EFRR

	transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych infrastruktur sieciowych	7.4. rozwój i rehabilitacja kompleksowego, nowoczesnego i interpretacyjnego systemu transportu kolejowego	
Regionalne Programy Operacyjne	1. Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji	1.1. wzmacnianie infrastruktury badań i innowacji i podnoszenie zdolności do tworzenia doskonałości w zakresie badań i innowacji oraz wspieranie ośrodków kompetencji, w szczególności leżących w interesie Europy 1.2. promowanie inwestycji przedsiębiorstw w badania i innowacje, budowanie sieci współpracy pomiędzy firmami, ośrodkami naukowo-badawczymi, ośrodkami akademickimi w zakresie rozwoju produktów i usług, transferu technologii, innowacji społecznych i aplikacji z dziedziny usług publicznych, tworzenie sieci, pobudzanie popytu, klastrów i otwartych innowacji poprzez inteligentną specjalizację (...), wspieranie badań technologicznych i stosowanych, linii pilotażowych, działań w zakresie wczesnej walidacji produktów i zaawansowanych zdolności produkcyjnych i pierwszej produkcji w dziedzinie kluczowych technologii (...)	EFRR
	2. Zwiększanie dostępności, stopnia wykorzystania i jakości technologii informacyjno-komunikacyjnych	2.2. Rozwój produktów i usług opartych na TIK, handlu elektronicznego oraz zwiększenie zapotrzebowania na TIK; 2.3. wzmacnianie zastosowania technologii komunikacyjno-informacyjnych dla e-administracji, e-learningu, e-integracji, e-kultury i e-zdrowia	EFRR
	3. Podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury	3.1. promowanie przedsiębiorczości, w szczególności poprzez ułatwianie gospodarczego wykorzystywania nowych pomysłów oraz wspieranie tworzenia nowych firm, z uwzględnieniem inkubatorów przedsiębiorczości; 3.2. opracowywanie i wdrażanie nowych modeli biznesowych dla MŚP, w szczególności w celu internacjonalizacji; 3.3. wspieranie tworzenia i rozszerzania zaawansowanych zdolności w zakresie rozwoju produktów i usług; 3.4. wspieranie zdolności MŚP w zaangażowanie się w proces wzrostu ekonomicznego i innowacji	EFRR
	4. Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach	4.1. promowanie produkcji i dystrybucji odnawialnych źródeł energii; 4.2. promowanie efektywności energetycznej i wykorzystania OZE przez MŚP/przez przedsiębiorstwa; 4.3. wspieranie efektywności energetycznej i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w budynkach publicznych i sektorze mieszkaniowym; 4.5. promowanie strategii niskoemisyjnych dla wszystkich typów obszarów, w szczególności na obszarach miejskich, w tym wspieranie zrównoważonego transportu miejskiego oraz podejmowania odpowiednich działań adaptacyjnych i mitygacyjnych; 4.7. promowanie wysoko wydajnej kogeneracji energii cieplnej i elektrycznej w oparciu o popyt na użytkową energię ciepłą;	EFRR
	5. Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem	5.2. promowanie inwestycji ukierunkowanych na konkretne rodzaje ryzyka, zapewniających odporność na klęski żywiołowe oraz stworzenie systemów zarządzania klęskami żywiołowymi;	EFRR
	6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów	6.1. zaspokojenie znaczących potrzeb w zakresie inwestycji w sektorze gospodarki odpadami, tak aby wypełnić zobowiązania wynikające z prawa unijnego; 6.2. zaspokojenie znaczących potrzeb w zakresie inwestycji w sektorze gospodarki wodnej, tak aby wypełnić zobowiązania wynikające z prawa unijnego; 6.3. ochrona promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego; 6.4. ochrona i przywrócenie bioróżnorodności, ochrona i rekultywacja gleby oraz promowanie systemów ochrony ekosystemów, w tym programu NATURA 2000 oraz zielonej infrastruktury; 6.5. działania mające na celu poprawę stanu środowiska miejskiego, w tym rekultywacja terenów poprzemysłowych i redukcja zanieczyszczenia powietrza;	EFRR
	7. Promowanie zrównoważonego transportu i usuwanie niedoborów przepustowości w działaniu najważniejszych Infrastruktur sieciowych	7.2. zwiększanie mobilności regionalnej poprzez łączenie węzłów drugorzędnych i trzeciorzędnych z infrastrukturą TEN-T; 7.3. rozwój przyjaznych dla środowiska i niskoemisyjnych systemów transportu, włączając transport śródlądowy, morski, porty i połączenia multimodalne; 7.4. rozwój i rehabilitacja kompleksowego, nowoczesnego i interoperacyjnego systemu transportu kolejowego	EFRR
	8. Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników	8.2. wspieranie rozwoju przyjaznego dla zatrudnienia poprzez rozwój potencjałów endogenicznych jako elementu strategii terytorialnej dla obszarów ze specyficznymi potrzebami, łącznie z przekształcaniem upadających regionów przemysłowych oraz działaniami na rzecz zwiększenia dostępności i rozwoju zasobów naturalnych i kulturowych; 8.5. zapewnianie dostępu do zatrudnienia osobom poszukującym pracy i nieaktywnym zawodowo, w tym podejmowanie lokalnych inicjatyw na rzecz zatrudnienia oraz wspieranie mobilności pracowników; 8.7. samozatrudnienie, przedsiębiorczość oraz tworzenie nowych miejsc pracy; 8.8. równouprawnienie płci oraz godzenie życia zawodowego i prywatnego; 8.9. adaptacja pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian; 8.10. aktywne i zdrowe starzenie się;	EFRR EFS
	9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	9.1. inwestycje w infrastrukturę zdrowotną i społeczną, które przyczyniają się do rozwoju krajowego, regionalnego i lokalnego, zmniejszania nierówności w zakresie stanu zdrowia oraz przejścia z usług instytucjonalnych do usług na poziomie społeczności lokalnych; 9.2. wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności i obszarów miejskich i wiejskich;	EFRR

		9.3. wspieranie przedsiębiorczości społecznej; 9.4. aktywna integracja, w szczególności w celu poprawy zatrudnialności; 9.5. integracja społeczności marginalizowanych takich jak Romowie; 9.7. ułatwianie dostępu do niedrogich, trwałych oraz wysokiej jakości usług, w tym opieki zdrowotnej i usług socjalnych świadczonych w interesie ogólnym; 9.8. wspieranie gospodarki społecznej i przedsiębiorstw społecznych; 9.9. lokalne strategie rozwoju realizowane przez społeczność;	EFSS
	10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie	10.1. ograniczenie przedwczesnego kończenia nauki szkolnej oraz zapewnienie równego dostępu do dobrej jakości edukacji elementarnej, kształcenia podstawowego i ponadpodstawowego; 10.3. poprawa dostępności i wspieranie uczenia się przez całe życie, podniesienie umiejętności i kwalifikacji siły roboczej i zwiększenie dopasowania systemów kształcenia i szkolenia do potrzeb rynku pracy m.in. przez poprawę jakości kształcenia i szkolenia zawodowego oraz utworzenia i rozwijanie systemów uczenia się poprzez praktykę i przyuczania do zawodu, takich jak dwutorowe systemy kształcenia;	EFSS
		10.4. inwestycje w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie poprzez rozwój infrastruktury edukacyjnej i szkoleniowej	EFRR
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich	1. Wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji	1. Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich; 1A. Zwiększanie innowacyjności i bazy wiedzy na obszarach wiejskich; 1B. Wzmacnianie powiązań między rolnictwem i leśnictwem a badaniami i innowacją;	EFRRROW
	3. Podnoszenie konkurencyjności MŚP, sektora rolnego oraz sektora rybołówstwa i akwakultury	2. Poprawa konkurencyjności wszystkich rodzajów gospodarki rolnej i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych; 2A. Ułatwianie restrukturyzacji gospodarstw stojących przed problemami strukturalnymi, a szczególnie gospodarstw rolnych o niskim poziomie uczestnictwa w rynku, gospodarstw prowadzących działalność o charakterze rynkowym w określonych sektorach i gospodarstw wymagających zróżnicowania produkcji rolnej; 3. Poprawa konkurencyjności wszystkich sektorów rolnictwa i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych; 2B. Ułatwianie wymiany pokoleniowej w sektorze rolnym; 2. Poprawa konkurencyjności wszystkich rodzajów gospodarki rolnej i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych; 3A. Lepsze zintegrowanie głównych producentów z łańcuchem żywnościowym poprzez systemy jakości, promocję na rynkach lokalnych i krótkie cykle dostaw, grupy producentów i organizacje międzybranżowe	EFRRROW
	5. Promowanie dostosowania do zmian klimatu, zapobiegania ryzyku i zarządzania ryzykiem	3. Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie 3B. Wspieranie zarządzania ryzykiem w gospodarstwach rolnych	EFRRROW
	6. Ochrona środowiska naturalnego i wspieranie efektywności wykorzystania zasobów	4. Odtwarzanie, chronienie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa; 4A. Odtwarzanie i zachowanie różnorodności biologicznej, w tym na obszarach Natura 2000, oraz rolnictwa o wysokiej wartości przyrodniczej i stanu europejskich krajobrazów; 4. Odtwarzanie, chronienie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa; 4B. Poprawa gospodarki wodnej; 4. Odtwarzanie, chronienie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa; 4C. Poprawa gospodarowania glebą; 5. Wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach rolnym, spożywczym i leśnym; 5E. promowanie pochłaniania dwutlenku węgla w rolnictwie i leśnictwie	EFRRROW
	8. Wspieranie zatrudnienia i mobilności pracowników	6. Zwiększenie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich; 6A. Ułatwianie różnicowania działalności, zakładania nowych, małych przedsiębiorstw i tworzenia miejsc pracy	EFRRROW
	9. Wspieranie włączenia społecznego i walka z ubóstwem	6. Zwiększenie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich; 6B. Wspieranie lokalnego rozwoju na obszarach wiejskich	EFRRROW
	10. Inwestowanie w edukację, umiejętności i uczenie się przez całe życie	1. Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich; 1C. Promowanie uczenia się przez całe życie oraz szkolenia zawodowego w sektorach rolnym i leśnym	EFRRROW

Strategia „Europa 2020”

Strategia „Europa 2020” - Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu jest nowym, długookresowym programem rozwoju społeczno-gospodarczego Unii Europejskiej (UE), który zastąpił realizowaną od 2000 r., zmodyfikowaną pięć lat później, Strategię Lizbońską.

Strategia obejmuje trzy wzajemnie ze sobą powiązane priorytety:

- rozwój inteligentny – rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacji;
- rozwój zrównoważony – wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej;
- rozwój sprzyjający włączeniu społecznemu – wspieranie gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniającej spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną.

Ostatni z priorytetów odnosi się do spójności terytorialnej jako jednego z ważnych elementów spójności Unii Europejskiej. Oznacza, że korzyści wzrostu gospodarczego powinny rozkładać się jednakowo w całej Wspólnocie. Zgodnie z celami strategii „Europa 2020” europejskie miasta powinny być inkubatorami edukacji i innowacji, cechować się zrównoważoną bazą przemysłową, powinny stać się atrakcyjne jako miejsca pracy i zamieszkania.

Na potrzeby monitorowania stopnia realizacji programu Europa 2020 zdefiniowano pięć celów głównych:

- Osiągnięcie wskaźnika zatrudnienia na poziomie 75 proc. wśród osób w wieku 20 – 64 lat;
- Zwiększenie nakładów na działalność badawczo-rozwojową, w sektorze publicznym i prywatnym, do poziomu 3 proc. PKB;
- Poprawa efektywności energetycznej: ograniczenie emisji gazów cieplarnianych o 20 proc., zwiększenie do 20 proc. udziału energii odnawialnej w ogólnym zużyciu energii oraz zwiększenie efektywności energetycznej o 20 proc.;
- Podniesienie poziomu wykształcenia – zredukowanie odsetka osób przedwcześnie kończących naukę do 10 proc., zwiększenie do 40 proc. odsetka osób w wieku 30 – 34 lat posiadających wykształcenie wyższe (lub równoważne);
- Zmniejszenie liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym przynajmniej o 20 mln.

Podstawowym instrumentem realizacji celów programu Europa 2020 jest 7 inicjatyw przewodnich przygotowanych przez Komisję Europejską:

- Unia innowacji;
- Mobilna młodzież;
- Europejska agenda cyfrowa;
- Europa efektywnie korzystająca z zasobów;
- Polityka przemysłowa w erze globalizacji;
- Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia;
- Europejski program walki z ubóstwem.

Realizacja działań w ramach poszczególnych inicjatyw na szczeblu unijnym, krajowym, regionalnym i lokalnym ma umożliwić budowę inteligentnej i zrównoważonej gospodarki europejskiej sprzyjającej włączeniu społecznemu.

Poniżej przedstawiono cele przypisane Polsce w Krajowym Programie Reform Europa 2020:

- osiągnięcie wskaźnika zatrudnienia na poziomie 71%,
- osiągnięcie wskaźnika inwestycji w sektorze B+R na poziomie 1,7% PKB,
- ograniczenie emisji CO₂, zwiększenie udziału energii odnawialnej w ogólnym zużyciu energii do 15,48%,
- podniesienie poziomu efektywności energetycznej – ograniczenie zużycia energii o 14 mln ton,
- zmniejszenie o 4,5% odsetka osób wczesnie kończących naukę,
- zwiększenie do 45% odsetka osób z wykształceniem wyższym,
- zmniejszenie o 1,5 mln liczby osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.

Umowa Partnerstwa – Programowanie perspektywy finansowej 2014 -2020 (październik 2013)

Umowa Partnerstwa określa strategię interwencji funduszy w ramach trzech polityk unijnych Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej i Wspólnej Polityki Rybołówstwa w Polsce w latach 2014-2020. Instrumentami realizacji Umowy partnerstwa są krajowe i regionalne programy operacyjne. Programy te wraz z Umową Partnerstwa tworzą spójny system dokumentów strategicznych i programowych na nową perspektywę finansową. Umowa Partnerstwa określa kontekst strategiczny w wymiarze tematycznym i terytorialnym oraz wskazuje oczekiwane rezultaty oraz obowiązujące ramy finansowe i wdrożeniowe.

Fundusze europejskie na lata 2014-2020 to jedno z głównych źródeł finansowania inwestycji zapewniających dynamiczny, trwały i zrównoważony rozwój. Logika programowania na lata 2014-2020 opiera się więc na powiązaniu oczekiwań europejskich odnośnie koncentracji na celach Strategii Europa 2020 z celami krajowymi wskazanymi w Strategii Rozwoju Kraju do 2020 roku.

Umowa Partnerstwa zakłada znaczne zwiększenie środków, które będą zarządzane przez województwa. Prezentuje zarys systemu koordynacji, a także przedstawia ogólne założenia podziału interwencji pomiędzy poziom krajowy i regionalny, oparty przede wszystkim na zasadzie subsydiarności. Zapewnieniu koordynacji pomiędzy funduszami polityki spójności na poziomie regionalnym służy, umożliwiona po raz pierwszy w okresie programowania 2014-2020 realizacja przez samorządy województw programów dwufunduszowych.

Podejście terytorialne w nowej perspektywie finansowej zakłada odejście od postrzegania obszarów przez pryzmat granic administracyjnych na rzecz ich indywidualnych potencjałów, barier i wzajemnych zależności. Relacje te mogą zachodzić zarówno na płaszczyźnie instytucjonalnej, programowej, jak i na poziomie konkretnych interwencji: infrastrukturalnych, społecznych, edukacyjnych, zwiększających wzajemne pozytywne oddziaływanie pomiędzy

obszarami. Wymiar terytorialny jest zatem traktowany jako jedna z głównych zasad programowania na lata 2014-2020.

Zgodnie z założeniami Umowy Partnerskiej miasta i ich obszary funkcjonalne wspierane są w ramach różnych programów operacyjnych. Oprócz działań realizowanych w tradycyjnym systemie realizacji, rozwojowi obszarów funkcjonalnych miast służą specjalne instrumenty wsparcia. Przede wszystkim, część interwencji każdego z RPO dedykowana jest tym obszarom oraz realizowana jest poprzez Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) wspierane środkami EFRR i EFS.

Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) to nowe narzędzie służące realizacji strategii terytorialnych. W Polsce przy pomocy instrumentu ZIT realizowane będą w szczególności zintegrowane działania służące zrównoważonemu rozwojowi obszarów miejskich. Za pomocą instrumentu ZIT (w zależności od decyzji IZ) mogą być realizowane strategie terytorialne obejmujące inne typy obszarów (w tym obszary miejskie) oraz szerszy katalog działań.

Na realizację ZIT przeznaczone są:

- środki z podstawowej alokacji RPO w miastach wojewódzkich i obszarach powiązanych z nimi funkcjonalnie (warunek obligatoryjny) a także w miastach regionalnych i subregionalnych i obszarach powiązanych z nimi funkcjonalnie oraz na innych obszarach, na których realizowane będą ZIT (zgodnie z wolą IZ RPO);
- środki pochodzące z funduszy strukturalnych, w tym 5,2% całej alokacji EFRR dla Polski oraz 2,4% krajowej alokacji EFS (przeznaczone na realizację ZIT w miastach wojewódzkich oraz obszarach powiązanych z nimi funkcjonalnie), które zostały alokowane w RPO w ramach podziału środków w funkcjonującej na etapie programowania specjalnej rezerwy;
- dodatkowo w przypadku ZIT realizowanych w miastach wojewódzkich i obszarach powiązanych z nimi funkcjonalnie środki PO IiŚ 2014-2020 oraz PO PW służące jako źródło wsparcia wybranych, niezbędnych projektów komplementarnych wynikających ze Strategii ZIT.

Przy pomocy instrumentu ZIT, partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego miast i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie muszą realizować zintegrowane przedsięwzięcia, łączące działania finansowane z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Społecznego.

Zgodnie z założeniami realizacja Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w Polsce ma na celu:

- sprzyjanie rozwojowi współpracy i integracji na obszarach funkcjonalnych największych polskich miast, przede wszystkim tam, gdzie skala problemów związanych z brakiem współpracy i komplementarności działań różnych jednostek administracyjnych jest największa;
- promowanie partnerskiego modelu współpracy różnych jednostek administracyjnych na miejskich obszarach funkcjonalnych;

- realizację zintegrowanych projektów odpowiadających w sposób kompleksowy na potrzeby i problemy miast i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie;
- zwiększanie wpływu miast i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie na kształt i sposób realizacji działań wspieranych na ich obszarze w ramach Polityki Spójności.

DOKUMENTY KRAJOWE

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju jest najważniejszym krajowym dokumentem strategicznym, dotyczącym zagospodarowania przestrzennego Polski. Dokument ten przedstawia wizję zagospodarowania przestrzennego kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat, określa cele i kierunki polityki zagospodarowania kraju służące jej urzeczywistnieniu oraz wskazano w nim zasady oraz mechanizmy koordynacji i wdrażania publicznych polityk rozwojowych mających istotny wpływ terytorialny.

W dokumencie wskazano 6 głównych celów polityki przestrzennego zagospodarowania kraju:

- Cel 1. Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności,
- Cel 2. Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów,
- Cel 3. Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej,
- Cel 4. Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski,
- Cel 5. Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa,
- Cel 6. Przywrócenie i utwalenie ładu przestrzennego.

W związku z tendencją do przechodzenia od podejścia sektorowego do zintegrowanego podejścia terytorialnego założeniem dokumentu jest, że podobny zestaw działań o charakterze zintegrowanym powinien być kierowany do obszarów charakteryzujących się wspólnymi cechami geograficznymi (społeczno-gospodarczymi i przestrzennymi) nazwanych obszarami funkcjonalnymi.

Zbiór obszarów funkcjonalnych wskazanych w dokumencie jest zbiorem otwartym – liczba i zasięg geograficzny takich obszarów zależy od celu, jakiemu delimitacja ma służyć. Dla realizacji

celów KPZK 2030 wyznaczono obszary funkcjonalne, które będą delimitowane na różnych poziomach zarządzania (krajowym, regionalnym, funkcjonalnym).

Można je podzielić na cztery podstawowe typy:

- określone w odniesieniu do całego systemu osadniczego, wyznaczone na podstawie stopnia urbanizacji, obejmujące obszary miejskie – rdzenie i ich strefy funkcjonalne – i obszary funkcjonalne wiejskie,
- wyznaczone na podstawie typu potencjału rozwojowego ze względu na występowanie szczególnego zjawiska z zakresu gospodarki przestrzennej i warunków dla polityki rozwoju w skali makroregionalnej,
- wyznaczone ze względu na możliwość wystąpienia konfliktów przestrzennych związanych ze sposobem wykorzystania ich potencjału przyrodniczego i kulturowego,
- wymagające restrukturyzacji i rozwoju nowych funkcji przy użyciu instrumentów właściwych polityce regionalnej.

Na tych obszarach dochodzi do kumulacji problemów o charakterze społeczno-gospodarczym, co staje się barierą dla osiągnięcia spójności przestrzennej kraju. Dwie ostatnie z powyższych kategorii zawierają wyłącznie obszary problemowe (zgodnie z obowiązującą Ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) polityki przestrzennej i regionalnej, podczas gdy obszary funkcjonalne należące do innych typów mogą, ale nie muszą być uznane za problemowe na odpowiednim poziomie planistycznym.

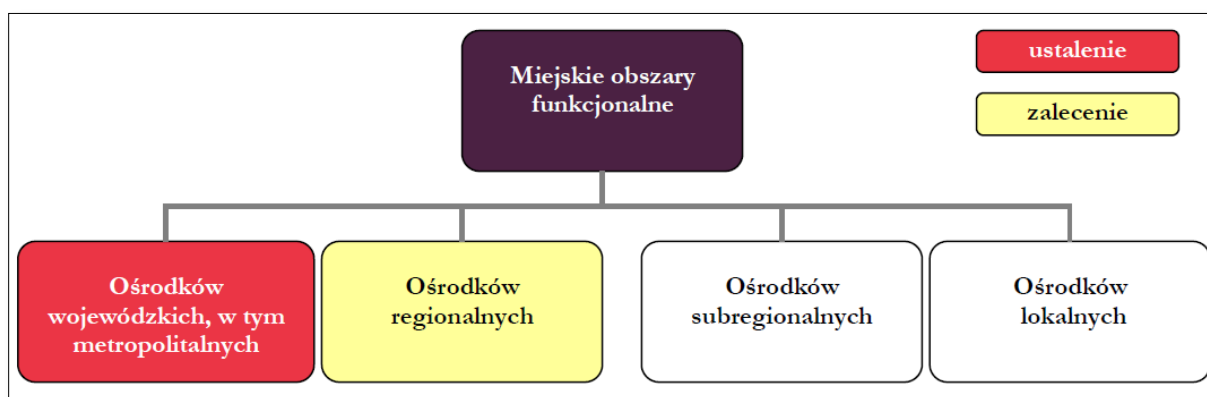
W KPZK 2030 wyznaczono 5 głównych typów obszarów funkcjonalnych:

1. Miejskie obszary funkcjonalne;
2. Wiejskie obszary funkcjonalne;
3. Obszary funkcjonalne szczególnego zjawiska w skali makroregionalnej;
4. Obszary kształtowania potencjału rozwojowego;
5. Obszary funkcjonalne wymagające rozwoju nowych funkcji przy użyciu instrumentów właściwych polityce regionalnej.

Zgodnie z zapisami w KPZK wskazane jest odejście od podejścia do miasta w jego granicach administracyjnych, ale na pierwszy plan wysuwa się miasto wraz z jego obszarem funkcjonalnym, który w coraz większym stopniu zaczyna pełnić funkcje pozarolnicze.

Miejski obszar funkcjonalny jest układem osadniczym ciągłym przestrzennie, złożonym z odrębnych administracyjnie jednostek. Obejmuje zwarty obszar miejski oraz powiązaną z nim funkcjonalnie strefę zurbanizowaną. Administracyjnie obszary te mogą obejmować gminy miejskie, wiejskie i miejsko-wiejskie. Miejskie obszary funkcjonalne można podzielić na cztery podtypy: ośrodków wojewódzkich (w tym metropolitalnych), regionalnych, subregionalnych i lokalnych.

Ryc.1. Klasyfikacja miejskich obszarów funkcjonalnych

Źródło: koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030

Miasta wojewódzkie w Polsce mają obowiązek delimitacji swoich obszarów funkcjonalnych oraz przygotowania strategii i planów zagospodarowania dla całego obszaru funkcjonalnego. Delimitacja obszarów funkcjonalnych ośrodków regionalnych, subregionalnych i lokalnych nie jest obowiązkowa jednak jej wykonanie w oparciu o metodologię zastosowaną do miast wojewódzkich byłoby korzystne dla rozwoju tych obszarów.

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj zaklasyfikować należy do ośrodków lokalnych, ze względu na liczbę ludności (50 tys. mieszkańców). Jako ośrodek lokalny ma duże znaczenie w rozwoju obszarów wiejskich, ponieważ jest centrum tworzenia funkcji pozarolniczych, oferuje usługi podstawowe i średniego rzędu.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego: regiony, miasta, obszary miejskie 2010 – 2020

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego: regiony, miasta obszary wiejskie 2010-2020 jest dokumentem określającym cele rządu i samorządów w odniesieniu do polskiej przestrzeni dla osiągnięcia strategicznych celów rozwoju kraju.

Celem strategicznym polityki regionalnej, określonym w KSRR, jest efektywne wykorzystywanie specyficznych regionalnych oraz terytorialnych potencjałów rozwojowych dla osiągnięcia celów rozwoju kraju – wzrostu zatrudnienia i spójności w horyzoncie długookresowym. KSRR ustala trzy cele szczegółowe do 2020 roku:

1. Wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów;
2. Budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie procesom marginalizacji na obszarach problemowych;
3. Tworzenie warunków dla skutecznej, efektywnej i partnerskiej realizacji działań rozwojowych ukierunkowanych terytorialnie.

KSRR określa główne obszary rozwoju, do których odnosi się polityka regionalna: są to regiony, miasta i obszary wiejskie. W odniesieniu do obszarów miejskich Strategia zaznacza, iż wspieranie

ich rozwoju jest jednym z podstawowych kierunków polityki regionalnej. Wsparcie skierowane dla miast sprzyja budowaniu konkurencyjności całych regionów.

Dokument wprowadza kategorię obszarów, do których będzie w szczególności kierowana polityka regionalna – OSI (Obszary Strategicznej Interwencji). Są to obszary problemowe, do których planuje się interwencję polityki regionalnej z poziomu krajowego. Typy OSI według KSRR to:

- Ośrodki wojewódzkie;
- Ośrodki subregionalne;
- Obszary wiejskie;
- OSI dla zapewnienia spójności w skali kraju;
- Obszary o najgorszych wskaźnikach dostępu do usług publicznych;
- Obszary przygraniczne;
- OSI na rzecz restrukturyzacji i rewitalizacji miast tracących funkcje społeczno – gospodarcze;
- Obszary o ekstremalnie niskiej dostępności transportowej.

Delimitacja Obszarów Strategicznej Interwencji w przestrzeni poszczególnych województw jest realizowana w strategiach rozwoju województw.

Założenia Krajowej Polityki Miejskiej

Założenia Krajowej Polityki Miejskiej są pierwszym krokiem do opracowania docelowego dokumentu: Krajowa Polityka Miejska.

Krajowa polityka miejska jest celowym, ukierunkowanym terytorialnie działaniem państwa na rzecz zrównoważonego rozwoju miast i ich obszarów funkcjonalnych oraz wykorzystania ich potencjałów w procesach rozwoju kraju. Jest programowana na poziomie krajowym i realizowana poprzez tworzenie optymalnych warunków rozwoju miast oraz poprzez działania inwestycyjne podmiotów publicznych i niepublicznych.

Podmiotem krajowej polityki miejskiej jest rząd i współuczestniczące jednostki samorządu terytorialnego. Ważnym podmiotem polityki miejskiej mogą zostać także podmioty reprezentujące obszary funkcjonalne największych miast w przypadku powołania ich do życia, bądź wzmocnione prawnie i instytucjonalnie związki samorządów terytorialnych wchodzących w skład miejskich obszarów funkcjonalnych.

Podstawowe zasady prowadzenia krajowej polityki miejskiej to:

- Zasada integralności: podporządkowanie krajowej polityki miejskiej polityce rozwoju – cele, zadania i instrumenty są ściśle podporządkowane polityce rozwoju;
- Zasada zintegrowanego podejścia terytorialnego – wykorzystanie ukrytych lub niewłaściwie wykorzystanych zasobów terytoriów oraz wspomaganie specjalizacji różnych typów ośrodków miejskich;

- Zasada wielopoziomowego zarządzania – współpraca i koordynacja działań między rządem, samorządami województw i samorządami lokalnymi w układzie pionowym oraz poziomej współpracy jednostek samorządu terytorialnego i innych podmiotów dla osiągnięcia wyznaczonych celów.

Najważniejsze wyzwania dla Polski w zakresie rozwoju miast to:

- wykorzystanie potencjału głównych ośrodków miejskich i ich obszarów funkcjonalnych do kreowania wzrostu i zatrudnienia oraz zdynamizowania rozwoju kraju;
- wykorzystanie potencjału miast w procesach rozwoju regionalnego na obszarach problemowych o znaczeniu krajowym;
- przeciwdziałanie degradacji społeczno-gospodarczej i przestrzennej obszarów zurbanizowanych;
- poprawa ładu przestrzennego na obszarach miejskich i powstrzymanie żywiołowej suburbanizacji;
- poprawa jakości zarządzania i współpracy na obszarach miejskich, w tym na obszarach funkcjonalnych miast;
- wyzwania horyzontalne, które w specyficzny sposób ujawniają się w miastach;
- polityka transportowa, w tym transport publiczny na obszarach miejskich;
- stały monitoring zjawisk społeczno-przestrzennych na obszarach zurbanizowanych.

Strategicznym celem krajowej polityki miejskiej jest wzmocnienie zdolności miast i obszarów zurbanizowanych do kreowania wzrostu gospodarczego i tworzenia miejsc pracy oraz poprawa jakości życia mieszkańców. Do roku 2020 proponuje się następujące cele krajowej polityki miejskiej:

1. Poprawa konkurencyjności i zdolności głównych ośrodków miejskich do kreowania rozwoju, wzrostu i zatrudnienia;
2. Wspomaganie rozwoju subregionalnych i lokalnych ośrodków miejskich, przede wszystkim na obszarach problemowych polityki regionalnej (w tym na niektórych obszarach wiejskich) poprzez wzmacnianie ich funkcji oraz przeciwdziałanie ich upadkowi ekonomicznemu;
3. Odbudowa zdolności do rozwoju poprzez rewitalizację zdegradowanych społecznie, ekonomicznie i fizycznie obszarów miejskich;
4. Wspieranie zrównoważonego rozwoju ośrodków miejskich, w tym przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom niekontrolowanej suburbanizacji;
5. Stworzenie warunków dla skutecznego, efektywnego i partnerskiego zarządzania rozwojem na obszarach miejskich, w tym w szczególności na obszarach metropolitalnych.

Krajowa polityka miejska będzie realizowana za pomocą zestawu instrumentów planistycznych, instytucjonalnych oraz prawnych. Głównym źródłem jej finansowania będą środki krajowych podmiotów uczestniczących w jej realizacji, uzupełnione przez środki strukturalne UE oraz środki z budżetu państwa.

Na potrzeby aktualizacji krajowej polityki miejskiej będą wykorzystywane okresowe raporty i analizy stosowanych rozwiązań instytucjonalnych, prawnych i finansowych, mających wpływ na rozwój miast. W ramach polityki miejskiej stworzony zostanie system monitoringu i ewaluacji zjawisk w miastach i miejskich obszarach funkcjonalnych oraz określone zostaną wskaźniki pomiaru efektów tej polityki.

Ryc. 2. Zadania Krajowej Polityki Miejskiej

DOKUMENTY REGIONALNE

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014 – 2020 (z perspektywą do 2030r.)

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 roku) jest najważniejszym dokumentem programowym, który określa wizję rozwoju oraz cele i kierunki rozwoju województwa lubelskiego. W dokumencie tym zaprezentowano cele strategiczne odpowiadające na zidentyfikowane problemy i wyzwania rozwojowe. Cele strategiczne ukierunkowane zostały na innowacje, wzmocnienie miast, rozwój nowoczesnej wsi, rozwój przedsiębiorczości, wykorzystanie potencjału naukowego oraz wielokierunkową integrację regionu.

Cel Strategiczny 1. *Wzmacnianie urbanizacji regionu* przedstawia miasta jako nośniki postępu technologicznego, koncentrują usług wyższego rzędu, stanowią one węzły komunikacyjne, stanowią rynki pracy oraz ośrodki obsługi dla otaczających je terenów. Cel ten będzie realizowany dzięki celom operacyjnym:

- 1.1. *Rozwijanie funkcji metropolitalnych Lublina* jako głównego ośrodka Polski Wschodniej, koncentrującego gospodarcze, naukowe i kulturalne kontakty ze światem, zwłaszcza ze wschodnimi sąsiadami.
- 1.2. *Wspieranie ponadlokalnych funkcji miast* (np. naukowych, akademickich, kulturalnych, turystycznych), które przyczyniają się do dynamizacji rozwoju tych miast i otaczających je obszarów.
- 1.3. *Poprawa skomunikowania Lublina z obszarami metropolitalnymi Polski i zagranicy.*

Cel operacyjny 1.2. *Wspieranie ponadlokalnych funkcji miast* odnosi się do miast mających funkcje ponadlokalne, których rozwój będzie korzystny dla całego regionu. Miasta te oferują usługi wyższego rzędu i koncentrują pozarolnicze miejsca pracy. Cel ten zostanie osiągnięty dzięki realizacji działań:

- Wspieranie działań na rzecz rozwoju systemu niskoemisyjnego transportu miejskiego w ośrodkach subregionalnych.
- Wspieranie działań na rzecz rozwoju infrastruktury społecznej o znaczeniu prorozwojowym (głównie edukacyjnej i kulturalnej) w miastach o funkcjach ponadlokalnych.
- Wspieranie wysiłków władz lokalnych na rzecz kompleksowej rewitalizacji oraz poprawy infrastruktury komunalnej.
- Wspieranie wysiłków władz lokalnych w tworzeniu infrastruktury dla biznesu (np. parków przemysłowych, instytucji wspierania biznesu).
- Selektywne wspieranie najbardziej efektywnych i konkurencyjnych kierunków działalności gospodarczej i naukowo-badawczej, zgodnie z wyłoniętymi regionalnymi „inteligentnymi specjalizacjami”.

Dzięki realizacji powyżej wymienionych kierunków działań miasta uzyskają dodatkowe możliwości rozwoju dzięki zwiększeniu atrakcyjności biznesowej i turystycznej, jak również poprawie ulegną warunki życia i zdolność świadczenia usług wyższego rzędu dla otaczających obszarów.

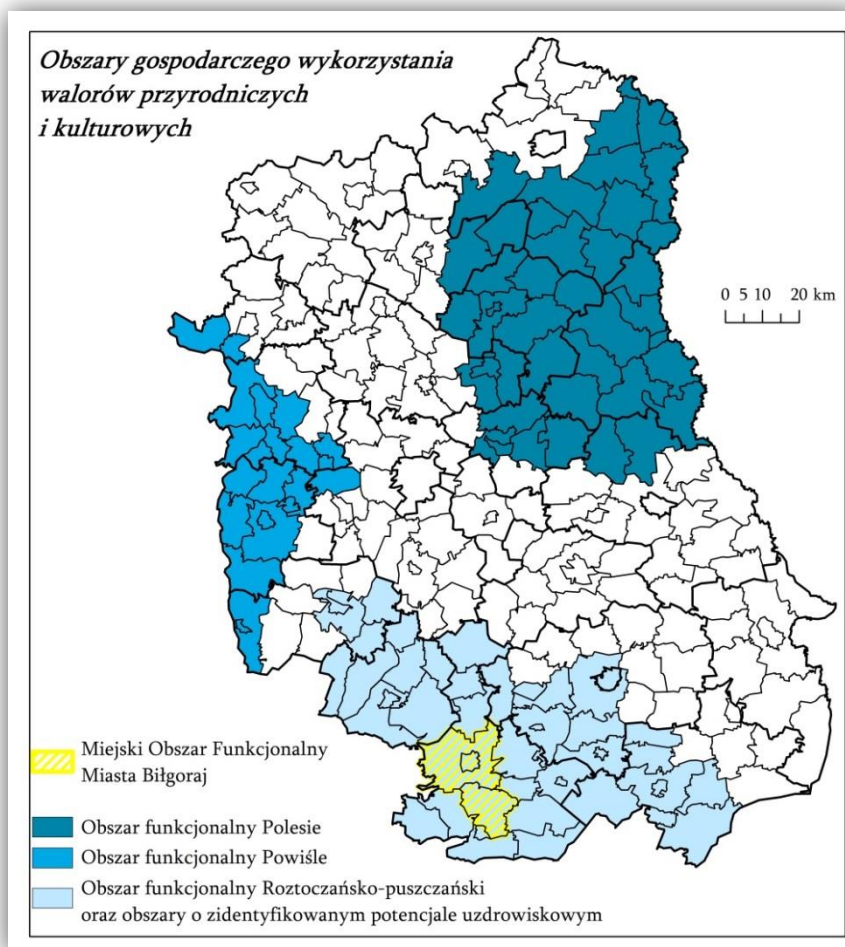
Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 roku) wyznacza także tzw. **Obszary Strategicznej Interwencji (OSI)**. Są to obszary, które wymagają większego wsparcia i stanowią przestrzenne odzwierciedlenie potencjałów i problemów rozwojowych zidentyfikowanych na obszarze województwa. Wyróżnionych zostało 7 Obszarów Strategicznej Interwencji:

1. Lubelski Obszar Metropolitalny,
2. Miasta subregionalne,
3. Obszary przygraniczne,
4. Obszary gospodarczego wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych,
5. Obszary potencjalnej eksploatacji złóż kopaliny,
6. Obszary ochrony i kształtowania zasobów wodnych,
7. Nowoczesna wieś.

Rozwój miast będzie wspierany przede wszystkim w ramach OSI Lubelski Obszar Metropolitalny (miasto Lublin), OSI miasta subregionalne (Biała Podlaska, Chełm Puławy, Zamość), ale także w ramach innych OSI, np. **obszary gospodarczego wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych**, które obejmują miasta związane z obsługą obszarów funkcjonalnych (Puławy, Nałęczów, Dęblin, Kazimierz Dolny, Annopol, Parczew, Włodawa, Łęczna, Ostrów Lub., Janów Lub., Tomaszów Lub., Zamość, **Biłgoraj**, Zwierzyniec, Krasnobród, Szczebrzeszyn, Józefów).

Wyznaczenie **Roztoczańsko-puszczańskiego Obszaru Funkcjonalnego** (należącego do OSI Obszary gospodarczego wykorzystania walorów przyrodniczych i kulturowych), będzie miało istotny wpływ na określenie kluczowych funkcji jakie planowany MOF Biłgoraj może pełnić, ponieważ leży on w jego obrębie.

Ryc. 3. MOF Biłgoraj na tle Obszaru Strategicznej Interwencji Województwa Lubelskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030r.)

Działania na tych obszarach powinny zmierzać do wykorzystania potencjału obszarów cennych przyrodniczo i kulturowo dla tworzenia warunków wzrostu społeczno-gospodarczego tych obszarów oraz określenia charakteru i natężenia funkcji turystycznej, aby nie powodowała ona dewaloryzacji lub zniszczenia walorów i zasobów przyrodniczych, które na tym terenie są podstawą jej wykształcenia. Ponadto działania powinny się skupić na: aktywnej ochronie zasobów dziedzictwa kulturowego i przyrody, rozwoju infrastruktury transportowej, poprawie dostępu do usług społecznych, poprawie warunków fitosanitarnych, przywróceniu miastom funkcji społecznych i gospodarczych z jednoczesnym wsparciem zasobów ludzkich i przedsiębiorczości.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa jest podstawowym narzędziem prowadzenia przez władze województwa polityki rozwoju przestrzennego. Diagnostyka podstawowe zróżnicowania przestrzennych uwarunkowań rozwoju oraz określa elementy składowe układu

przestrzennego województwa i ich wzajemne relacje. Plan jest także elementem regionalnego planowania strategicznego – pozostaje spójny ze strategią rozwoju województwa; służy konkretyzacji przestrzennej celów sformułowanych w strategii, a także określa uwarunkowania przestrzenne do formułowanych programów rozwoju i programów operacyjnych.

Obowiązujący Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego został uchwalony w 2002 roku, obecnie trwają prace nad jego aktualizacją. Do tej pory opracowane zostały Uwarunkowania Wewnętrzne i Zewnętrzne nowego planu.

Plan z 2002 r. zaproponował sporządzenie Wojewódzkiego Programu Rozwoju i Rewitalizacji Miast dla Województwa Lubelskiego jako jednego z wielu opracowań służących osiągnięciu przyjętych kierunków rozwoju i zagospodarowania przestrzennego województw. „Wojewódzki Program Rozwoju i Rewitalizacji Miast dla Województwa Lubelskiego” i będący jego częścią „Atlas Miast” jest istotnym narzędziem wspierania rozwoju województwa i poprawy jego atrakcyjności. W swoich założeniach jest spójny z priorytetami i celami polityki regionalnej kraju, nawiązuje do zasad europejskiej środowiskowej polityki miejskiej, opierającej się na kryteriach zrównoważonego rozwoju.

Program obejmuje problematykę miejską w województwie lubelskim. Z jednej strony uszczegóławia priorytety i cele określone w tym zakresie w strategii rozwoju województwa i w planie zagospodarowania przestrzennego, z drugiej strony jest niezbędnym narzędziem porządkującym potrzeby województwa w tej sferze polityki regionalnej, tworząc założenia zintegrowanych działań i koordynacji lokalnych programów rewitalizacji i rozwoju miast.

Zaktualizowane w 2011 roku Uwarunkowania wewnętrzne Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa, diagnozują jego obecne zagospodarowanie przestrzenne, w tym charakteryzują środowisko przyrodnicze, dziedzictwo kulturowe, system osadniczy, uwarunkowania społeczne i gospodarcze, infrastrukturę techniczną. Uwarunkowania zewnętrzne zawierają umiejscowienie województwa lubelskiego w Polsce i Europie i konsekwencje takiej lokalizacji.

Według Uwarunkowań wewnętrznych Biłgoraj to ośrodek ponadlokalny, czyli miasto średniej wielkości o słabo ukształtowanych funkcjach zewnętrznych. Biłgoraj jest prezentowany jako miasto wyróżniające się największym potencjałem ludnościowym i gospodarczym pod względem liczby zarejestrowanych podmiotów. Jest ważnym ośrodkiem produkcji materiałów budowlanych. Miasto wyróżnia się również pod względem ilości firm obsługi biznesu. W Biłgoraju rozwinęło się szkolnictwo wyższe w oparciu o potencjał naukowy Lublina (Kolegium Licencjackie Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej w Biłgoraju). Ponadto w Planie Zagospodarowania Województwa Biłgoraj rysuje się jako miasto o wysokiej w skali województwa dostępności i jakości świadczonych usług. W Biłgoraju rozwija się ponadto turystyka kulturalna, sentymentalna, związana z historią, walorami etnograficznymi, folklorem i twórczością ludową.

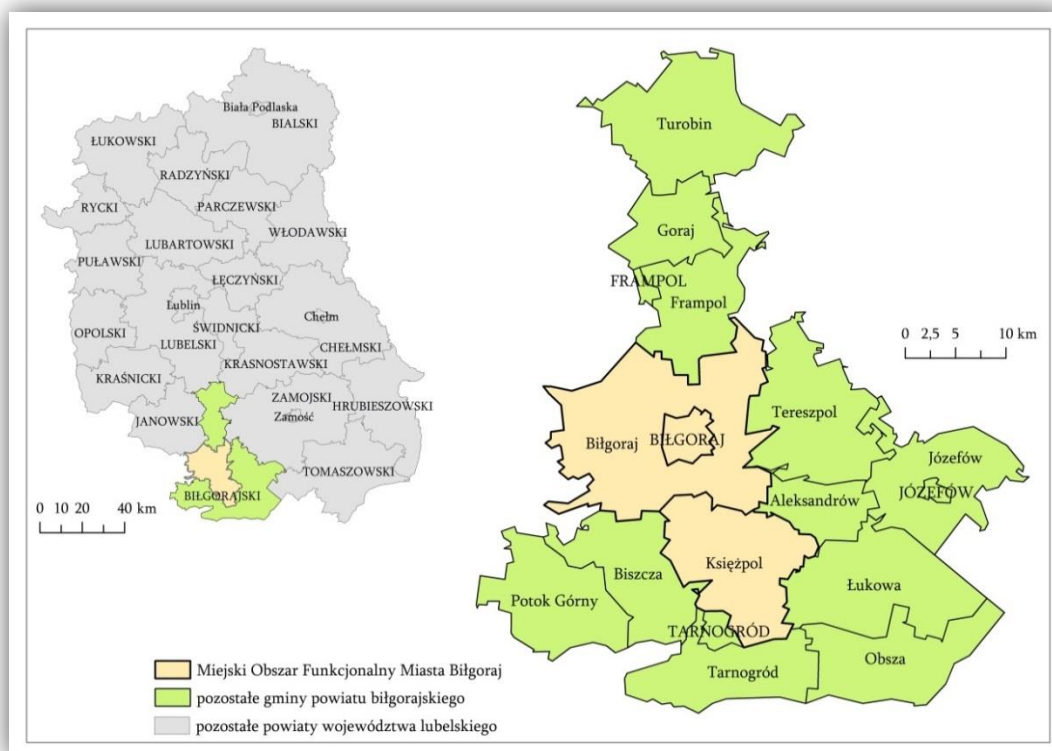
Uwarunkowania zewnętrzne zaznaczają, iż polityka miejska powinna być prowadzona w sposób interdyscyplinarny, z uwzględnieniem uwarunkowań gospodarczych, środowiskowych,

społecznych i kulturowych, co pozwoli na stworzenie i zrealizowanie zintegrowanej strategii miast. Wykorzystywanie w większym stopniu zintegrowanych strategii rozwoju miast oraz zwrócenie szczególnej uwagi na dzielnice zdegradowane w kontekście miasta jako całości, przyczyni się do bardziej dynamicznego rozwoju miast europejskich. Naturalnym adresatem zaleceń polityki miejskiej w województwie lubelskim jest Lublin. Biłgoraj jest wspomniany jako miasto położone na peryferiach województwa lubelskiego – na pograniczu lubelsko-podkarpackim.

1.2. Uwarunkowania wynikające z położenia administracyjnego MOF Biłgoraj

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj położony jest w południowej części województwa lubelskiego w centralnej części powiatu biłgorajskiego. Na Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj składają się trzy gminy, tj. gmina miejska Biłgoraj, gmina wiejska Biłgoraj oraz gmina wiejska Księżpol. Miasto Biłgoraj stanowiące rdzeń przedmiotowego obszaru funkcjonalnego jest siedzibą i największym ośrodkiem miejskim powiatu biłgorajskiego oraz siedzibą gminy miejskiej i wiejskiej Biłgoraj.

Ryc. 4. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj na tle powiatu biłgorajskiego oraz województwa lubelskiego

Źródło: Opracowanie własne

MOF Biłgoraj zajmuje łącznie obszar 426 km², co stanowi ponad 25% powierzchni powiatu oraz 1,5% powierzchni województwa. Miasto Biłgoraj zajmuje powierzchnię 21 km², położone jest w centralnej części powiatu, przepływa przez nie rzeka Biała i Czarna Łada. Gmina miejska Biłgoraj sąsiaduje bezpośrednio z gminą wiejską Biłgoraj, której powierzchnia wynosi 264 km². Przez gminę Biłgoraj również przepływa rzeka Biała i Czarna Łada, a także rzeka Łada. Sąsiaduje ona z trzecią gminą przedmiotowego obszaru, tj. gminą Księżpol, która zajmuje powierzchnię 141 km². Przez gminę Księżpol przepływa rzeka Tanew².

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj graniczy bezpośrednio z 6 gminami powiatu biłgorajskiego (Aleksandrów, Biszcza, Frampol, Łukowa, Tarnogród oraz Tereszpol), z 1 gminą powiatu zamojskiego (Radecznica) oraz z 2 gminami powiatu janowskiego (Dzwola, Janów Lubelski). Dodatkowo przedmiotowy obszar graniczy od zachodu z gminą Harasiuki zlokalizowaną w powiecie nizańskim województwa podkarpackiego.

² „Program ochrony środowiska dla Powiatu Biłgorajskiego. Aktualizacja”, Biłgoraj 2009.

1.3. Atrakcyjność inwestycyjna MOF Biłgoraj

Słabnąca dynamika rozwoju miast, w tym również miejskich obszarów funkcjonalnych związana jest z postępującym procesem degradacji, bądź niezadawalającym stanem zachowania tkanki zabytkowej miast oraz postępującą dekapitalizacją zasobów mieszkaniowych (dotyczy to przede wszystkim wielkopłytowych bloków mieszkaniowych wybudowanych na przestrzeni lat 60-80-tych XX w.), zły stan przestrzeni publicznych, infrastruktury technicznej oraz niedostosowanie systemów komunikacyjnych do wzrostu natężenia ruchu pojazdów. Miasta i miejskie obszary funkcjonalne (również MOF Biłgoraj) rozwijają się wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych, podczas gdy w pozostałych częściach obszaru (oddalonych od dróg wojewódzkich i krajowych) znajduje się dużo niezainwestowanych terenów. Innym problemem ośrodków miejskich są niewykorzystywane obszary po dawnych zakładach przemysłowych i jednostkach wojskowych. Tereny te po przekształceniu mogą służyć zlokalizowaniu różnych form aktywności gospodarczej. Miasto Biłgoraj jak i pozostałe jednostki MOF posiadają dużą liczbę terenów, które przy odpowiednich nakładach finansowych na infrastrukturę techniczną staną się magnesem przyciągającym nowe inwestycje.

Jednym z głównych celów polityki Miasta Biłgoraj, jak i gminy Biłgoraj i Księżpól jest pozyskanie strategicznych inwestorów. Tworzenie dogodnych warunków do rozwoju przedsiębiorczości zapewni stabilność na rynku pracy oraz poprawi jakość życia mieszkańców.

W celu stworzenia warunków sprzyjających zakładaniu nowych firm w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj realizowane są działania z zakresu poprawy infrastruktury technicznej, w tym głównie budowa i modernizacja dróg i linii kolejowych, rozbudowa sieci wodociągowej i kanalizacyjnej, sieci gazowej, ciepłowniczej, elektrycznej oraz wytyczenie nowych terenów inwestycyjnych.

Ważne jest również wypracowanie wspólnego mechanizmu współpracy między władzami samorządowymi a przedsiębiorcami. Istotne jest również prowadzenie działań, które ułatwią nowopowstałym firmom prowadzenie działalności na przedmiotowym obszarze, na przykład możliwość skorzystania ze zwolnienia z podatku od nieruchomości.

Oferta inwestycyjna Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj skierowana jest przede wszystkim do przedsiębiorstw z sektora drzewnego, jednak pozostaje ona również otwarta na potencjalnych inwestorów z innych branż. Najmilej widziani są inwestorzy, których przedsięwzięcia generują dużą liczbę nowych miejsc pracy.

Na obszarze MOF Biłgoraj wyznaczono 262 ha terenów inwestycyjnych w tym 38% to tereny uzbrojone. Tereny uzbrojone w media są całkowicie lub częściowo zagospodarowane. Najwięcej terenów inwestycyjnych wskazano w granicach miasta Biłgoraj. Jedynie gmina Księżpól nie posiada uzbrojonych terenów inwestycyjnych.

Tabela 1. Tereny inwestycyjne MOF Biłgoraj

Lokalizacja		Powierzchnia	Tereny uzbrojone /nieuzbrojone
Gmina Biłgoraj	Gromada	ok. 49ha	nieuzbrojone
	Dąbrowica	ok. 12 ha + ok. 60ha*	nieuzbrojone
	Wola Duża	ok. 14 ha (teren zagospodarowany)	uzbrojone
	Hedwizyn	ok. 5ha (teren zagospodarowany)	uzbrojone
	Suma	80 ha	* tereny planowane do przeznaczenia w MPZP pod tereny inwestycyjne. Planowany termin opracowania MPZP – do marca 2015r.
Miasto Biłgoraj	Miasto Biłgoraj: ul. Krzeszowska - ul. Graniczna	82 ha (tereny częściowo zagospodarowane)	uzbrojone
	Miasto Biłgoraj: teren pomiędzy linią kolejową a ul. Batorego	70 ha (grunty prywatne - teren przewidziany w studium)	nieuzbrojone
	Suma	152 ha	-
Gmina Księżpol	Majdan Nowy	ok. 23 ha	nieuzbrojone
	Księżpol	ok. 7 ha	nieuzbrojone
	Suma	30 ha	-

Źródło: Ankietyzacja obszaru MOF Biłgoraj

Kluczowe bariery z jakimi spotykają się inwestorzy szukając lokalizacji dla realizacji swoich inwestycji:

- brak terenów pod inwestycje,
- powolne tempo realizowania procedur administracyjnych,
- słaba dostępność transportowa,
- słaba dostępność i jakość zasobów ludzkich,
- brak terenów przygotowanych pod inwestycje.

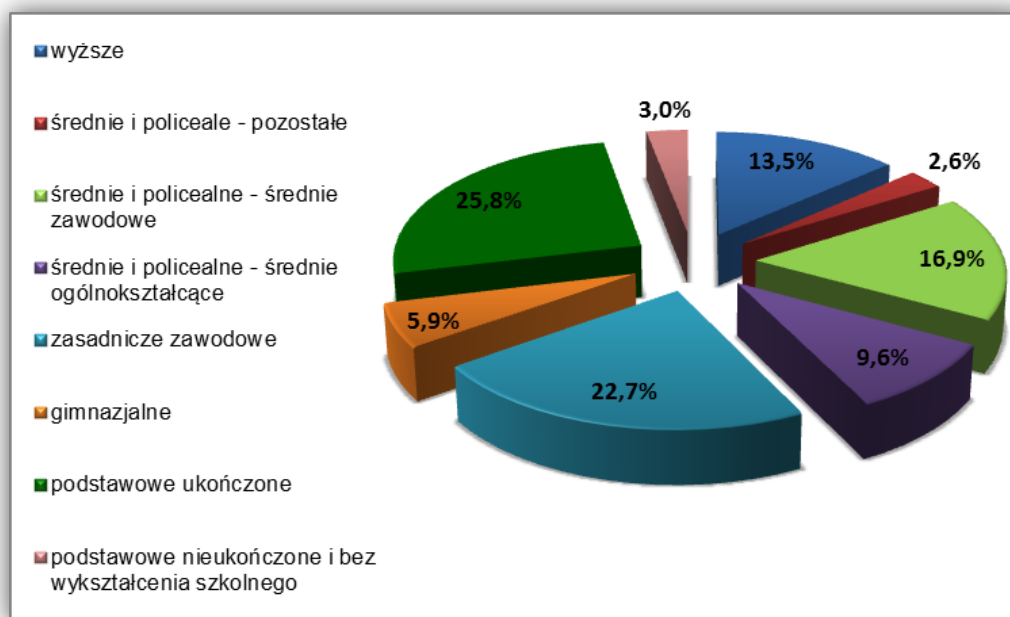
Realizacja inwestycji polegającej na budowie obwodnicy zachodniej miasta Biłgoraj, pozwoli na poprawę dostępności komunikacyjnej i zwiększy zainteresowanie inwestorów obszarem położonym wzdłuż jej przebiegu.

Atrakcyjność inwestycyjna MOF Biłgoraj uzależniona jest również od jakości zasobów ludzkich oraz dostępnych zasobów pracy.

Z dostępnych danych statystycznych (Powszechny Spis Ludności w 2011 r. GUS) wynika, że na 89 812 osób w powiecie biłgorajskim jedynie 11 414 osób posiada wykształcenie wyższe (13,5%),

14 257 osób wykształcenie średnie zawodowe (16,9%). Szkołę zasadniczą zawodową ukończyło 19 171 osób (22,7%), 21 815 osób posiada wykształcenie podstawowe (25,8%), a 2 552 to osoby, które nie ukończyły szkoły podstawowej i są bez wykształcenia szkolnego (3%). Powyższa statystyka przedstawia również zasób i jakość kapitału ludzkiego w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj.

Wykres 1. Poziom wykształcenia w powiecie biłgorajskim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Zasoby pracy zwane inaczej jako zasoby siły roboczej to wszystkie osoby, które wykonują lub chcą wykonywać pracę zarobkową bądź przynoszącą dochód i są zdolne do jej podjęcia. Ocenę zasobów pracy MOF Biłgoraj dokonano na podstawie następujących czynników:

- wskaźnik obciążenia demograficznego (stosunek liczby osób w wieku nieprodukcyjnym do liczby osób będących w wieku produkcyjnym) - 56,4% (pow. biłgorajskiego - 59,3 osób; woj. lubelskiego - 58,7 osób);
- wskaźnik liczba osób pracujących w przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym - 33,2 osoby (woj. lubelskie 26,7 osób);
- wskaźnik bezrobocia (stosunek liczby osób zarejestrowanych bezrobotnych do liczby osób w wieku produkcyjnym) - 6,7% (woj. lubelskie 9,6%).

Wszystkie powyższe wskaźniki przedstawiają Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj jako obszar o dużych zasobach pracy, wyżej wymienione wskaźniki i ich wartości przedstawiają badany obszar bardzo korzystnie w porównaniu do wartości dla województwa lubelskiego.

1.4. Uwarunkowania wynikające z dostępności komunikacyjnej MOF Biłgoraj

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj jest stosunkowo dobrze wyposażony w infrastrukturę drogową. Łączna długość infrastruktury drogowej zlokalizowanej na przedmiotowym obszarze wynosi 997,6 km. Na tę wartość składa się długość dróg trzech kategorii, tj.: drogi wojewódzkie, drogi powiatowe oraz drogi gminne. Bezpośrednio przez teren MOF Biłgoraj nie przebiega żadna droga krajowa. Najbliżej zlokalizowaną drogą tej kategorii jest droga nr 74 przebiegająca przez teren gminy miejsko-wiejskiej Frampol położonej na północ od badanego obszaru funkcjonalnego. Łączy ona Janów Lubelski z Zamościem i przejściem granicznym z Ukrainą w Zosinie. Jest to jednocześnie jedyna droga krajowa przebiegająca przez teren powiatu biłgorajskiego.

Drogi wojewódzkie przebiegające przez badany obszar mają łączną długość 55,6 km. Najwięcej kilometrów dróg wojewódzkich wśród gmin wchodzących w skład MOF Biłgoraj posiada gmina wiejska Biłgoraj (33 km), następnie gmina Księżpol (12 km). Najmniejszą długość dróg wojewódzkich ze względu na małą powierzchnię gminy posiada miasto Biłgoraj (10,6 km). Do dróg wojewódzkich zlokalizowanych na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj należy zaliczyć:

- droga nr 835 – jest to najdłuższa w Polsce droga wojewódzka licząca 220 km biegnąca z północy na południe. Przechodzi przez wszystkie trzy gminy miejskiego obszaru funkcjonalnego łącząc stolicę województwa lubelskiego (Lublin) z miastami województwa podkarpackiego (Przeworskiem, Przemyślem i Sanokiem).
- droga nr 853 – jest to droga wojewódzka o długości 52 km biegnąca od zachodu na wschód łącząca Biłgoraj z Tomaszowem Lubelskim. Łączy ona drogę wojewódzką nr 835 z drogą nr 849 przebiegającą przez gminę miejsko-wiejską Józefów. Na terenie MOF droga przechodzi głównie przez gminę Biłgoraj. Bardzo krótki początkowy odcinek drogi przebiega również przez teren gminy Księżpol.
- droga nr 858 – droga wojewódzka o długości ponad 76 km biegnąca od wschodu na zachód. Łączy ona Szczebrzeszyn położony w województwie lubelskim z Zarzeczem w województwie podkarpackim. Jest to łącznik pomiędzy Zamościem, Biłgorajem i Stalową Wolą. Na terenie MOF Biłgoraj przebiega przez miasto i gminę Biłgoraj.

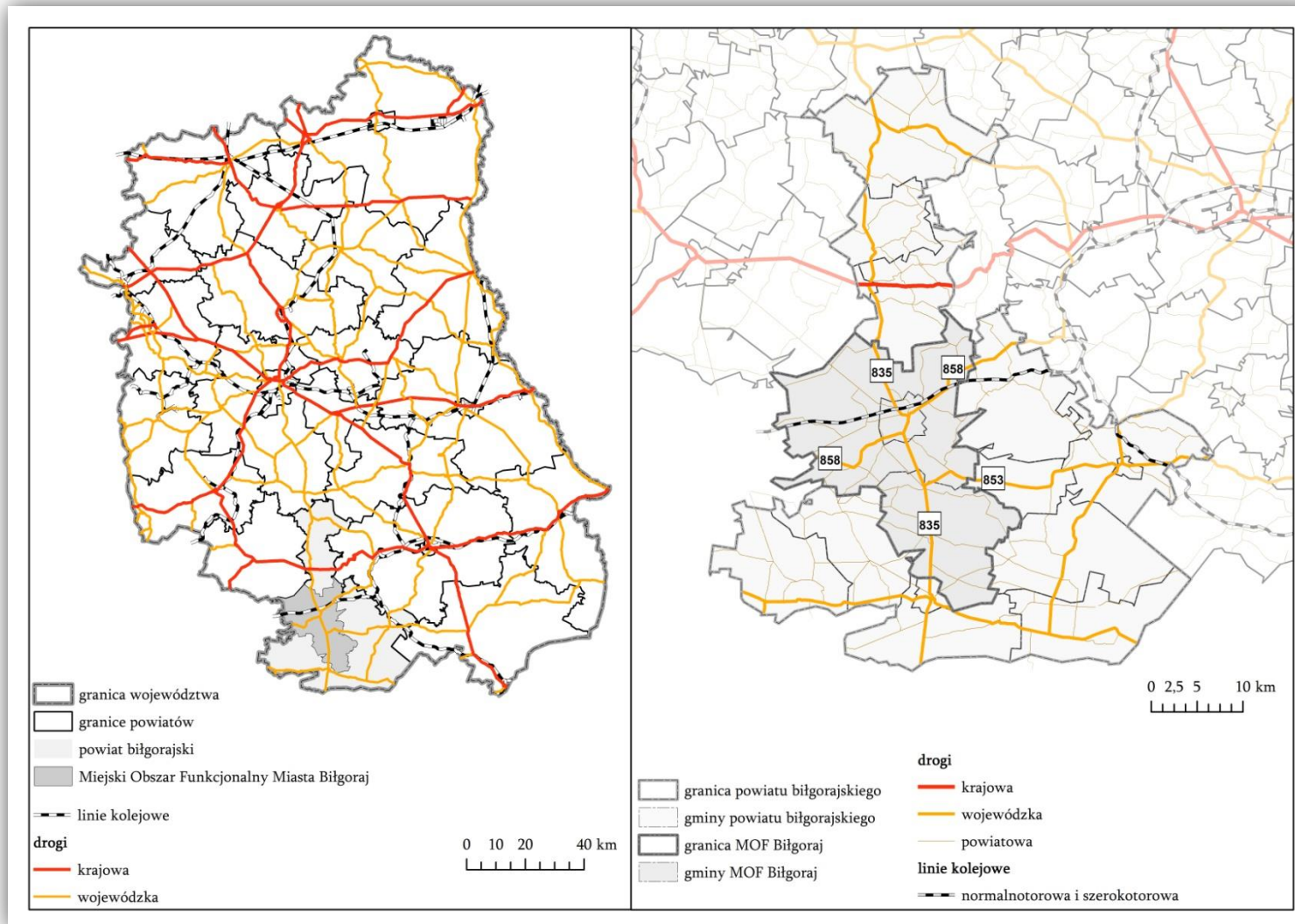
Kolejną kategorią dróg pod względem wielkości zlokalizowanych na przedmiotowym terenie są drogi powiatowe, których łączna długość wynosi 203 km. Najwięcej, bo aż 102 km dróg powiatowych posiada gmina wiejska Biłgoraj, 52 km dróg (w tym 3 km dróg nieutwardzonych) gmina Księżpol, natomiast 49 km - miasto Biłgoraj.

Drogi gminne na terenie MOF osiągnęły łączną długość 739 km. Najdłuższą sieć dróg gminnych posiada podobnie jak w poprzednich przypadkach gmina wiejska Biłgoraj - 682 km, następnie gmina Księżpol - 34 km (w tym 9 km dróg nieutwardzonych) oraz miasto Biłgoraj - 23 km (2,5 km dróg nieutwardzonych).

Biorąc pod uwagę powierzchnię danej gminy przy określaniu gęstości sieci drogowej należy stwierdzić, że największą gęstość dróg wojewódzkich oraz powiatowych posiada miasto Biłgoraj. Najwięcej dróg gminnych posiada natomiast gmina Biłgoraj.

Sieć kolejową na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj posiadają miasto i gmina Biłgoraj, przez gminę Księżpol nie przebiega linia kolejowa. Sieć kolejową MOF stanowi jedna linia kolejowa o zasięgu regionalnym oznaczona nr 66. Jest to linia dwutorowa niezelektryfikowana normalnotorowa łącząca stację Zwierzyniec Towarowy ze stacją Stalowa Wola Południe. Obecnie jedynym pociągiem osobowym kursującym po linii jest skład TLK relacji Zamość – Biłgoraj - Stalowa Wola – Rzeszów – Tarnów – Kraków – Katowice – Wrocław -Poznań, który zatrzymuje się na linii 66 w miejscowościach Biłgoraj oraz Tereszpol. Połączenie to jest jednak cały czas zagrożone likwidacją. Równoległe z linią 66 przez MOF Biłgoraj przebiega linia hutnicza szerokotorowa (LHS) nr 65 niezelektryfikowana, jednotorowa, przebiegająca od kolejowego przejścia granicznego w Hrubieszowie do stacji kolejowej Sławków LHS. Linia kolejowa nr 65 jest najdłuższą szerokotorową linią kolejową w Polsce. Jej długość od granicy państwa do stacji towarowej w Sławkowie wynosi 394,6 km. Łączna długość torów na linii wynosi 524,3 km i jest najdalej wysuniętą na zachód Europy linię o rozstawie toru 1520 mm. Długość sieci kolejowej Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj wynosi niewiele ponad 20 km. Sieć kolejowa na badanym obszarze nie jest więc dostatecznie rozwinięta. Rozbudowa i modernizacja istniejących linii kolejowych byłaby odpowiedzią na obserwowany w ostatnich latach wzrost przewozów towarów masowych.

Ryc. 5. Infrastruktura komunikacyjna na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj

Źródło: Opracowanie własne

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj pomimo stosunkowo dużej liczby dróg różnego typu boryka się z problemami komunikacyjnymi obszaru, do których należy zaliczyć³:

- słaba dostępność komunikacyjna obszaru względem głównych korytarzy transportowych ograniczająca ruch drogowy oraz ruch ciężarowy na całym obszarze (brak dróg szybkiego ruchu i obwodnicy miasta);
- brak dróg krajowych oraz nierównomierne rozmieszczenie sieci dróg wojewódzkich, które ograniczają dostępność transportową obszaru (duża liczba dróg nie jest dostosowana do obecnej i prognozowanej wielkości i struktury ruchu);
- zły stan techniczny dróg oraz nieprzystosowanie ich do systematycznie wzrastającego natężenia ruchu oraz do ciężkiego ruchu samochodowego (efektem są między innymi odkształcenia profilu poprzecznego (tzw. koleiny) i podłużnego a także ubytki drogowe);
- niskie standardy sieci drogowej: nienormatywne parametry nośności nawierzchni i szerokości jezdni, brak odpowiednich urządzeń bezpieczeństwa ruchu, niewystarczająca ilość przepraw mostowych i niezadowalający stan techniczny już istniejących przepraw mostowych (m.in. most na rzece Tanew w gminie Księżpol charakteryzuje się bardzo złym stanem technicznym);
- brak obwodnic drogowych na trasach o znaczącym natężeniu ruchu z dużym udziałem ruchu ciężarowego przebiegających przez obszary intensywnie zurbanizowane (obniżenie poziomu życia mieszkańców poprzez zagrożenie bezpieczeństwa ruchu, nadmiernego zatłoczenia dróg, ograniczenie poziomu swobody ruchu oraz dużą emisję spalin i hałasu do środowiska); problem ten szczególnie zauważalny jest obecnie na terenie Miasta Biłgoraj gdzie występuje ograniczona płynność ruchu wynikająca z ograniczenia prędkości i braku segregacji ruchu tranzytowego i lokalnego;
- brak chodników i ścieżek rowerowych przy ciągach drogowych na terenach zabudowanych;
- spadek znaczenia komunikacji kolejowej wynikający z: małej liczby linii kolejowych na obszarze MOF, niewystarczających inwestycji w zakresie infrastruktury kolejowej oraz infrastruktury dworców i przystanków, a także braku nowoczesnego taboru kolejowego.

Wszystkie powyższe problemy wpływają niewątpliwie na wydłużenie czasu podróży, a także na obniżenie bezpieczeństwa i komfortu jazdy oraz na obniżenie atrakcyjności inwestycyjnej obszaru. Niewystarczająca i zła jakość infrastruktury drogowej i kolejowej wpływa na ograniczenia w dostępności komunikacyjnej całego miejskiego obszaru funkcjonalnego.

Do najważniejszych działań związanych z rozbudową i modernizacją systemów transportu Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj należy zaliczyć:

- działania mające na celu zwiększenie poziomu swobody ruchu na odcinkach charakteryzujących się dużym natężeniem ruchu, w tym szczególnie: budowa obwodnicy miasta Biłgoraj, która spowoduje zmniejszenie ruchu drogowego na terenach intensywnie

³ Studium programowo-przestrzenne integracji systemów komunikacji w Województwie Lubelskim - kierunki rozwoju. Biuro Planowania Przestrzennego w Lublinie, Lublin 2009.

zabudowanych oraz dostosowanie parametrów dróg istniejących do przenoszenia obciążeń;

- przebudowa kluczowych odcinków dróg (w szczególności wojewódzkich) i przystosowanie ich do istniejącego natężenia ruchu;
- budowa i modernizacja obiektów inżynierskich takich jak: obiekty mostowe, wiadukty, estakady oraz węzły drogowe, w szczególności mostów na rzece Tanew w gminie Księżpol;
- przebudowa istniejącej linii kolejowej oraz budowa nowych linii kolejowych na terenie MOF.

Efektym wymienionych działań będzie usprawnienie systemu transportowego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj i wzrostu bezpieczeństwa ruchu na jego terenie, a także likwidacja największych uciążliwości związanych szczególnie z ruchem drogowym.

Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj planowana jest realizacja przedsięwzięcia priorytetowego dla realizacji Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020 (z perspektywą do 2030 r.). W ramach przedsięwzięcia zintegrowanego przewidziane są działania mające na celu głównie poprawę i rozwój infrastruktury komunikacyjnej obszaru oraz wzmocnienie powiązań komunikacyjnych i poprawę bezpieczeństwa ruchu w MOF. Planowane działania to:

- budowa obwodnicy zachodniej miasta Biłgoraj oraz mostów na rzece Tanew w gminie Księżpol. Planowana obwodnica będzie drogą jednojezdniową o dwóch pasach ruchu klasy GP o łącznej długości ok. 11,5 km. Wraz z budową obwodnicy planowana jest budowa zjazdów, dróg serwisowych, ścieżek rowerowych. W ramach tego działania przewidziana jest budowa wiaduktu i dwóch mostów na rzece Czarna Łada oraz Biała Łada;
- wyznaczenie i budowa nowych ścieżek rowerowych oraz szlaków rowerowych na obszarze MOF Biłgoraj łączących ścieżki i szlaki rowerowe już istniejące. Lokalizacja planowanych ścieżek rowerowych jest uzasadniona nie tylko bezpieczeństwem ruchu w obszarze funkcjonalnym, ale również podniesieniem atrakcyjności ruchu turystycznego, w szczególności rowerowego. W ramach tego działania planuje się budowę blisko 40 km nowych ścieżek rowerowych oraz wyznaczenie i utwardzenie blisko 25 km nowych szlaków rowerowych wraz z koncepcją lokalizacji i budowy Miejsc Obsługi Rowerzystów oraz koncepcją oznakowania tras rowerowych.

Realizacja powyższych działań wpłynie na usprawnienie komunikacji w województwie lubelskim i poprawi komunikację z województwem podkarpackim. Wybudowana obwodnica miasta Biłgoraj i most na rzece Tanew w gminie Księżpol wpłynie na poprawę bezpieczeństwa ruchu drogowego poprzez zmniejszenie ruchu na drodze wojewódzkiej nr 835 oraz na skrócenie czasu przejazdu między województwami. Poprawie również ulegnie bezpieczeństwo wszystkich użytkowników dróg wojewódzkich i mieszkańców, korzystny też będzie wpływ na środowisko naturalne poprzez zmniejszenie emisji spalin oraz niższe natężenie hałasu. Poprawa infrastruktury drogowej wpłynie również na podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej tego obszaru oraz przyczyni się pośrednio do tworzenia nowych miejsc pracy. Dodatkowo budowa spójnego systemu ścieżek rowerowych i połączenie go ze ścieżkami o charakterze regionalnym i ponadregionalnym nada temu systemowi

taką samą rangę, ponadto poprawi dostępność komunikacyjną regionu oraz bezpieczeństwo rowerzystów i innych uczestników ruchu.

2. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE – DIAGNOZA OBSZARU

Zaprezentowana poniżej diagnoza Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj została opracowana na podstawie danych pozyskanych z Banku Danych Lokalnych, a także informacji z ankiet wypełnionych przez gminy wchodzące w skład obszaru. Ważnym źródłem informacji była również analiza danych zastanych, w ramach której poddano szczegółowej analizie szereg opracowań o charakterze analityczno-strategicznym.

2.1. Środowisko

BUDOWA GEOLOGICZNA I RZEŻBA TERENU

Miejski Obszar Funkcjonalny zlokalizowany jest w centralnej części powiatu biłgorajskiego. Opisywany obszar położony jest w obrębie dwóch jednostek geologicznych: Zapadliska Przedkarpackiego oraz w niewielkim stopniu Synklinorium Brzeżnego (północno-wschodnia część obszaru). Zgodnie z regionalizacją fizycznogeograficzną województwa lubelskiego wg J. Kondrackiego MOF Biłgoraj położony jest w przeważającej części na terenie Równiny Biłgorajskiej z wyjątkiem północno-wschodniej części gminy wiejskiej Biłgoraj, która leży na terenie Roztocza Zachodniego oraz południowej części gminy Księżpól położonej na terenie Płaskowyżu Tarnogrodzkiego. Równina Biłgorajska oraz Płaskowyż Tarnogrodzki należy do makroregionu fizycznogeograficznego Kotliny Sandomierska, natomiast Roztocze Zachodnie do makroregionu Roztocze.

Rzeźba terenu MOF Biłgoraj charakteryzuje się licznymi pofałdowaniami oraz wysoczyznami osiagającymi wysokość od 220 do 280 m n.p.m. Obszar zbudowany jest głównie z iłów miocenkich, na których zalegają przykryte lessem gliny i piaski czwartorzędowe⁴. Przeważająca powierzchnia Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj wznosi się na wysokość do 300 m n.p.m., w związku z tym obszar ten zakwalifikować należy jako teren nizinny.

⁴Lokalna Strategia Rozwoju na lata 2009-2015, Lokalna Grupa Działania „Ziemia Biłgorajska”, Biłgoraj 2011

WARUNKI KLIMATYCZNE

Warunki klimatyczne Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj są korzystne dla rozwoju rolnictwa. Należy on bowiem do najcieplejszych regionów Polski, charakteryzuje się długim i ciepłym latem, ciepłą i słoneczną jesienią oraz niezbyt ostrą zimą, okres wegetacyjny trwa 210 dni. Klimat kształtowany jest tutaj przez napływające masy powietrza morskiego i kontynentalnego przy przewadze mas kontynentalnych. Średnia roczna temperatura wynosi 7,6°C, najzimniejszym miesiącem jest styczeń (średnia temperatura wynosi -3,2°C), a najcieplejszym lipiec - 18,6°C. Średnie opady roczne na tym obszarze wynoszą około 600 mm, natomiast najobfitsze opady występują w lipcu. Pokrywa śnieżna zalega tutaj przez 80 - 85 dni.

Miejski Obszar Funkcjonalny charakteryzuje się przewagą wiatrów zachodnich, których średnia prędkość wynosi 3 m/s. Najmniejsza prędkość wiatru odnotowana została w północnej części obszaru na terenie gminy Biłgoraj.⁵

GLEBY

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj należy do strefy szarych gleb leśnych. Zgodnie z analizą pokrywy glebowej tego obszaru, wyróżnić tutaj można dwa regiony glebowo-rolnicze: Tarnogrodzki, w skład którego wchodzi południowa część gminy Księżpol, oraz Janowsko-Biłgorajski obejmujący gminę miejską i wiejską Biłgoraj oraz północną część gminy Księżpol.

W regionie Tarnogrodzkim wykształciły się głównie gleby płowe i pseudoglejowe, a na mniejszych powierzchniach gleby brunatne wylugowane i czarne ziemie. Region ten charakteryzuje się znacznym udziałem użytków zielonych stwarzając duże możliwości do rozwoju hodowli zwierząt gospodarskich. Jest to obszar wysoczyznowy zbudowany z osadów rzecznych i rzeczno-lodowcowych.

Gleby regionu Janowsko-Biłgorajskiego wykształciły się głównie z piasków słabogliniastych całkowitych lub lekko przechodzących w piasek luźny oraz z piasków gliniastych lub utworów pyłowych zwykłych głębokich na piasku gliniastym. Region ten należy do obszarów mało korzystnych do intensywnej produkcji rolnej o kierunku zbożowym, gdyż charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem składu granulometrycznego gleb, oraz słabym uwilgotnieniem i przydatnością rolniczą gleb. Jest on natomiast atrakcyjny dla hodowli bydła mlecznego. Jest to teren nizinny utworzony przez formy akumulacji rzecznej, lodowcowej.

Zgodnie z bonitacją gleb zamieszczoną w „Lokalnej Strategii Rozwoju na lata 2009-2015 dla Lokalnej Grupy Działania Ziemia Biłgorajska” na opisywanym obszarze przeważają gleby klas średnich, tj. IVa i IVb, które zajmują około 40% powierzchni użytków rolnych obszaru oraz gleby klasy V, które zajmują około 30% powierzchni. Gleby bardzo dobrej jakości zaliczane do klasy

⁵„Program ochrony środowiska dla Powiatu Biłgorajskiego. Aktualizacja”, Biłgoraj 2009

bonitacyjnej I i II w ogóle nie występują na obszarze MOF, natomiast gleby dobrej jakości tj. klasa IIIa i IIIb zajmują jedynie około 10% powierzchni obszaru.

WODY POWIERZCHNIOWE

Miejski Obszar Funkcjonalny zlokalizowany jest w dorzeczu rzeki San przepływającej przez teren województwa podkarpackiego będącej prawobrzeżnym dopływem Wisły. Jest to obszar o stosunkowo gęstej sieci rzecznej.

Podstawę systemu wodnego regionu stanowi rzeka Tanew, której źródła znajdują się na terenie województwa podkarpackiego. Rzeka Tanew przepływa przez gminę Księżpol, na której terenie płynie ze wschodu na zachód. Jest to rzeka zaliczona do rzek meandrujących, czyli rzek o krętym korycie i charakteryzująca się dużą liczbą zakoli. Największym dopływem tej rzeki na terenie MOF jest rzeka Złota Nitka.

Kolejnymi pod względem wielkości ciekami wodnymi Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj są rzeki Łada (w górnym biegu rzeki nazywana Białą Ładą) i Czarna Łada. Rzeki te przepływają przez teren gminy wiejskiej i miejskiej Biłgoraj. Rzeka Biała Łada wypływa ze stawów Godziszewskiego i Księżego w okolicy wsi Chrzanów i Łada, natomiast Czarna Łada bierze swój początek w rejonie Wielkiego Bagna w Puszczy Solskiej. Obie te rzeki łączą się ze sobą w miejscowości Sól około 3 km na południowy zachód od Biłgoraja. W tym miejscu rzeka Biała Łada zmieniła nazwę na rzekę Łada, która już bezpośrednio wpływa do rzeki Tanew.

Sieć wodną Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj poza rzekami Tanew oraz Białą i Czarną Ładą tworzą mniejsze cieki wodne, do których należy zaliczyć: rzekę Osa i rzekę Stok (przepływające przez teren miasta i gminy Biłgoraj), rzekę Bukowa (przepływającą przez gminę Biłgoraj na granicy z gminą Dzwola), rzeki Bicz, Braszka, Kurzynka, Ratwica (przepływające przez teren gminy Biłgoraj) oraz rzekę Próchnica (przepływającą w całości przez teren miasta Biłgoraj). Sieć rzeczna uzupełniają dodatkowo liczne rowy melioracyjne i niewielkie cieki bezimienne często prowadzące wody okresowo.

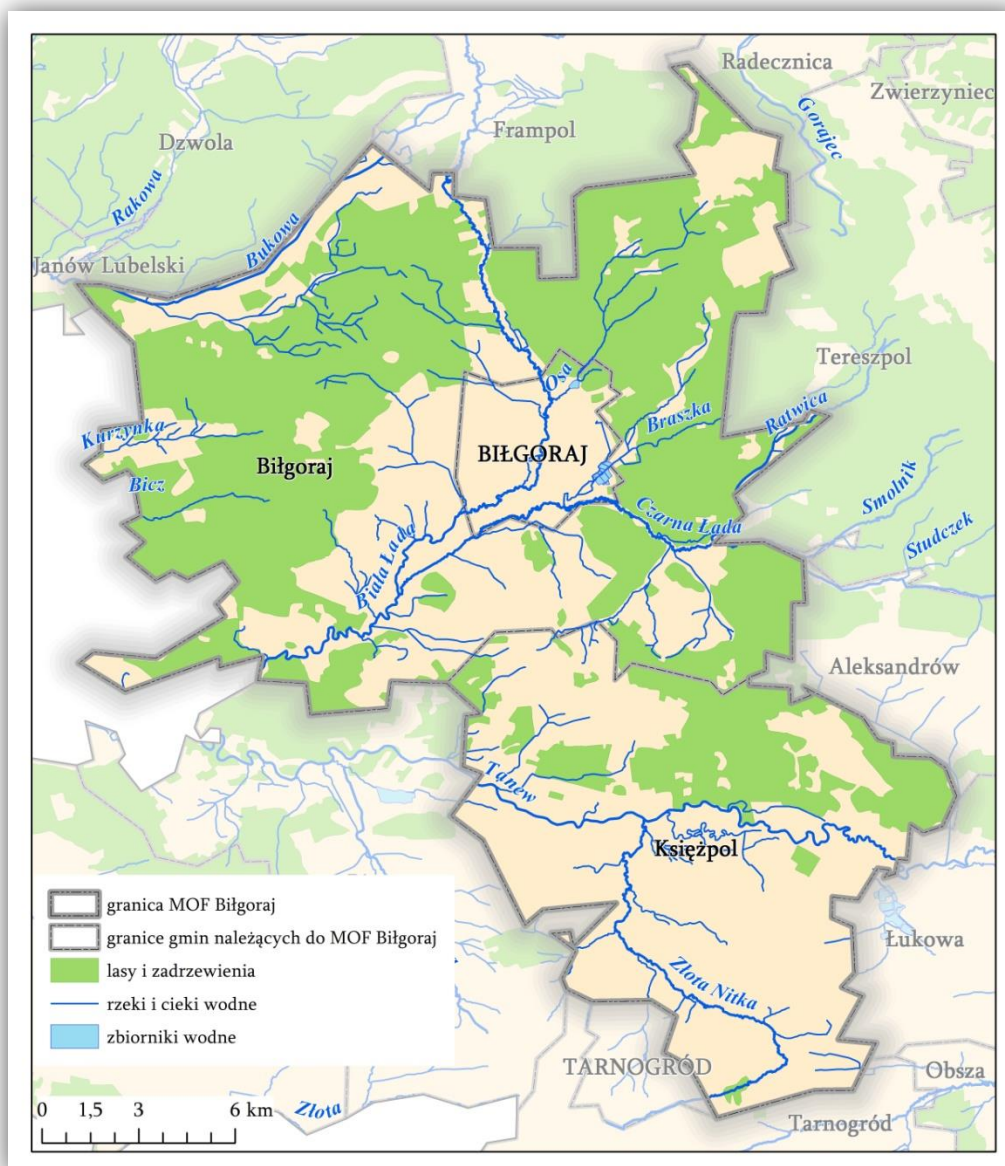
Na sieć rzeczna Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj wpływ miało położenie obszaru na dwóch regionach fizycznogeograficznych, tj. Równina Biłgorajska i Roztocze Zachodnie. Rzeki, które wypływają z Roztocza mają charakter rzek górskich, które płyną korytami głęboko wciętych w podłoże, granice między zlewniami tych rzek są wyraźnie zaznaczone. Natomiast rzeki płynące po Równinie Biłgorajskiej charakteryzują się małymi spadkami oraz niewielkimi przepływami, płyną w rozległych i szerokich dolinach rzecznych, często zabagnionych. Granice między zlewniami tych rzek niejednokrotnie trudno jest jednoznacznie określić.

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj jest ubogi w zbiorniki wód stojących. W północno-wschodniej części miasta znajduje się zbiornik Bojary, natomiast na terenie Rap Dylańskich znajduje się zbiornik retencyjny Bojary. Zbiornik Bojary ma charakter zbiornika rekreacyjnego o powierzchni 7,8 ha, w 2013 roku został przebudowany przy współfinansowaniu ze środków UE w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego 2007-2013. W 2011 r. w skutek silnych opadów deszczu i rozerwaniu kilkunastu prywatnych stawów, woda ze zbiornika retencyjny Bojary przerwała groblę i podtopiła miasto. Zbiornik został wyremontowany w ramach wartego ok. 200 mln zł programu „Zwiększanie możliwości retencyjnych oraz przeciwdziałanie powodzi i suszy w ekosystemach leśnych na terenach nizinnych”.

Badany obszar z uwagi na małą liczbę zbiorników wodnych posiada niewielkie możliwości retencjonowania wody. W związku z tym, potrzeba budowa nowych zbiorników wodnych jest jak najbardziej uzasadniona. Nowoutworzone zbiorniki wody stojącej oprócz pełnienia funkcji retencjonowania wody, podniosą również atrakcyjność turystyczną obszaru.

W ramach „Programu ochrony przed powodzią w dorzeczu górnej Wisły” planuje się budowę zbiornika wodnego Brodziaki na rzece Czarna Łada o powierzchni 100 ha i pojemności 2,5 mln m³. Zbiornik pełnił będzie przede wszystkim funkcję przeciwpowodziową i retencyjną, ale przewidziana jest również funkcja rekreacyjna.

Ryc. 6. Sieć wodna Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj

Źródło: Opracowanie własne

OCHRONA ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO

Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj występuje niewielka liczba obszarów objętych prawną ochroną środowiska przyrodniczego.

Obszary objęte prawną ochroną zgodnie z danymi zamieszczonymi w Banku Danych Lokalnych GUS na terenie MOF Biłgoraj zajmują powierzchnię 296,3 ha. Do obszarów tych należy zaliczyć parki krajobrazowe oraz rezerваты przyrody. Obszary te zlokalizowane są jedynie na terenie gminy Biłgoraj. Powierzchnia tych obszarów stanowi niecały 1% powierzchni Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj.

Fot. 1. Sieć wodna gminy Biłgoraj

Źródło: <http://www.gminabilgoraj.pl/?s=zakladka&id=155&nazwa=Wody%20powierzchniowe>

Duża część obszarów ochrony środowiska przyrodniczego, które występują na terenie MOF Biłgoraj należy do krajowego systemu obszarów chronionych. Krajowy system obszarów chronionych jest istniejącą siecią ekologiczną, który tworzą: parki narodowe, parki krajobrazowe, rezerваты przyrody, obszary chronionego krajobrazu oraz obszary Natura 2000. Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj występują następujące obszary wchodzące w skład przedmiotowego systemu:

- Szczebrzeszyński Park Krajobrazowy – park krajobrazowy utworzony w 1991 roku, położony jest na Rostoczu Zachodnim oraz Równinie Biłgorajskiej, zajmuje powierzchnię 20 109 ha. Charakteryzuje się on występowaniem lessowych wąwozów i wierzchołków sięgających 235 m n.p.m. oraz licznych torfowisk. Urozmaicona rzeźba terenu, wzniesienia, pagórki, grzbiety poprzecinane licznymi i silnie rozbudowanymi wąwozami są wyjątkową osobliwością zarówno w skali regionu jak i kraju. Wśród lasów przeważa żyzna buczyna karpacka i bór jodłowy. Na terenie parku występuje ok. 80 gatunków ptaków. W północno-wschodniej części gminy Biłgoraj znajduje się tylko mała część parku. Pozostała część parku zlokalizowana jest na terenie następujących gmin: Radecznicza, Turobin, Frampol, Zwierzyniec, Szczebrzeszyn, Sułów oraz Goraj.
- Park Krajobrazowy Lasów Janowskie – położony jest na Równinie Biłgorajskiej, między Zaklikowem a Frampolem, powstał w 1984 roku, zajmuje powierzchnię 39 150 ha. Został utworzony w celu ochrony i zachowania unikatowego charakteru krajobrazu zachodniej części jednego z największych zwartych kompleksów leśnych w Polsce - Puszczy Solskiej ciągnącej się od doliny Wisły ku wschodowi aż do granicy państwa. Obejmuje wschodnią część kompleksu leśnego Lasów Janowskich. 80% powierzchni Parku zajmują lasy –

przeważnie bory sosnowe, sosnowo-jodłowe i mieszane, które w znacznej części mają charakter naturalny. Pozostałą część stanowią stawy, bagna i torfowiska. Lasy stanowią ostoję zwierzyny i ptactwa. Granica parku pokrywa się praktycznie z granicą gminy Biłgoraj z gminą Dzwola, jedynie niewielka część parku położona jest na terenie gminy Biłgoraj. Pozostała część parku zlokalizowana jest na terenie następujących gmin: Janów Lubelski, Dzwola, Modliborzyce, Potok Wielki, Pysznicza, Zaklików.

Zgodnie z Ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody w parku krajobrazowym mogą być wprowadzone następujące zakazy:

- realizacji przedsięwzięć mogących znacząco oddziaływać na środowisko w rozumieniu art. 51 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska (Dz.U. Nr 62, poz. 627, z późn. zm.);
- umyślnego zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia ich nor, legowisk, innych schronień i miejsc rozrodu oraz tarlisk i złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz wykonywania czynności w ramach racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej, rybackiej i łowieckiej;
- likwidowania i niszczenia zadrzewień śródpolnych, przydrożnych i nadwodnych, jeżeli nie wynikają z potrzeby ochrony przeciwpowodziowej lub zapewnienia bezpieczeństwa ruchu drogowego lub wodnego lub budowy, odbudowy, utrzymania, remontów lub naprawy urządzeń wodnych;
- pozyskiwania do celów gospodarczych skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, a także minerałów i bursztynu;
- wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu, z wyjątkiem prac związanych z zabezpieczeniem przeciwsztormowym, przeciwpowodziowym lub przeciwsuwiskowym lub budową, odbudową, utrzymaniem, remontem lub naprawą urządzeń wodnych;
- dokonywania zmian stosunków wodnych, jeżeli zmiany te nie służą ochronie przyrody lub racjonalnej gospodarce rolnej, leśnej, wodnej lub rybackiej;
- budowania nowych obiektów budowlanych w pasie szerokości 100 m od linii brzegów rzek, jezior i innych zbiorników wodnych, z wyjątkiem obiektów służących turystyce wodnej, gospodarce wodnej lub rybackiej;
- lokalizowania obiektów budowlanych w pasie szerokości 200 m od krawędzi brzegów klifowych oraz w pasie technicznym brzegu morskiego;
- likwidowania, zasypywania i przekształcania zbiorników wodnych, starorzeczy oraz obszarów wodno-błotnych;
- wylewania gnojowicy, z wyjątkiem nawożenia własnych gruntów rolnych;
- prowadzenia chowu i hodowli zwierząt metodą bezściółkową;
- utrzymywania otwartych rowów ściekowych i zbiorników ściekowych;
- organizowania rajdów motorowych i samochodowych;
- używania łodzi motorowych i innego sprzętu motorowego na otwartych zbiornikach wodnych.

- Rezerwat Obary – jest to rezerwat florystyczno – torfowiskowy utworzony w 1975 roku zajmujący powierzchnię 82,25 ha. Funkcją obszaru jest ochrona naturalnie zachowanych fragmentów torfowisk przejściowych i wysokich oraz rzadkich gatunków roślin i zwierząt. Położony jest w gminie Biłgoraj, na terenie leśnictwa Sól. Torfowiska występujące tutaj należą do rzadkich w kraju.

Zgodnie z Ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody wskazano następujące ograniczenia dla parkach narodowych i rezerwatów przyrody:

- budowy lub rozbudowy obiektów budowlanych i urządzeń technicznych, z wyjątkiem obiektów i urządzeń służących celom parku narodowego albo rezerwatu przyrody;
- rybactwa, z wyjątkiem obszarów ustalonych w planie ochrony albo w zadaniach ochronnych;
- chwytania lub zabijania dziko występujących zwierząt, zbierania lub niszczenia jaj, postaci młodocianych i form rozwojowych zwierząt, umyślnego płoszenia zwierząt kręgowych, zbierania poroży, niszczenia nor, gniazd, legowisk i innych schronień zwierząt oraz ich miejsc rozrodu;
- polowania, z wyjątkiem obszarów wyznaczonych w planie ochrony lub zadaniach ochronnych ustanowionych dla rezerwatu przyrody;
- pozyskiwania, niszczenia lub umyślnego uszkodzania roślin oraz grzybów;
- użytkowania, niszczenia, umyślnego uszkodzania, zanieczyszczania i dokonywania zmian obiektów przyrodniczych, obszarów oraz zasobów, tworów i składników przyrody;
- zmiany stosunków wodnych, regulacji rzek i potoków, jeżeli zmiany te nie służą ochronie przyrody;
- pozyskiwania skał, w tym torfu, oraz skamieniałości, w tym kopalnych szczątków roślin i zwierząt, minerałów i bursztynu;
- niszczenia gleby lub zmiany przeznaczenia i użytkowania gruntów;
- palenia ognisk i wyrobów tytoniowych oraz używania źródeł światła o otwartym płomieniu, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody - przez organ uznający obszar za rezerwat przyrody;
- prowadzenia działalności wytwórczej, handlowej i rolniczej, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych w planie ochrony;
- stosowania chemicznych i biologicznych środków ochrony roślin i nawozów;
- zbioru dziko występujących roślin i grzybów oraz ich części, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody - przez organ uznający obszar za rezerwat przyrody;
- amatorskiego połowu ryb, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych w planie ochrony lub zadaniach ochronnych;
- ruchu pieszego, rowerowego, narciarskiego i jazdy konnej wierzchem, z wyjątkiem szlaków i tras narciarskich wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody - przez organ uznający obszar za rezerwat przyrody;

- wprowadzania psów na obszary objęte ochroną ścisłą i czynną, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych w planie ochrony oraz psów pasterskich wprowadzanych na obszary objęte ochroną czynną, na których plan ochrony albo zadania ochronne dopuszczają wypas;
- wspinaczki, eksploracji jaskiń lub zbiorników wodnych, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody - przez organ uznający obszar za rezerwat przyrody;
- wspinaczki, eksploracji jaskiń lub zbiorników wodnych, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody - przez organ uznający obszar za rezerwat przyrody;
- ruchu pojazdów poza drogami publicznymi oraz poza drogami położonymi na nieruchomościach będących w trwałym zarządzie parku narodowego, wskazanymi przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody - przez organ uznający obszar za rezerwat przyrody;
- umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną przyrody, udostępnianiem parku albo rezerwatu przyrody, edukacją ekologiczną, z wyjątkiem znaków drogowych i innych znaków związanych z ochroną bezpieczeństwa i porządku powszechnego;
- zakłócania ciszy;
- używania łodzi motorowych i innego sprzętu motorowego, uprawiania sportów wodnych i motorowych, pływania i żeglowania, z wyjątkiem akwenów lub szlaków wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody - przez organ uznający obszar za rezerwat przyrody;
- wykonywania prac ziemnych trwale zniekształcających rzeźbę terenu;
- biwakowania, z wyjątkiem miejsc wyznaczonych przez dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody - przez organ uznający obszar za rezerwat przyrody;
- prowadzenia badań naukowych - w parku narodowym bez zgody dyrektora parku, a w rezerwacie przyrody - bez zgody organu uznającego obszar za rezerwat przyrody;
- wprowadzania gatunków roślin, zwierząt lub grzybów, bez zgody ministra właściwego do spraw środowiska;
- wprowadzania organizmów genetycznie zmodyfikowanych;
- organizacji imprez rekreacyjno-sportowych - w parku narodowym bez zgody dyrektora parku narodowego, a w rezerwacie przyrody bez zgody organu uznającego obszar za rezerwat przyrody.

W skład krajowego systemu obszarów chronionych wchodzi również obszary sieci Natura 2000:

- Uroczyska Puszczy Solskiej (Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk) – obejmuje pięć enklaw na terenie Puszczy Solskiej o łącznej powierzchni 34 671,5 ha. Na terenie MOF Biłgoraj zlokalizowana jest jedna enklawa w gminie Biłgoraj o powierzchni około 50 ha. Jest to rozległy obszar, będący częścią Kotliny Sandomierskiej oraz niewielkich fragmentów strefy krawędziowej Roztocza - obejmujący cenne siedliska przyrodnicze, występujące w

dużych płatach (bory bagienne i torfowiska) lub małych płatach, ale w dużym skupieniu (torfowiska, zbiorniki naturalne), wśród lasów sosnowych. Puszcza Solska to kompleks leśny porastający ubogie gleby piaszczyste, zaś w strefie krawędziowej Roztocza - pararendziny i gleby brunatne. W znacznym stopniu jest to obszar podmokły. Drzewostany zdominowane są przez sosnę; występują również dość duże płaty jedlin oraz płaty i smugi olsów i łągów. W podszycie przeważa świerk i kruszyna, podczas gdy borówki, bagno i wrzos występują w runie. W południowo-wschodniej części ostoi znajdują się niewielkie kompleksy stawów rybnych (na skrajach dolin rzecznych). Głównym walorem ostoi są dobrze zachowane rozległe bory bagienne a także płaty i smugi torfowisk wysokich oraz przejściowych. Wyróżnikiem tego obszaru są też martwe wydmy. W strefie krawędziowej - głębokie parowy przełamują rzeki o charakterze górskim: Tanew, Sopot i Szum, w obrębie których wykształciły się dobrze zachowane łągi. Na obrzeżach kompleksu (rzadziej w jego wnętrzu) znajdują się ekstensywnie użytkowane lub nieużytkowane łąki. Zabudowa ma charakter rozproszony i w obrębie ostoi znajdują się niewielkie przysiółki lub kolonie. W lasach Puszczy Solskiej prowadzi się intensywną gospodarkę leśną, powodującą znaczne miejscami przekształcenia charakteru drzewostanów oraz degradację siedlisk podmokłych - głównie borów bagiennych, torfowisk i łągów.

Ostoją stanowi znaczącą część jednego z największych kompleksów leśnych w Polsce. Stwierdzono tu występowanie 16 typów siedlisk przyrodniczych z Zał. I DS, 1 gatunek rośliny oraz 18 gatunków zwierząt z Zał. II DS. Szczególnie wartościowe są siedliska podmokłe (torfowiska, bory i lasy bagienne oraz łągi). Uroczyska Puszczy Solskiej znalazły się w projekcie sieci Natura 2000 z uwagi na występowanie 16 typów siedlisk przyrodniczych, zagrożonych w skali europejskiej, które zajmują łącznie 14200 ha. Większość siedlisk związanych jest z lasami sosnowymi, wśród których wyróżniają się piaszczyste wydmy, u podnóża których wytworzyły się w bezodpływowych zagłębieniach torfowiska oraz naturalne zbiorniki wodne. Najważniejszymi siedliskami w obszarze są: bory bagienne (las sosnowy z typową roślinnością: bagnem zwyczajnym oraz borówką łochynią, zwaną również pijanicą), torfowiska wysokie i przejściowe (wyróżnia je obecność charakterystycznych mchów - torfowców, a także rosiczek, turzyc - wszystko rosnące w nasiąkniętym niczym gąbką gruncie) oraz bory jodłowe. Dwa pierwsze siedliska wyróżniają się rangą priorytetową zarówno w kontekście wartości przyrodniczej jak również potrzeb ochrony. Ważne siedliska skupiają się również wzdłuż cieków puszczańskich, które płyną naturalnymi korytami. Są to: łągi (las olchowo-jesionowy wzdłuż rzek, towarzyszące im ziołorośla nadrzeczne, zaś w samych rzekach wytworzyła się specyficzna roślinność podwodna. Poza lasami, istotnymi dla tego obszaru są siedliska podmokłych łąk, w tym m.in. łąki trzęślicowe, które łatwo można odróżnić późnym latem, gdyż przebarwiają się na rudy kolor. Głównym walorem ostoi są dobrze zachowane rozległe bory bagienne, a także torfowiska wysokie i przejściowe. W ostoi stwierdzono występowanie 17 typów siedlisk przyrodniczych (Zał. I Dyrektywy Siedliskowej), 1 gatunku rośliny chronionej oraz 18 gatunków zwierząt objętych ochroną prawną (Zał. II Dyrektywy Siedliskowej). Szczególnie wartościowe są tutaj bory jodłowe i siedliska podmokłe tj. torfowiska wysokie i przejściowe, bory i lasy bagienne oraz łągi. Przy

wschodniej granicy MOF Biłgoraj na terenie gminy Teresopol zlokalizowana jest druga enklawa obszaru. Pozostałe enklawy zlokalizowane są na terenach następujących gmin: Frampol, Aleksandrów, Józefów, Łukowa, Susiec, Narol, Obsza. Uroczyska Puszczy Solskiej to najważniejsza na Lubelszczyźnie ostoja wilków i rysi. Stale przebywają tu 4 watahy wilków oraz 2-3 rodziny rysi - zwierząt zagrożonych w Polsce wyginięciem. Ponadto, stwierdzono w ostoi 16 dalszych gatunków zwierząt: motyla przeplatkę aurinię, ważki - trzeplę zieloną i zalotkę większą, minoga strumieniowego, głowacza białołętowego, piskorza i kozę, trzaskę grzebieniastą, liczną populacją ginącego kumaka nizinnego, żółwia błotnego, nietoperze - mopka oraz nocki: Bechsteina i dużego oraz bobra i wydrę. Z roślin zagrożonych w skali europejskiej zanotowano rzadki gatunek mszaka - sierpowca błyszczącego. Z innych gatunków godny uwagi, wymienić należy: 3 gatunki rosiczek, kosaćca syberyjskiego, kukułkę Fuchsa, mącznicę lekarską, widłaki: torfowca, wronica i spłaszczony. Ostoja jest jednym z najważniejszych w Polsce obszarów ważnych dla ochrony torfowisk wysokich oraz borów i lasów bagiennych. Ponadto, Puszcza Solska jest bardzo ważną w skali regionu ostoją puszczańską fauny kręgowców, z licznymi zagrożonymi i rzadkimi gatunkami m. in. wilkiem i rysiemi. Znajduje się tu także jedno z nielicznych w kraju stanowisk motyli *Cenonympha hero* i *Lopinga achine* (załącznik IV Dyrektywy Rady 92/43/EWG). Jedyne znane w Polsce stanowisko pluskwiaka *Nobis major*. Przedmioty ochrony (na podstawie SDF) – gatunki i siedliska przyrodnicze wymienione w dyrektywie siedliskowej (Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory – Dz. U. UE. L 206 z 22.7.1992 ze zm.): Siedliska: żyzne buczyny, bory i lasy bagienne, łągi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe, wyżynny mieszany bór jodłowy, śródlądowy bór chrobotkowy, starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z *Nympheion* i *Potamion*, naturalne dystroficzne zbiorniki wodne, nizinne i podgórskie rzeki ze zbiorowiskami włosieniczników, torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą, torfowiska wysokie zdegradowane, torfowiska przejściowe i trzęsawiska, obniżenia na podłożu torfowym z roślinnością ze związku *Rhynchosporion*, zmiennowilgotne łąki trzęślicowe, ziołorośla górskie i nadrzeczne, niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie, wydmy śródlądowe z murawami napisakowymi, grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny. gatunki roślin: sierpowiec błyszczący. gatunki zwierząt: trzepla zielona, zalotka większa, czerwończyk nieparek, przeplatka aurinia, minóg strumieniowy, piskorz, koza, głowacz białołętwy, trzaska grzebieniasta, kumak nizinny, żółw błotny, nocek bechsteina, nocek duży, mopek, bóbr europejski, wydra, wilk, ryś.

- Puszcza Solska (Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków) – Jest to rozległy kompleks leśny położony w strefie kontaktu Roztocza i Kotliny Sandomierskiej, przecięty licznymi dolinami rzecznyymi zajmujący obszar 124 000 ha. Przełamujące się przez Krawędź Roztocza rzeki tworzą systemy niewielkich wodospadów, zwanych szumami, o dużej atrakcyjności krajobrazowej. Dominują bory sosnowe: od boru suchego i świeżego poprzez wilgotny do bagiennego. Znaczna część drzewostanów to stosunkowo młode monokultury sosnowe. Bardzo liczne tereny bagienno-torfowiskowe w południowej i zachodniej części

ostoi decydują o dużej wartości przyrodniczej tego obszaru. Ostoja obejmuje ponadto kompleks stawów rybnych w rejonie Rudy Różanieckiej. Osobliwością w skali kraju jest południowo-zachodnia krawędź Roztocza. Jest to kilkukilometrowa strefa składająca się z krawędzi wewnętrznej, pasa obniżień wysłanych piaskami, silnie zalesionych i podmokłych wzgórz zewnętrznych zbudowanych ze skał trzeciorzędowych, mających charakter ostańców. Jest to jedyny w Polsce, wyraźnie zaznaczony w rzeźbie terenu, fragment granicy geologicznej między fałdową Europą Zachodnią, a płytową Wschodnią. Ostoja ptasia o randze europejskiej. Występują co najmniej 34 gatunki ptaków z załącznika I Dyrektywy Rady 79/409/EWG, 14 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi (PCK). Występuje tu 135 gatunków lęgowych ptaków; jedno z nielicznych w Polsce stanowisk lęgowych gadożera. W okresie lęgowym obszar zasiedla co najmniej 1% populacji krajowej następujących gatunków ptaków: bocian czarny, gadożer, głuszec, orlik krzykliwy, puchacz, trzmielajad i lelek; w stosunkowo wysokim zagęszczeniu występuje bielik, cietrzew, żuraw, derkacz i zimorodek. Bardzo ważna w skali regionu ostoja puszczańskiej fauny kręgowców, z licznymi zagrożonymi i rzadkimi gatunkami; jedyne znane w Polsce stanowisko pluskwiaka *Nobis major*. Puszcza Solska zlokalizowana jest na terenie wszystkich trzech gmin Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj tj. miasto Biłgoraj, gmina Biłgoraj oraz gmina Księżpol. Pozostała część obszaru położona jest na terenie gmin: Aleksandrów, Frampol, Józefów, Łukowa, Obsza, Tereszpol, Susiec, Cieszanów, Narol, Harasiuki, Radechnica.

- Lasy Janowskie (Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków) – jest to obszar w 80% pokryty lasami tworzącymi zwarty kompleks, zajmuje powierzchnię 60 235,8 ha. Obszar Lasy Janowskie obejmuje rozległy i zwarty kompleks leśny stanowiący północno zachodnią część Puszczy Solskiej oraz enklawę leśną "Rozwadów" dla ochrony głuszca (położoną na południe od głównego kompleksu). Rozciąga się od doliny Wisły i Sanu na zachodzie obejmując Lasy Lipskie i Lasy Janowskie pomiędzy krawędzią Wyżyny Lubelskiej na północy i doliną rzeki Bukowej na południu, sięgając do miejscowości Frampol na wschodzie. Na terenie obszaru Lasy Janowskie dominuje głównie krajobraz leśnej równiny, urozmaiconej licznymi (w części centralnej) wałami wydmowymi porośniętymi borami sosnowymi. Cechą charakterystyczną obszaru jest występowanie wielu stawów rybnych, gdzie prowadzona jest ekstensywna gospodarka rybacka. Znajduje się tu blisko 150 obiektów stawowych, o łącznej powierzchni ponad 1600 ha w kompleksach od 5 ha do 50 ha. Przez obszar ostoi przepływa kilka niewielkich śródleśnych rzek (rzeki: Biała, Łukawica, Branew, Czartosowa, Trzembasz, Rakowa, Łukawica oraz Bukowa) i innych cieków wodnych o nieokreślonej nazwie. Lasy Janowskie charakteryzuje niezwykła różnorodność siedlisk leśnych. Największą powierzchnię zajmują siedliska boru mieszanego wilgotnego i boru świeżego. Duży udział ma las mieszany wilgotny i bór mieszany świeży. W obszarze głównym gatunkiem lasotwórczym jest sosna. Zróżnicowana jest na tym terenie szata roślinna obejmująca 202 zespoły roślinne w tym 33 leśne. Największą różnorodnością charakteryzują się zbiorowiska wodno-torfowiskowe i wodne - w sumie blisko 100 zespołów. W wyniku badań florystycznych zinwentaryzowano ponad 800 roślin

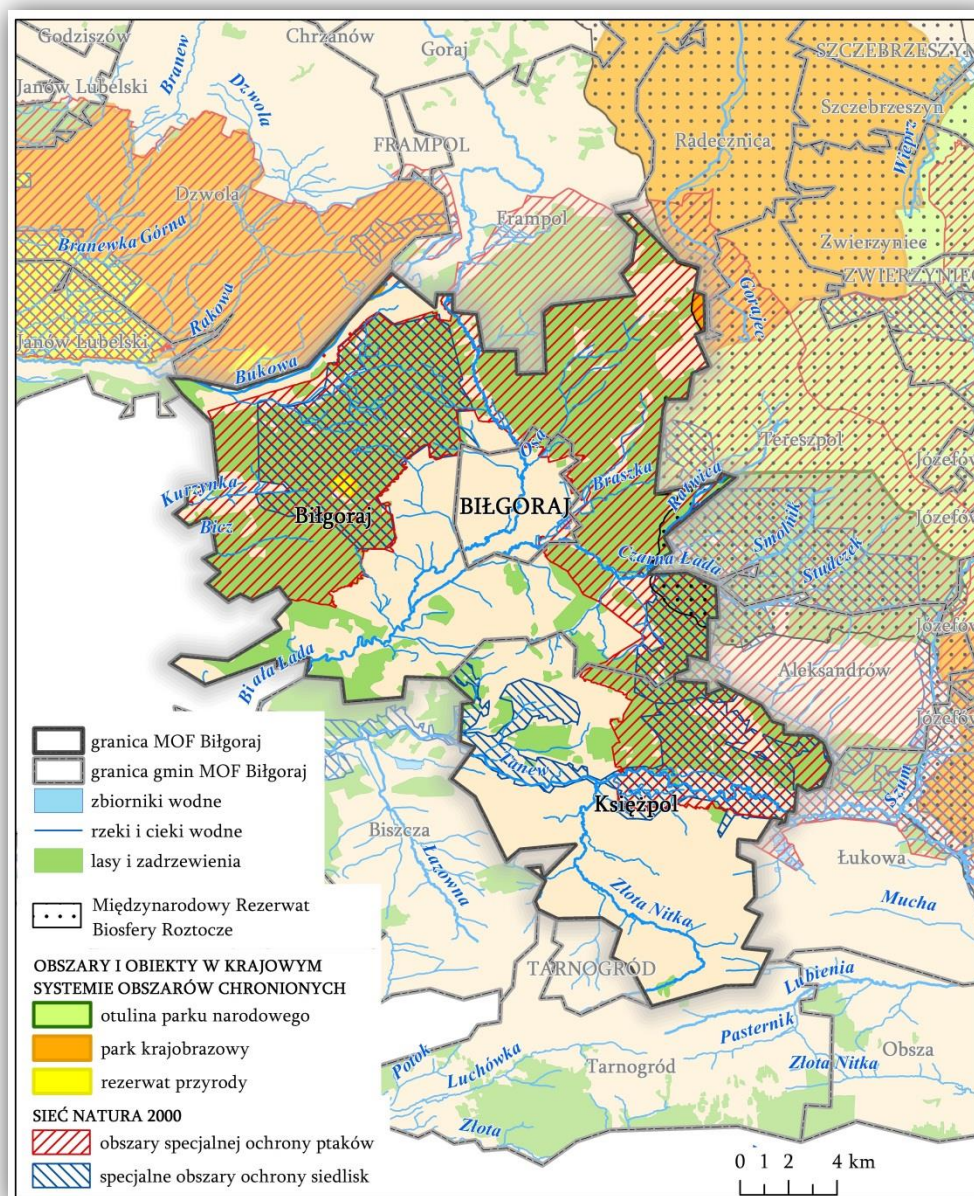
naczyniowych, wśród nich około pięćdziesięciu roślin objętych ochroną prawną. W obszarze występuje sasanka otwarta, największe w kraju nagromadzenie fiołka bagiennego według Polskiej Czerwonej Księgi gatunek krytycznie zagrożony (kategoria zagrożenia CR), ponadto rosziczka okrągłolistna, rosziczka pośrednia, goryczka wąskolistna, widłak jałowcowaty, widłak goździsty, czosnek siatkowaty, lilia złotogłów. Jest to ostoja ptasia o randze europejskiej. Podczas inwentaryzacji w 2010 roku stwierdzono tu 29 gatunków ptaków z Załącznika I Dyrektywy Rady 79/409/EWG, w tym 10 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi (PCK). W okresie lęgowym obszar zasiedla co najmniej 1% populacji krajowej następujących gatunków ptaków: bielik (PCK), bocian czarny, głuszec, lelek kozodój. W ostoi obserwuje się ciągły spadek populacji głuszca, mimo podejmowanych prób ochrony tego gatunku ptaka. Działania skupiają się m.in. na redukcji drapieżników, wymianie ogrodzonych metalową siatką upraw leśnych, wysypywaniu gastrolitów, montażu szlabanów, a także usuwaniu czeremchy amerykańskiej. Ze względu na zaniechanie uprawy w części łąk, zaznacza się niewielki spadek liczebności orlika krzykliwego, choć trudno mówić jeszcze o stałym trendzie. Z kolei liczebność bielika wzrosła, co zgodne jest z ogólnopolskim trendem wzrostu liczebności tego gatunku. Z grupy gatunków wodno-błotnych widoczny jest wzrost liczebności gegawy oraz brak gniazdowania kropiatki. Pojawiły się też jako lęgowe nowe gatunki ptaków: łąbędź krzykliwy (ogólnopolski trend wzrostowy, obecność odpowiedniego biotopu) oraz włośchatka i puszczyk uralski (prawdopodobnie stopniowa kolonizacja z Puszczy Solskiej). Od kilku lat brak doniesień na terenie ostoi o cietrzewiu, który wyginął na terenie Lasów Janowskich. Część obszaru ostoi stanowi żerowisko dla gadożera – w przeszłości również lęgowego na terenie ostoi. W celu ochrony ww. obszaru ustanowiono plan zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Lasy Janowskie PLB 060005 oraz ustalono ostatecznie lista przedmiotów ochrony: bocian czarny, bielik, bączek, głuszec, włośchatka, lelek kozodój, dzięcioł zielonosiwy, dzięcioł czarny. Na terenie MOF Biłgoraj Lasy Janowskie położone są w gminie Biłgoraj w północnej jej części, zajmują bardzo niewielką część obszaru. Pozostała część obszaru zlokalizowana jest na terenie gmin: Zaklików, Gościeradów, Anapol, Potok Wielki, Modliborzyce, Janów Lubelski, Dzwola, Frampol, Radomyśl, Pysznica.

- Dolina Dolnej Tanwi (Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk) –obszar zajmuje powierzchnię 8 518 ha. Na terenie MOF Biłgoraj obszar zlokalizowany jest na terenie gminy Księżpól. Obejmuje on dolinę Tanwi, od miejsca gdzie wypływa z Puszczy Solskiej, aż do jej ujścia do Sanu. Dolina jest szeroka (kilkaset m do 1 km), a płaskie dno jest wyniesione ok. 2 m nad średnim poziomem rzeki. Dolina jest tylko częściowo odwadniana rowami, a rzeka tylko częściowo uregulowana. Dno doliny jest porożcinane przez liczne starorzecza, z których najdłuższe ma kilka kilometrów. Równinę zalewową budują utwory holocenijskie, aluwia, gliny i piaski rzeczne, a punktowo mady i torfy. Największy kompleks torfów położony jest w górnej części opisywanego odcinka doliny. Siedliska przyrodnicze zajmują ok. 45% powierzchni obszaru, a zidentyfikowano ich tu 18 typów. Obok typowych dla szerokiej doliny rzecznej siedlisk łąkowych i torfowiskowych oraz starorzeczy i muraw

napiaskowych, za znaczące uznano bór wyżynny jodłowy i bory chrobotkowe. Gatunek rośliny - starodub łąkowy ma tu stanowisko blisko południowej granicy zasięgu w Polsce, stąd mimo niskiej liczebności, uznano tą populację za wartą ochrony. Obszar ważny dla ochrony przeplatki aurinia, która występuje tu w systemie metapopulacji, a także dla kilku gatunków ryb (kozy, głowacza białopłetwego i minoga strumieniowego). Przedmiotem ochrony na terenie ostoi Dolina Dolnej Tanwi są następujące gatunki: bóbr europejski wydra europejska, traszka grzebieniasta, kumak nizinny, minóg strumieniowy, koza, głowacz białopłetwy, trzepla zielona, zalotka większa, przeplatka aurinia, starodub łąkowy. Przedmiotem ochrony na obszarze są następujące typy siedlisk przyrodniczych: Wydmy śródlądowe z murawami napiaskowymi, Starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiorowiskami z *Nympheion Potamion*, Zalewane muliste brzegi rzek 6120 Ciepłolubne, śródlądowe murawy napiaskowe, Górskie i niżowe murawy bliźniczkowe (ardion -płaty bogate florystycznie), Zmienneowilgotne łąki trzęślicowe, Ziołorośla górskie i ziołorośla nadrzeczne, Niżowe i górskie świeże łąki użytkowane ekstensywnie, Torfowiska wysokie z roślinnością torfotwórczą (żywe), Torfowiska przejściowe i trzęsawiska (przeważnie z roślinnością z *Scheuchzerio-Caricetea*), Bory i lasy bagienne, Łęgi wierzbowe, topolowe, olszowe i jesionowe, Wyżynny jodłowy bór mieszany, Sosnowy bór chrobotkowy (*Cladonio-Pinetum* chrobotkowa postać *Peucedano - Pinetum*).

Dodatkowe informacje na temat Obszarów Natura 2000 występujących w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj można znaleźć w opracowanej do niniejszego dokumentu Prognozie Oceny Oddziaływania na Środowisko oraz stronach internetowych: <http://lublin.rdos.gov.pl>, <http://natura2000.gdos.gov.pl/>.

Ryc. 7. Obszary chronione

Źródło: Opracowanie własne

Na mapie przedstawionej powyżej wskazano obszary ze środowiskowymi ograniczeniami w zagospodarowaniu i zabudowie. Do obszarów tych zaliczymy Obszary Natura 2000 oraz obszary objęte ochroną przyrody tj. rezerваты przyrody i parki krajobrazowe.

W Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj brakuje najważniejszej i najbardziej restrykcyjnej formy ochrony przyrody - parku narodowego. Najbliżej położonym jest Roztoczański Park Narodowy, z którego otuliną graniczy badany obszar. Otulina Roztoczańskiego Parku Narodowego położona jest w północnej części gminy Terespol, z którą MOF Biłgoraj graniczy od strony północno-wschodniej.

Oprócz krajowych obszarów chronionych niewielka część gminy Biłgoraj (jej wschodnie i północno-wschodnie krańce) została objęta ochroną przez projektowany Międzynarodowy Rezerwat Biosfery „Roztocze”. Międzynarodowy Rezerwat Biosfery będzie obejmował swym zasięgiem między innymi Roztoczański Park Narodowy oraz Nadleśnictwo Zwierzyniec.

Północna część obszaru MOF (obejmująca północną i północno-wschodnią część gminy wiejskiej Biłgoraj oraz północną część Miasta Biłgoraj) objęta została siecią ECONET-POLSKA. Zgodnie z opracowaną w 1995 i 1996 roku koncepcją krajowej sieci ekologicznej ECONET-POLSKA, stanowi ona wielkoprzestrzenny systemem obszarów węzłowych najlepiej zachowanych pod względem przyrodniczym i reprezentatywnych dla różnych regionów przyrodniczych kraju, wzajemnie ze sobą powiązanych korytarzami ekologicznymi, które zapewniają ciągłość więzi przyrodniczych w obrębie tego systemu. Sieć ECONET-POLSKA pokrywa łącznie 46% powierzchni Polski. Elementy sieci zostały wyznaczone na podstawie następujących kryteriów: naturalność, różnorodność, reprezentatywność, rzadkość i wielkość. W Polsce zostało wyznaczonych łącznie 78 obszarów węzłowych (46 międzynarodowych i 32 krajowe, łącznie zajmujące 31% powierzchni kraju) oraz 110 korytarzy ekologicznych (38 międzynarodowych i 72 krajowe, obejmujące 15% powierzchni kraju). Na terenie MOF Biłgoraj wyznaczone zostały dwa obszary węzłowe o statusie międzynarodowym: obszar węzłowy Lasów Janowskich (zajmujący północno-zachodnie krańce gminy Biłgoraj) oraz Roztoczański obszar węzłowy (zajmujący północno-wschodnie krańce gminy Biłgoraj). Wyżej wymienione obszary węzłowe zostały połączone Roztoczańskim korytarzem ekologicznym o statusie międzynarodowym, zajmującym ponad połowę powierzchni gminy Biłgoraj i miasta Biłgoraj.

GOSPODARKA WODNO-ŚCIEKOWA

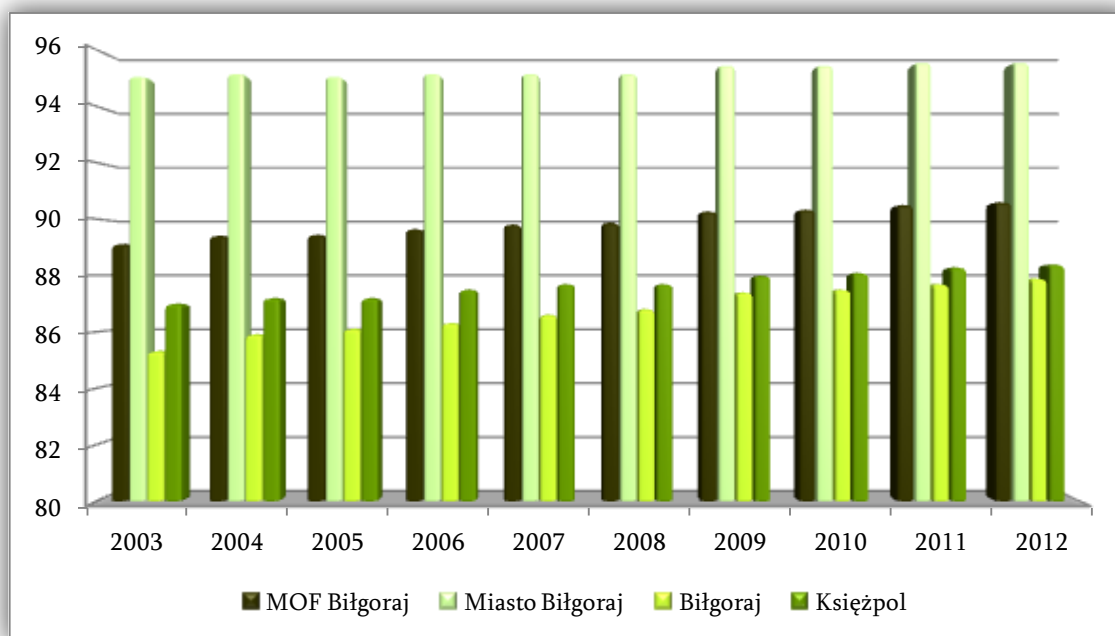
Woda jest abiotycznym elementem środowiska niezbędnym do prawidłowego funkcjonowania wszystkich ekosystemów. Jest surowcem odnawialnym, o zmiennych w czasie zasobach, który spełnia wiele podstawowych funkcji w gospodarce. W związku z pełnionymi przez nią funkcjami konieczne jest racjonalne i oszczędne gospodarowanie jej zasobami oraz ochrona jej przed zanieczyszczeniami. Bardzo ważną przyczyną skażenia wód powierzchniowych i podziemnych stanowiących zasoby wodne obszaru jest brak wystarczająco rozbudowanej sieci wodociągowej i nieprawidłowo prowadzona gospodarka wodno-ściekowa.

W większości gmin terenu województwa lubelskiego, więc i także gmin wchodzących w skład Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj zasoby wodne nie są chronione w sposób prawidłowy. Przyczyną takiego stanu rzeczy niewątpliwie jest ograniczona wartość środków finansowych gminy oraz niska świadomość ekologiczna jej mieszkańców.

Stan infrastruktury wodno-kanalizacyjnej na terenie MOF Biłgoraj pomimo znacznych postępów dokonanych w ostatnich latach nadal nie jest zadowalający, w szczególności jeżeli chodzi o infrastrukturę kanalizacyjną. Problem z dostępnością do kompleksowej infrastruktury wodno-kanalizacyjnej zauważalny jest głównie w gminach wiejskich obszaru.

Według stanu na 2012 rok długość sieci wodociągowej dla Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj liczyła 300,1 km i korzystało z niej łącznie 43 545 osoby, co daje uśrednioną wartość 90,6% osób korzystających z instalacji do procenta ogółu ludności obszaru. Najdłuższą siecią wodociągową charakteryzuje się gmina Biłgoraj, która wynosi łącznie 121,8 km długości, kolejną pozycję zajmuje gmina Księżpol z długością wynoszącą 93 km. Najkrótszą sieć wodociągową posiada miasto Biłgoraj (85,3 km). Dane dotyczące długości sieci wodociągowej nie są jednak odpowiednie do określenia stopnia zwodociągowania obszaru. Najlepszym wskaźnikiem określającym tą wartość jest wskaźnik osób korzystających z instalacji w % ogółu ludności. Największą wartością tego wskaźnika charakteryzuje się miasto Biłgoraj, w którym 95,6% osób gminy korzystało z sieci wodociągowej. Gmina Księżpol plasuje się w tym zestawieniu na drugim miejscu z wartością 88,4% ludności gminy. Ostatnią pozycję zajmuje gmina wiejska Biłgoraj, w której z instalacji korzystało 87,4% ogółu ludności.

Wykres 2. Zmiana stopnia zwodociągowania MOF Biłgoraj w latach 2003-2012

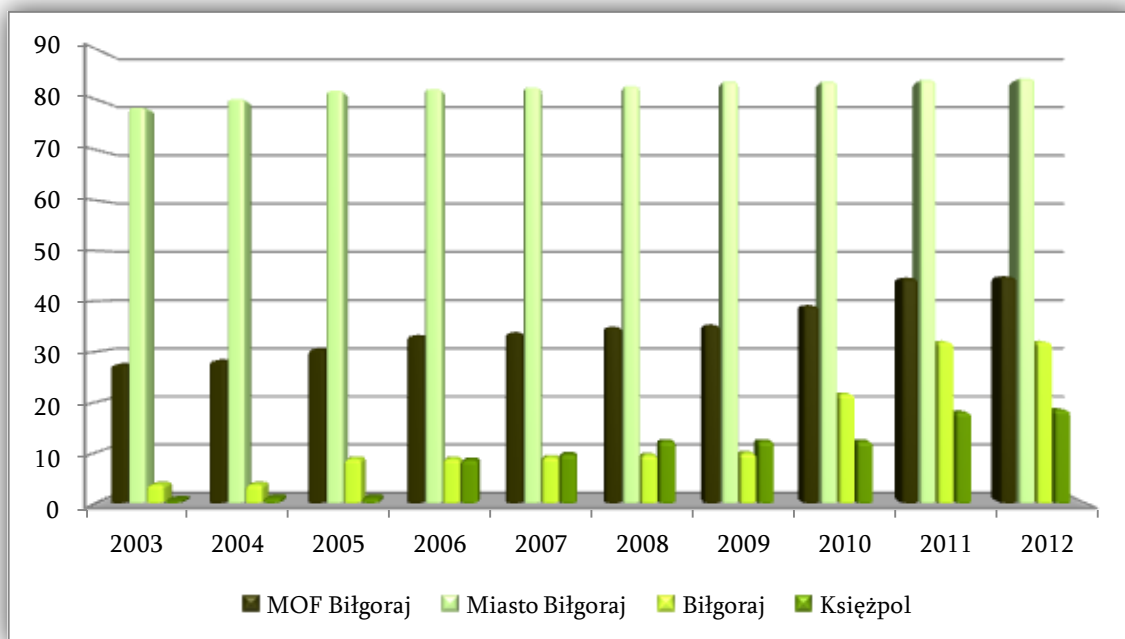
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Na podstawie powyższego wykresu można zauważyć, że poziom zwodociągowania we wszystkich gminach obszaru stopniowo wzrasta. Największy wzrost odnotowano w gminie Biłgoraj (wzrost o 2,6%), najmniejszy natomiast w mieście Biłgoraj (wzrost o 0,5%).

Długość czynnej sieci kanalizacyjnej na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj w roku 2012 wynosiła łącznie 186,2 km i korzystało z niej 28 451 osób. Najdłuższą sieć kanalizacyjną posiada miasto Biłgoraj – łącznie 84,5 km, jest to niewątpliwie związane z występującą na tym terenie zabudową zwartą. Sieć kanalizacyjna o długości 32 km występuje w gminie Biłgoraj, natomiast gmina Księżpol posiada sieć o długości jedynie 18,5 km. Wskaźnik

„korzystający z instalacji w % ogółu ludności” określający stopień skanalizowania obszaru dla całego obszaru wynosił w 2012 roku jedynie 45%. Największą wartością tego wskaźnika podobnie jak w przypadku zwodociągowania charakteryzuje się miasto Biłgoraj (84,5% ogółu ludności), najmniejszą natomiast posiada gmina Księżpol (18,5% ludności). Dla gminy wiejskiej Biłgoraj wartość tego wskaźnika wynosi 32%.

Wykres 3. Zmiana stopnia skanalizowania MOF Biłgoraj w latach 2003-2012

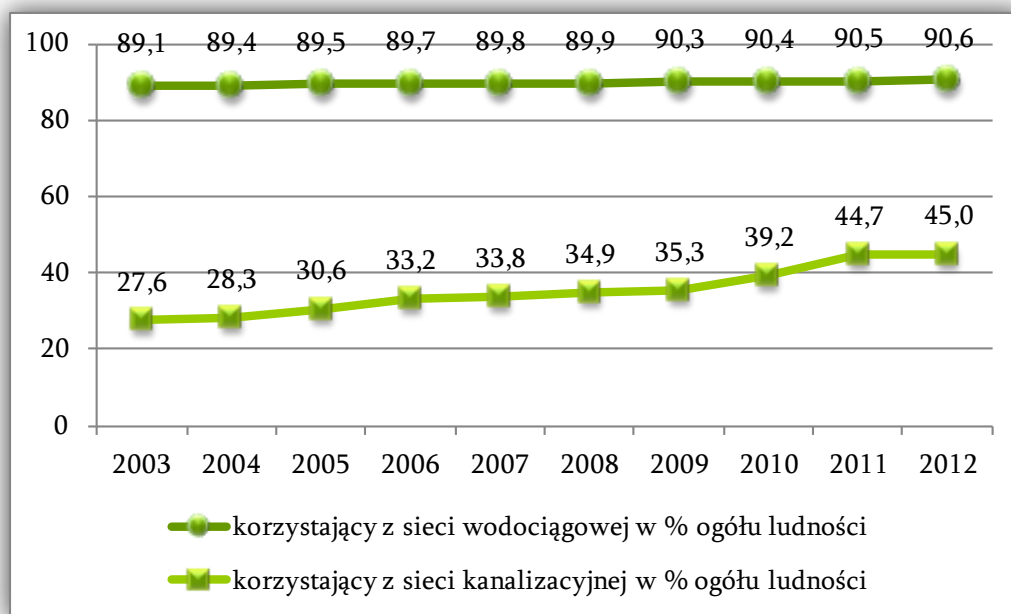

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Zgodnie z informacjami zawartymi na powyższym wykresie, każda gmina badanego obszaru charakteryzuje się wzrostem stopnia skanalizowania. Od roku 2003 do 2012 największy wzrost zaobserwowany został na terenie gminy Biłgoraj (o 28,4%) oraz na terenie gminy Księżpol (o 18,1%). Najniższą zmianą cechuje się miasto Biłgoraj, dla którego wartość wskaźnika wzrosła o jedyne 5,8%.

Zmiana stopnia zwodociągowania i skanalizowania Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj zostało przedstawione na poniższym wykresie. Zwodociągowanie obszaru od 10 lat utrzymuje się na podobnym poziomie, natomiast skanalizowanie wzrosło o ponad 17%.

Wykres 4. Stopień zwodociągowania i skanalizowania MOF Biłgoraj

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Wzrost stopnia skanalizowania i zwodociągowania obszaru ma duży wpływ na:

- ochronę środowiska poprzez likwidację lub znaczne ograniczenie zanieczyszczeń gruntu i wód ściekami z nieuszczelnionych szamb,
- podniesienie standardu warunków życia mieszkańców,
- podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej obszaru objętego systemem wodociągów i kanalizacji sanitarnej,
- wyeliminowanie zagrożeń zanieczyszczeń gruntu i wód gruntowych,
- poprawę jakości wody przeznaczonej do spożycia.

Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj występują 3 oczyszczalnie ścieków komunalnych, w tym 2 oczyszczalnie biologiczne zlokalizowane w gminie Księżpol oraz 1 oczyszczalnia z podwyższonym usuwaniem biogenów zlokalizowana w mieście Biłgoraj. Gmina Biłgoraj nie posiada oczyszczalni ścieków, ścieki odprowadzane są do miejskiej oczyszczalni ścieków. Ww. oczyszczalnie ścieków przyjęły łącznie 1 053 dam³ (dekametr sześcienny; 1 dam³ to 1 000 m³) ścieków komunalnych w ciągu roku, które w całości oczyściły. Największą liczbę ścieków do oczyszczalni odprowadziło miasto Biłgoraj (861 dam³), następnie gmina Biłgoraj (147 dam³). Najmniej ścieków odprowadziła gmina Księżpol (jedynie 45 dam³), co niewątpliwie świadczy o najslabiej rozwiniętej na tym terenie infrastrukturze kanalizacyjnej.

Podsumowując, w obecnej chwili przyjęty kierunek rozwoju gospodarki wodno-ściekowej na badanym terenie jest prawidłowy, jednak wymaga w dalszym ciągu znacznego doinwestowania. Duża część obszaru (w szczególności na terenie gmin wiejskich) cierpi na brak infrastruktury wodno-ściekowej. Objęcie siecią wodociągów całego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj przyczyni się do poprawy warunków życia jego mieszkańców, jednakże wraz z

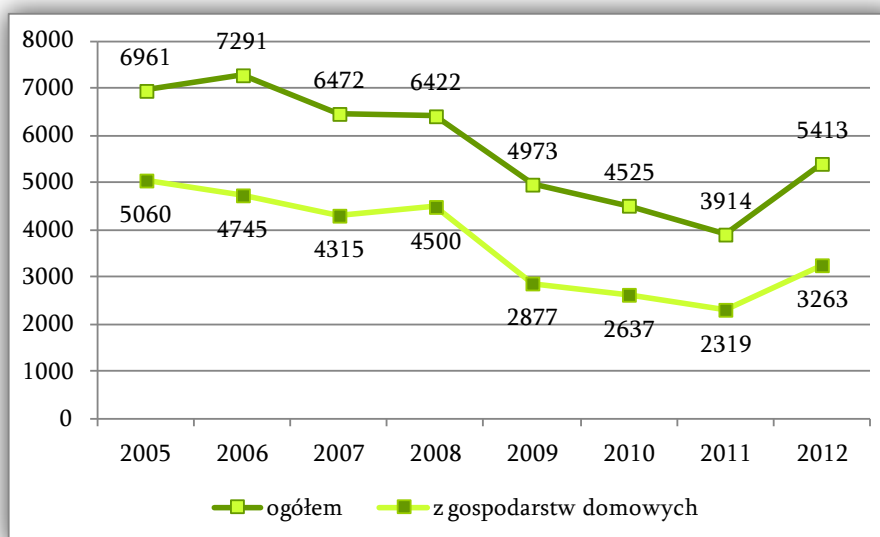
rozbudową sieci wodociągowej musi być budowana sieć kanalizacyjna. Niespełnienie tego warunku wpłynie negatywnie na stan środowiska przyrodniczego. Ścieki socjalno-bytowe powinny być odprowadzane kanalizacją sanitarną do oczyszczalni ścieków w przypadku zabudowy zwartej lub w przypadku zabudowy rozproszonej powinny być użytkowane zbiorniki bezodpływowe zespolone z przyzagrodową oczyszczalnią ścieków.

GOSPODARKA ODPADAMI

Gospodarowanie odpadami polega na zbieraniu, transporcie, przetwarzaniu odpadów (wraz z nadzorem nad tymi działaniami), a także późniejszym postępowaniu z miejscami unieszkodliwiania odpadów oraz działań wykonywanych w charakterze sprzedawcy odpadów lub pośrednika w obrocie odpadami.

Według danych GUS w 2012 roku na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj ilość zebranych zmieszanych odpadów komunalnych w ciągu roku wynosiła 5 413 ton, z czego 3 263 tony pochodziły z gospodarstw domowych. Najwięcej odpadów tego typu wytworzonych zostało na terenie miasta Biłgoraj – prawie 4 450 ton, gmina Biłgoraj – prawie 640 ton odpadów, najmniej odpadów wytworzono na terenie gminy Księżpol - 325 ton odpadów. Większym udziałem odpadów pochodzących z gospodarstw domowych w ogólnej ilości odpadów wytworzonych charakteryzują się gminy wiejskie obszaru (stanowią one ok. 70%). W mieście Biłgoraj udział odpadów z gospodarstw domowych wynosi tylko 58%, na co niewątpliwie mają wpływ występujące na tym obszarze liczne przedsiębiorstwa wytwarzające inny rodzaj odpadów.

Wykres 5. Zmieszane odpady komunalne zebrane w ciągu roku (w tonach)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Od 2005 do 2011 roku zauważalny był stopniowy spadek ilości wytworzonych odpadów, różnica w ilości odpadów pomiędzy tymi latami wynosi ponad 3 tys. ton. Spadek ilości odpadów komunalnych związany jest z coraz lepszym dokumentowaniem ilości zbieranych odpadów, ale także ze zmianami charakteru konsumpcji. W 2012 roku odnotowany został jednak drastyczny wzrost tej wartości o prawie 1,5 tys. ton i ostatecznie zebrano w tym roku ponad 5,4 tys. ton odpadów.

Przewiduje się, że ilość wytwarzanych odpadów w 2012 roku i w przeciągu kilku następnych lat będzie wzrastała w szczególności ze względu na wejście w życie Ustawy o utrzymaniu porządku i czystości w gminach, potocznie zwanej ustawą śmieciową, dzięki której obowiązek gospodarki odpadami komunalnymi przejęły samorządy. Ustawa weszła w życie z dniem 1 stycznia 2012 roku jednak dopiero od 1 lipca 2013 r. zaczęły obowiązywać nowe zasady odbioru odpadów, gdyż przez okres 1,5 roku gminy musiały przygotować się do nowego systemu, m.in. poprzez przeprowadzenie przetargów na odbiór śmieci, wprowadzenie nowych opłat śmieciowych oraz zebranie deklaracji od właścicieli nieruchomości.

W województwie lubelskim w 2010 roku zgodnie z danymi zamieszczonymi w „Planie gospodarki odpadami dla województwa lubelskiego 2017” wytworzonych zostało ok. 542,3 tys. Mg odpadów komunalnych, co w przeliczeniu na 1 mieszkańca liczba wytworzonych odpadów wynosi 0,252 Mg. Odnosząc tą wartość do ogółu ludności zamieszkującej Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj obliczono wielkość wytworzonych odpadów. Stanowią one ok. 12 tys. Mg odpadów komunalnych, wśród których przeważały odpady surowcowe (tj. papier, tektura, tworzywa sztuczne oraz metale) – 37%, oraz odpady kuchenne i ogrodowe – 34%. Szacuje się, że w 2010 roku odebrano i zebrano 69% oszacowanej ilości wytworzonych odpadów komunalnych, co świadczy o nieobjęciu wszystkich mieszkańców zorganizowanym zbieraniem odpadów.

Na przedmiotowym obszarze występują następujące instalacje gospodarki odpadami:

- Istniejące RIPOK (Regionalna Instalacja Przetwarzania Odpadów Komunalnych):
 - Instalacja przetwarzania selektywnie zebranych odpadów zielonych i innych bioodpadów
 - Składowanie odpadów
- Inne istniejące instalacje:
 - 1 instalacja do sortowania odpadów komunalnych zlokalizowana na składowisku w Korczowie, należąca do Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o. Rodzaj występującej instalacji: sito do sortowania odpadów zmieszanych, sortownia odpadów selektywnie zbieranych, kompostownia odpadów selektywnie zbieranych.
 - 1 czynne składowisko odpadów innych niż niebezpieczne i obojętne, na którym są składowane odpady komunalne (Korczów, gmina Biłgoraj)

Ponadto w ramach RIPOK na terenie MOF Biłgoraj planowane jest przyłączenie instalacji zajmującej się mechaniczno-biologicznym przetwarzaniem zmieszanych odpadów komunalnych (MBP). Będzie to jednak możliwe dopiero po niezbędnej rozbudowie dotychczasowego MBP należącego do Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o. w Biłgoraju.

Dużym problemem dla środowiska naturalnego są oprócz odpadów komunalnych także odpady inne niż komunalne z grup 01-19. Na terenie województwa lubelskiego w 2010 roku wytworzono ponad 6 mln Mg odpadów tego typu. Najwięcej wśród nich, bo aż 56,4% stanowiły odpady wytworzone podczas poszukiwania, wydobywania, fizycznej i chemicznej przeróbki rud oraz innych kopalin. Stosunkowo mniej, bo 18,8% stanowiły odpady z przetwórstwa żywności w tym odpady z rolnictwa, sadownictwa, upraw hydroponicznych, rybołówstwa, leśnictwa, łowiectwa oraz przetwórstwa żywności. Odpady niebezpieczne stanowiły jedynie 0,3%. Wśród wszystkich odpadów innych niż komunalne 79,5% poddanych zostało odzyskowi, a 19,3% składowaniu.

Województwo lubelskie podzielone jest zgodnie z zapisami „Planu gospodarki odpadami dla województwa lubelskiego z 2003 r.” na 9 regionów gospodarowania odpadami. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj został przyporządkowany do Regionu Południowego, który obejmuje swym zasięgiem wszystkie gminy powiatu biłgorajskiego oraz tomaszowskiego, 2 gminy powiatu janowskiego (Dzwola oraz Chrzanów), 2 gminy powiatu zamojskiego (Zwierzyniec oraz Krasnobród) oraz 6 gmin powiatu hrubieszowskiego (Dołhobyczów, Mircze, Werbkowice, Trzeszczany, Miasto Hrubieszów oraz Horodło). Masa wytworzonych odpadów komunalnych w 2012 roku dla Regionu Południowego wynosi 61 tys. Mg, co daje wartość ok. 0,232 Mg odpadów na osobę. Do Regionalnych Instalacji Przetwarzania Odpadów Komunalnych zlokalizowanych na terenie Regionu Południowego należy zaliczyć: Zakład Zagospodarowania Odpadów w m. Łasków w gminie Mircze działający od 2013 r., Zakład Zagospodarowania Odpadów w m. Rogóźno Miasto Tomaszów Lubelski działający od 2014 r. oraz Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o. w Biłgoraju możliwe do zakwalifikowania jako RIPOK po niezbędnej rozbudowie MBP (regionalnej instalacji do mechaniczno-biologicznego przetwarzania zmieszanych odpadów komunalnych).

Zgodnie z prognozowaną masą odpadów komunalnych wytwarzanych w Regionie Południowym szacuje się, że do 2023 roku wzrośnie ona o ponad 4 tys. Mg i będzie wynosić 65,3 tys. Mg (dla porównania liczba odpadów w 2012 roku wynosiła 61 tys. Mg). Biorąc pod uwagę prognozowaną malejącą liczbę ludności obszaru oraz wzrost ilości odpadów należy stwierdzić, że do 2023 roku ilość wytwarzanych odpadów komunalnych przez jednego mieszkańca zauważalnie wzrośnie, przez co niezbędnym stanie się stworzenie kolejnych instalacji zagospodarowania odpadów oraz składowisk odpadów. Wzrost prognozowany jest również w kategorii odpadów innych niż komunalne, gdzie szacuje się, że ilość powstałych w 2023 roku odpadów tego typu będzie wynosiła dla całego województwa lubelskiego ok. 7,8 mln Mg.

Podsumowując, zwiększająca się ilość powstających odpadów nasuwa konieczność podjęcia w ciągu najbliższych lat działań udoskonalających system zbiórki, segregacji i biodegradacji odpadów na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj. Ponadto oprócz zrealizowania niezbędnych inwestycji związanych z gospodarką odpadami na tym terenie, bardzo ważnym elementem w drodze do efektywnego gospodarowania odpadami powinny stać się działania uświadamiające mieszkańców obszaru w zakresie właściwego postępowania z powstającymi w ich gospodarstwach domowych odpadami.

EFEKTYWNOŚĆ ENERGETYCZNA

Poprawa efektywności energetycznej stanowi istotny element polityki energetycznej Unii Europejskiej oraz Polski. Oszczędności zużycia energii dotyczą kilku obszarów, tj.: sektora mieszkalnictwa, sektora usług, w tym usług publicznych, sektora przemysłu i sektora transportu. Efektywność energetyczna powinna być podstawowym elementem lokalnej polityki energetycznej, której kształtowanie należy do obowiązków każdej gminy. Celem efektywności energetycznej jest ograniczenie zużycia mediów, poprawa warunków atmosfery, jak również zmniejszenie wydatkowania środków na szeroko rozumianą energię. Powyższe efekty można uzyskać na skutek prowadzenia:

- działań termomodernizacyjnych;
- działań zastępujących przestarzałe źródła ciepła dla budynków użyteczności publicznej nowoczesnymi, energooszczędnymi i ekologicznymi źródłami ciepła lub energii elektrycznej, w tym pochodzącymi ze źródeł odnawialnych lub wytwarzanych w skojarzeniu (kogeneracji);
- wymiany systemów wentylacji i klimatyzacji;
- wymiany oświetlenia wewnętrznego na energooszczędne;
- beznakładowych działań zarządczych, takich jak: eliminacja nadmiernych zużyć energii i wody, regulacja i konserwacja urządzeń;
- zainstalowanie instalacji solarnych do podgrzewania wody.

Na Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj samorządy lokalne przeprowadziły szereg działań wpływających na ograniczenie zużycia energii. Do głównych działań należały prace termomodernizacyjne, które zostały przeprowadzone w większości budynków użyteczności publicznej, będących w gestii gmin. Pionierem w tym zakresie jest miasto Biłgoraj, na którego obszarze ocieplono wszystkie zarządzane przez gminę budynki użyteczności publicznej. Ponadto opracowano dokumentację projektową na wymianę oświetlenia wewnętrznego na energooszczędne we wcześniej termomodernizowanych budynkach. Na terenie miasta realizowany jest projekt współfinansowany ze środków RPO WL 2007-2014 pn.: „Wykorzystanie energii przyjaznej środowisku poprzez montaż instalacji solarnych w Biłgoraju”, którego przedmiotem jest montaż instalacji solarnych na 1 832 budynkach/mieszkaniach oraz w budynku Ośrodka Sportu i Rekreacji w Biłgoraju.

Proekologiczną polityką kierują się również władze gminy Biłgoraj, na obszarze której zamontowano lub planuje się zamontować instalacje solarne służące podgrzaniu wody użytkowej zarówno na budynkach użyteczności publicznej jak i mieszkaniach prywatnych. Na realizację tych inwestycji gmina dwukrotnie pozyskała środki w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na projekty pt. „Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń w gminie Biłgoraj poprzez zastosowanie przyjaznej środowisku energii słonecznej” oraz „Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń w gminie Biłgoraj poprzez zastosowanie przyjaznej środowisku energii słonecznej

– etap II”. Poniżej przedstawiono wykaz miejscowości i liczbę mieszkań lub budynków, na których zamontowano (lub planuje się montaż) instalacji solarnych. Ponadto w Szkole Podstawowej w miejscowości Smólsko zamontowano kocioł z możliwością spalania biomasy (pelet) i ekogroszku. Większość budynków szkół na terenie gminy Biłgoraj jest po termomodernizacji.

Tabela 2. Instalacje solarne na budynkach i mieszkaniach prywatnych z terenu gminy Biłgoraj

Nazwa miejscowości	Liczba mieszkań/ budynków, na których zamontowano instalacje solarne	Liczba mieszkań/ budynków, które do października 2014 roku będą posiadały instalacje solarne.	Nazwa miejscowości	Liczba mieszkań/ budynków, na których zamontowano instalacje solarne	Liczba mieszkań/ budynków, które do października 2014 roku będą posiadały instalacje solarne.
Andrzejówka	9	5	Podlesie	33	9
Brodziaki	10	4	Rapy Dylańskie	8	1
Bukowa	47	12	Ruda Solska	28	9
Ciosmy	25	12	Ruda Zagrody	7	5
Cyncynopol	3	3	Smólsko Duże	52	27
Dereźnia Majdańska	35	3	Smólsko Małe	23	11
Dereźnia Solska	52	16	Sól	172	48
Dereźnia Zagrody	57	19	Stary Bidaczów	32	11
Dyle	9	7	Wola Dereźniańska	34	6
Gromada	123	23	Wola Duża	12	9
Hedwizyn	81	15	Wola Mała	36	11
Ignatówka	4	0	Wolaniny	3	1
Jachosze	1	1	Zagrody Dąbrowickie	6	0
Kajetanówka	7	2	Zagumnie	8	5
Dąbrowica	87	21	Majdan Gromadzki	35	11
Kolonia Sól	84	35	Nadrzeczce	15	8
Korczów	73	18	Nowy Bidaczów	15	3
Korytków Duży	64	18	Okrągłe	44	8
Stary Bidaczów	32	11	Wola Mała	36	11
Wola Dereźniańska	34	6	Wolaniny	3	1
Wola Duża	12	9	Zagrody Dąbrowickie	6	0
Zagumnie	8	5			

Źródło: Opracowanie własne z przeprowadzonej ankietyzacji

Instalacje solarne zamontowano również na budynkach użyteczności publicznej:

- Szkoła Podstawowa i Gimnazjum w Bukowej;
- Szkoła Podstawowa w Bukowej Filia w Ciosmach;
- Zespół Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Dereźni;
- Zespół Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Gromadzie;
- Zespół Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Dąbrowicy;
- Zespół Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Hedwizynie;

- Szkoła Podstawowa i Gimnazjum w Korczowie;
- Szkoła Podstawowa i Gimnazjum w Korytkowie Dużym;
- Szkoła Podstawowa w Smółsku;
- Zespół Szkół w Soli;
- Szkoła Podstawowa w Starym Bidaczowie;
- Szkoła Podstawowa w Woli Dereźniańskiej;
- Remiza OSP w Bukowej, Ciosmach, Dereźni Solskiej, Dylach, Gromadzie, Hedwizynie, Dąbrowicy, Korytkowie Dużym, Nadrzeczcu, Smółsku Dużym, Soli, Starym Bidaczowie, Woli Dereźniańskiej, Rudzie Solskiej;
- Klub Abstynenta „Oparcie”;
- Budynek szatniowy na stadionie w Dereźni Solskiej;
- Budynek szatniowy na stadionie w Soli.

Instalacje solarne funkcjonują również w budynkach prywatnych i w budynkach użyteczności publicznej we wszystkich miejscowościach gminy Księżpol. Łącznie jest to liczba 992 zestawów (w tym 16 na budynkach użyteczności publicznej). Instalacje solarne zamontowano na budynkach remiz Ochotniczej Straży Pożarnej w miejscowościach: Księżpol, Rogale, Płusy, Rakówka, Korchów Pierwszy, w świetlicach wiejskich: Majdan Nowy, Korchów Pierwszy, Zynie, Gminnym Ośrodku Kultury w Księżpol i w Urzędzie Gminy w Księżpolu. Dodatkowo zestawy solarne otrzymały: Szkoła Podstawowa w Starym Lipowcu, Szkoła Podstawowa w Korchowcu Pierwszym, Publiczne Samorządowe Przedszkole w Markowiczach, Szkoła Podstawowa w Rakówce, Zespół Szkół w Księżpolu, Zespół Szkół w Majdanie Starym.

Bez wątpienia Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się wysoką efektywnością energetyczną stylu życia, co jest zauważalne zarówno w działaniach władz samorządowych jak również w aktywności samych mieszkańców.

Podsumowanie:

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj obejmuje trzy gminy, tj. gminę miejską Biłgoraj, gminę Biłgoraj oraz gminę Księżpol. Miasto Biłgoraj stanowiące rdzeń przedmiotowego obszaru funkcjonalnego, jest siedzibą i największym ośrodkiem miejskim powiatu biłgorajskiego oraz siedzibą gminy miejskiej i wiejskiej Biłgoraj.

MOF Biłgoraj zajmuje łącznie obszar 426 km², co stanowi ponad 25% powierzchni powiatu oraz 1,5% powierzchni województwa. Obszar charakteryzuje się rozbudowaną siecią wodną (podstawa systemu wodnego stanowi rzeka Tanew oraz rzeki Łada, Biała Łada i Czarna Łada) oraz duża lesistość – 31,3%

Obszary chronione objęte prawną ochroną na terenie MOF Biłgoraj zajmują powierzchnię 296,3 ha (1% obszaru). Jednak ponad 30% powierzchni zajmują obszary sieci Natura 2000: Uroczyska Puszczy Solskiej, Puszcza Solska, Lasy Janowskie.

Z sieci wodociągowej korzysta 90,6% mieszkańców MOF Biłgoraj, natomiast z sieci kanalizacyjnej jedynie 45%, jednak, co roku zauważalny jest wzrost liczby osób korzystających z kanalizacji. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj wyróżnia się dużą liczbą inwestycji realizowanych w celu poprawy efektywności energetycznej. Należą do nich działania

termomodernizacyjne oraz montaż instalacji solarnych zarówno w budynkach użyteczności publicznej jak i prywatnych.

Bardzo ważnym elementem dla MOF Biłgoraj powinno się stać prowadzenie skutecznych działań ukierunkowanych na zachowanie różnorodności biologicznej oraz równowagi pomiędzy ochroną zasobów naturalnych a wykorzystaniem ich do celów rozwojowych

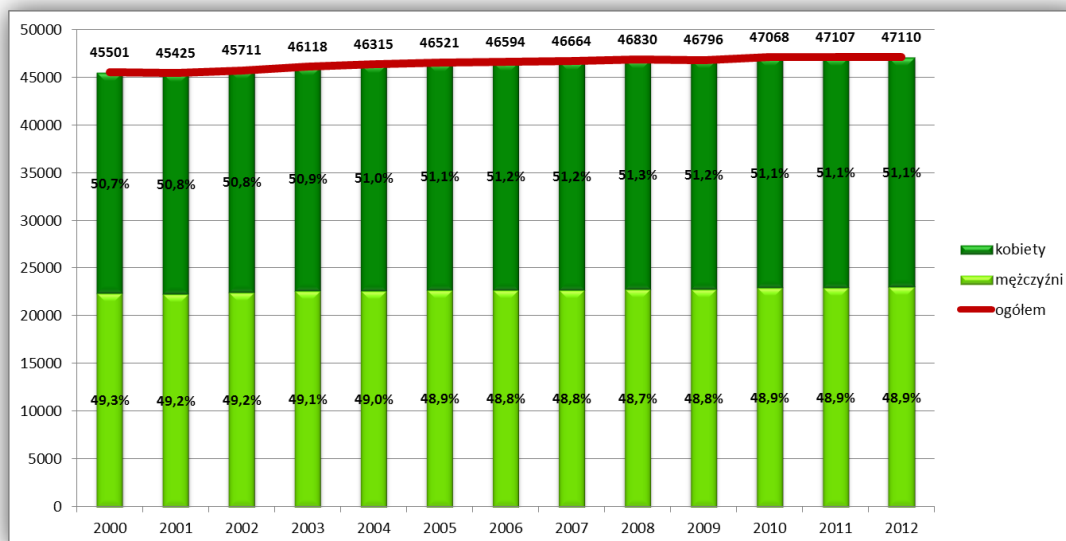
2.2. Społeczeństwo

DEMOGRAFIA

Analiza demograficzna jest istotnym elementem wskazującym trendy i kształtującym kierunki rozwoju obszaru, jest działaniem niezbędnym w planowaniu strategicznym rozwoju obszaru.

Na koniec grudnia 2012 roku liczba ludności Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj kształtowała się na poziomie 47,1 tys. osób (z czego 51,1% to kobiety) i od 2009 roku wykazuje niewielką tendencję wzrostową⁶. Przewiduje się jednak, że liczba mieszkańców obszaru podobnie jak i liczba mieszkańców całego powiatu biłgorajskiego będzie malała. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego prognozuje się, że do 2035 roku ludność powiatu zmaleje o ponad 10 tys. osób.

Wykres 6. Zmiany liczby ludności Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj w latach 2000-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych GUS

⁶ Bank Danych Lokalnych GUS, dane na rok 2012

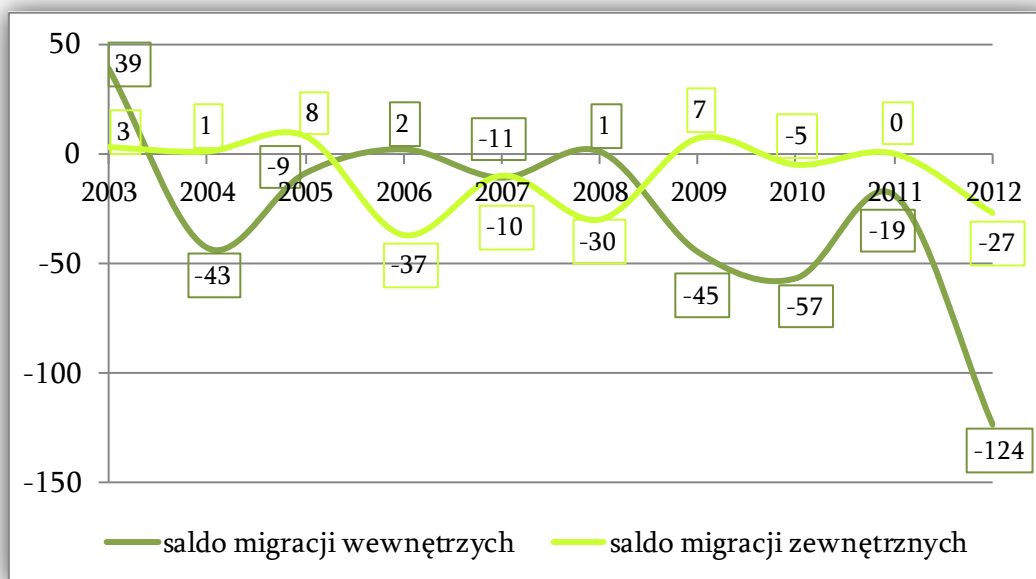
Największy potencjał ludnościowy posiada miasto Biłgoraj, które zamieszkuje ponad 27 tys. mieszkańców, co przekłada się na największą gęstość zaludnienia wynoszącą 1292 osób/km². Kolejne miejsce pod względem liczby ludności zajmuje gmina Biłgoraj, którą zamieszkuje prawie 13 tys. osób. Najmniej, bo niecałe 7 tys. osób zamieszkuje gminę Księżpol. Gęstość zaludnienia gmin wiejskich Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jest identyczna i wynosi 49 osób/km². Jest to wartość mniejsza niż wartość dla powiatu wynosząca 62 osoby/km² oraz dla województwa – 86 osoby/km². Średnia gęstość zaludnienia dla MOF Biłgoraj jest wyższa od wartości dla powiatu i województwa i wynosi 110 osób /km².

Liczba ludności zamieszkująca obszar MOF uzależniona jest między innymi od przyrostu naturalnego będącego różnicą pomiędzy liczbą urodzeń żywych a liczbą zgonów oraz od salda migracji, który jest różnicą między napływem a odpływem ludności z danego obszaru w określonym czasie.

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się dodatnim przyrostem naturalnym wynoszącym łącznie 113 osób (dane BDL GUS na rok 2012), jest to bardzo dobry wynik na tle powiatu biłgorajskiego – 3 osoby oraz całego województwa, gdzie przyrost naturalny jest ujemny i wynosi -1348 osób. Najwyższym przyrostem naturalnym w 2012 roku wynoszącym aż 85 osób charakteryzuje się miasto Biłgoraj. Następne pozycje zajmują kolejno gmina Księżpol – 27 osób i gmina Biłgoraj – 1 osoba. Na przestrzeni 10 lat zauważono, że najmniejszymi wartościami przyrostu naturalnego charakteryzuje się gmina Księżpol, natomiast największymi wahaniami tej wartości miasto Biłgoraj. Najwyższe wartości przyrostu naturalnego dla Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj odnotowano w roku 2003 – 167 osób oraz w latach 2006 i 2008 – 165 osób. Najniższy poziom przyrostu naturalnego przypada na 2011 rok, kiedy to spadł do 58 osób.

Saldo migracji zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jest ujemne. Według danych na 2012 rok saldo migracji zewnętrznych w 2012 roku wyniosło -27 osób, natomiast saldo migracji wewnętrznych wyniosło -124 osoby i jest to wartość najmniejsza jaką odnotowano od 1995 roku. Saldo migracji MOF Biłgoraj charakteryzuje się dużymi wahaniami, które przedstawiono na wykresie zamieszczonym poniżej.

Wykres 7. Saldo migracji wewnętrznych i zewnętrznych w MOF Biłgoraj

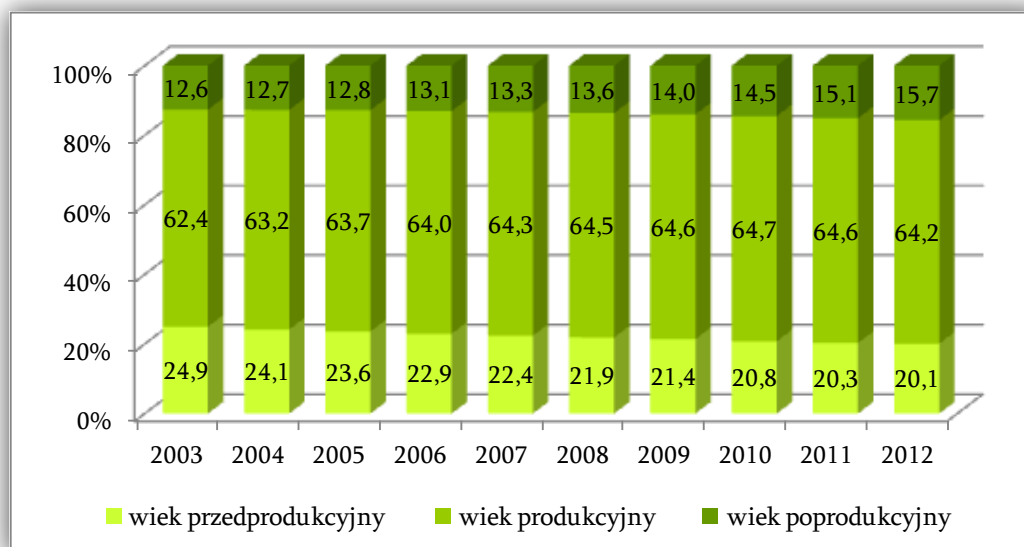

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych GUS

Saldo migracji wewnętrznych MOF Biłgoraj w 2012 roku w rozbiciu na poszczególne gminy obszaru przedstawia się następująco: Miasto Biłgoraj: -122 osoby, gmina Biłgoraj: 12, gmina Księżpol: -14. Ujemna wartość wskaźnika dla Miasta Biłgoraj oraz dodatnia wartość dla gminy wiejskiej Biłgoraj związana jest niewątpliwie z występowaniem na badanym obszarze zjawiska suburbanizacji będącego jedną z faz rozwoju miasta polegającą na wyludnianiu się centrum (w naszym przypadku Miasta Biłgoraj) i rozwoju strefy podmiejskiej (gminy Biłgoraj w szczególności terenów w bliskiej odległości od miasta).

Zmiany struktury ludności Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj wskazują na postępujący proces starzenia się społeczeństwa. Uwidacznia się to poprzez spadający udział osób w wieku przedprodukcyjnym i rosnący wskaźnik osób w wieku emerytalnym. Z dostępnych danych wynika, że od 1995 roku obserwowany jest stopniowy spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym oraz stopniowy wzrost osób w wieku poprodukcyjnym. Liczba osób w wieku przedprodukcyjnym od 1995 roku do 2012 zmalała o niecałe 5 tys., natomiast liczba osób w wieku poprodukcyjnym wzrosła w tym samym czasie o ponad 2,3 tys. W strukturze wiekowej ludności badanego obszaru wg danych na 2012 rok zauważalny jest duży udział ludności w wieku produkcyjnym (30 252 osoby), a zdecydowanie mniejszym w wieku poprodukcyjnym (7 390 osób). Na chwilę obecną można więc stwierdzić, że struktura ta jest korzystna dla obszaru, głównie ze względów ekonomicznych i społecznych. Jednak ze względu na stopniowo malejącą liczbę ludności w wieku przedprodukcyjnym można wnioskować, że w przyszłości sytuacja ta ulegnie zmianie.

Wykres 8. Udział ludności według ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych GUS

Relacje ludności w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym przedstawiono przy pomocy wskaźnika obciążenia demograficznego, tj. liczby osób w wieku nieprodukcyjnym przypadających na 100 osób w wieku produkcyjnym. Obecnie wskaźnik ten dla MOF Biłgoraj wynosi 56,4 i jest nieco niższy od wartości dla powiatu biłgorajskiego (59,3 osób) oraz dla województwa lubelskiego (58,7 osób). Niższa wartość tego wskaźnika wskazuje na lepsze warunki funkcjonowania lokalnej gospodarki.

RYNEK PRACY

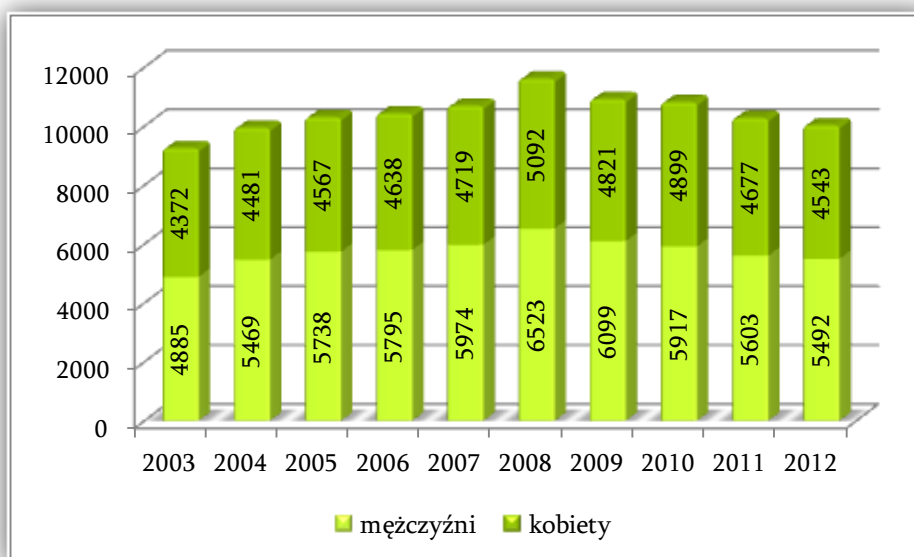
Rynek pracy jest rodzajem rynku ekonomicznego, który łączy ze sobą osoby poszukujące pracy wraz z ich ofertą z przedsiębiorcami tworzącymi miejsca pracy i poszukującymi siły roboczej. Rynek pracy tworzony jest przez trzy podstawowe elementy tj.: zasoby kapitału ludzkiego i jego wykorzystanie, podział pracowników wg pracujących w poszczególnych sektorach gospodarki narodowej oraz wielkość i struktura bezrobocia.

Znaczący wpływ na sytuację rynku pracy na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj wywarła korzystna lokalizacja bezpośrednio przy granicy z województwem podkarpackim oraz stosunkowo dobrze rozwinięta infrastruktura drogowa. Przez obszar przebiegają trzy drogi wojewódzkie sprzyjające rozwojowi działalności gospodarczej i napływowi inwestycji, a w konsekwencji prowadzące do tworzenia nowych miejsc pracy. Struktura wykształcenia mieszkańców oraz rolniczy charakter gospodarki odgrywają również bardzo dużą rolę w kształtowaniu sytuacji na rynku pracy.

Ponadto na obecną sytuację rynku pracy Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj niewątpliwie wpływ wywarły wprowadzone w 1989 roku zmiany w polskiej gospodarce. Zmiany te obejmowały wprowadzenie programu mającego ustabilizować sytuację ekonomiczną w Polsce oraz transformację polskiej gospodarki do systemu wolnorynkowego. Do największego negatywnego skutku wyżej wspomnianej reformy należy wystąpienie nie odnotowywanego w warunkach gospodarki nakazowej bezrobocia, które odczuwalne jest do dnia dzisiejszego.

Na koniec 2012 roku według danych BDL GUS liczba pracujących na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj wynosiła 10 035 osób, z czego niecałe 55% stanowili mężczyźni. Najwięcej miejsc pracy oferowało miasto Biłgoraj, na którego terenie zatrudnionych było 8 473 osób (84% ogólnie zatrudnionych). Na terenie gminy Biłgoraj pracowało 962 osób, natomiast w gminie Księżpól tylko 600 osób. Od roku 2008 w MOF Biłgoraj obserwowany jest stopniowy spadek liczby osób pracujących.

Wykres 9. Osoby pracujące w podziale na kobiety i mężczyzn

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych GUS

Według danych z 2003 roku na terenie MOF Biłgoraj w sektorze prywatnym pracowało 4800 osób, przy czym sektor publiczny zatrudniał 4 457 osób. Największy udział wśród osób pracujących według sektorów ekonomicznych ma sektor usługowy zatrudniający aż 54% osób pracujących. Kolejne miejsce zajmuje sektor przemysłowy, który przoduje w gminie Biłgoraj. Sektor rolniczy zajmuje 3 (ostatnie miejsce) pod względem liczby zatrudnianych osób, zatrudnia niecałe 1% pracujących wg poszczególnych sektorów ekonomicznych.

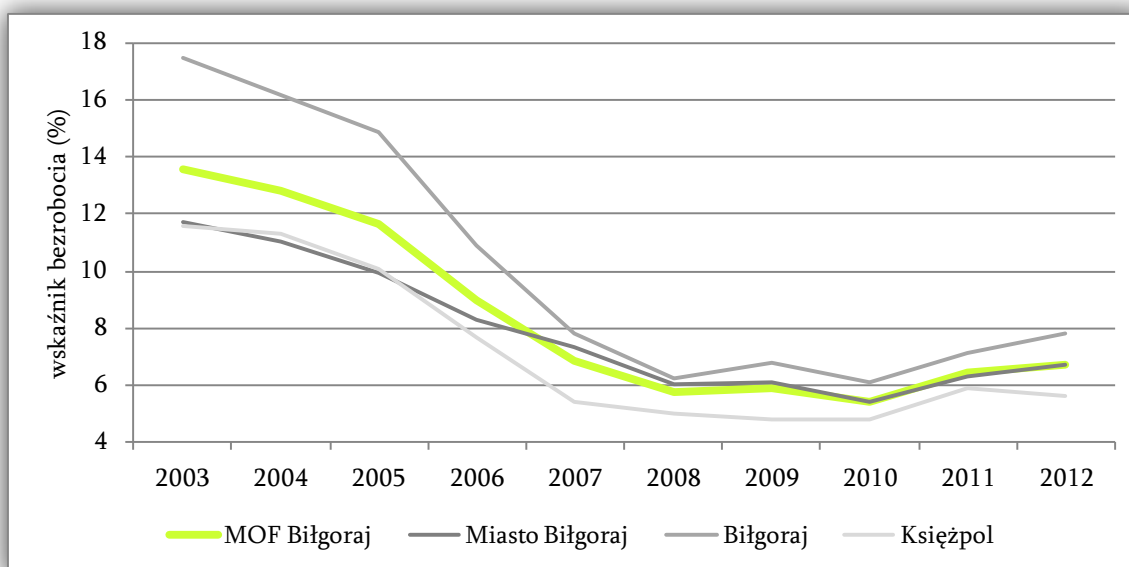
Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj funkcjonuje bardzo duża liczba przedsiębiorstw. Najwięcej wśród nich jest firm małych zatrudniających do 49 pracowników włącznie. 5 przedsiębiorstw zlokalizowanych na obszarze MOF są to przedsiębiorstwa duże

zatrudniające 250 pracowników i więcej, z czego 4 firmy położone są na terenie miasta Biłgoraj. Niektóre przedsiębiorstwa, które swoją siedzibę mają na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj zostały wymienione w tabeli znajdującej się w podrozdziale „Gospodarka”. Do największych pracodawców regionu należy niewątpliwie zaliczyć następujące przedsiębiorstwa: Black Red White S.A., Model Opakowania Sp. z o.o.,

Bezrobocie panujące na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jak i w całej Polsce ma charakter strukturalny. Bezrobocie strukturalne jest skutkiem niedostosowania liczby poszukujących pracy i wolnych miejsc pracy w gospodarce w poszczególnych rejonach i gałęziach z powodu nieodpowiednich kwalifikacji pracowników w stosunku do potrzeb gospodarki. Pojawiło się ono wraz z wprowadzeniem innowacji techniczno-organizacyjnych eliminujących pracę ludzką, zmian konkurencyjności gałęzi produkcji, zmian w strukturze popytu konsumpcyjnego oraz otwarcia gospodarki.

Zgodnie z danymi GUS w 2012 roku zarejestrowane bezrobocie wynosiło łącznie 2081 osób, z czego ponad połowa (1186 osób) zarejestrowana była w mieście Biłgoraj. Wskaźnik bezrobocia mierzony stosunkiem liczby osób zarejestrowanych bezrobotnych do liczby osób w wieku produkcyjnym na obszarze Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj w 2003 roku był najwyższy i wyniósł prawie 13,6%. Od tego roku wartość tego wskaźnika stopniowo malała i w 2012 roku wynosiła już 6,7%. Najmniejszą wartość wskaźnika odnotowano w roku 2010, kiedy wynosił on 5,4%.

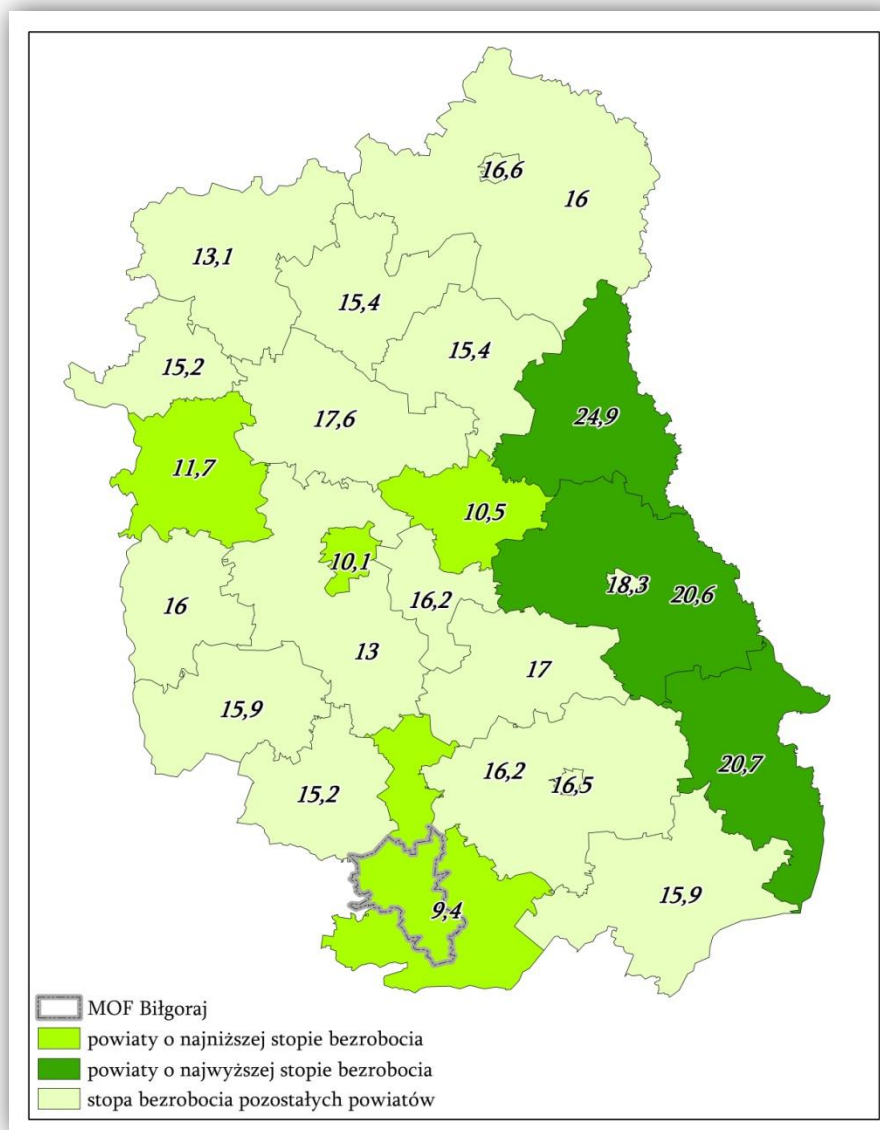
Wykres 10. Wskaźnik bezrobocia w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj oraz w poszczególnych gminach obszaru.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych GUS

Po rozbiciu MOF Biłgoraj na poszczególne gminy można zaobserwować, że najwyższym udziałem bezrobotnych do liczby ludności w wieku produkcyjnym charakteryzowała się gmina wiejska Biłgoraj, natomiast najmniejszą gmina Księżpol.

Ryc. 8. Stopa bezrobocia w % (według stanu na 31 grudnia 2013 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP w Lublinie

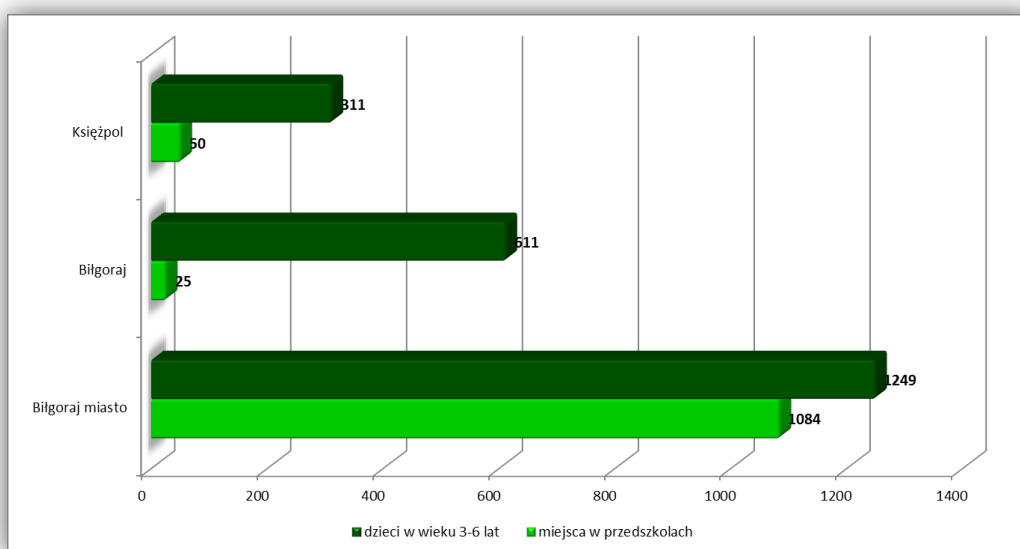
OŚWIATA I EDUKACJA

Zagadnienie dostępu do szeroko rozumianej edukacji można rozpatrywać na poziomie systemu oświaty (przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja, szkoły ponadgimnazjalne, policealne, artystyczne), a także szkolnictwa wyższego oraz kształcenia ustawicznego. Ogromne znaczenie dostępu do edukacji i jakości kształcenia wynika z bezpośredniego powiązania tych zagadnień

z podstawowymi problemami społeczno-gospodarczymi, tj. ubóstwem, wykluczeniem społecznym, bezrobociem oraz problemem niedostosowania kwalifikacji mieszkańców do potrzeb lokalnej gospodarki.

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj posiada bogatą ofertę w dziedzinie szkolnictwa i ma korzystną strukturę szkół o różnych poziomach kształcenia. W MOF Biłgoraj funkcjonuje 10 przedszkoli samodzielnych i 54 oddziały przedszkolne, które łącznie dysponują 1 184 miejscami. W 2012 roku opieką przedszkolną w tych placówkach objętych było 1 127 dzieci w wieku od 3 do 6 lat. Przedkłada się to na dość niski odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym, który wynosi 68,4% i jest porównywalny do tego w województwie lubelskim - 68,9% dzieci w wieku 3-6 lat. W kraju dzieci objęte wychowaniem przedszkolnym stanowią 71,6%. Najwięcej przedszkoli zlokalizowanych jest na terenie miasta Biłgoraj: 8 samodzielnych i 50 oddziałów.

Wykres 11. Porównanie liczby dzieci w wieku przedszkolnym do liczby miejsc w przedszkolach i oddziałach przedszkolnych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Mały odsetek miejsc w przedszkolach do liczby dzieci w wieku przedszkolnym w gminie Biłgoraj i Księżpol jest spowodowany bliskością miasta Biłgoraj i Tarnogród. Rodzice pracujący w miastach korzystają z infrastruktury przedszkolnej dostępnej w pobliżu ich zakładów pracy. Zjawisko to tłumaczy również stosunkowo dużą liczbę miejsc w przedszkolach zlokalizowanych w mieście Biłgoraj. Na liczbę miejsc w przedszkolach zlokalizowanych na terenie gmin wiejskich wpływ ma również duża liczba osób zajmująca się rolnictwem oraz wielopokoleniowy model rodziny.

Biorąc pod uwagę powyższe, planując działania ukierunkowane na upowszechnianie edukacji przedszkolnej, należy w szerszym zakresie uwzględniać politykę skierowaną na przełamywanie barier finansowych oraz społecznych związanych z posyłaniem dzieci do przedszkoli – akcentując przy tym korzyści dla rozwoju dziecka wynikające z objęcia go wychowaniem przedszkolnym.

W roku szkolnym 2011/2012 w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj funkcjonowało 21 szkół podstawowych, najczęściej bo 12 zlokalizowanych było na terenie gminy Biłgoraj (w tym jedna szkoła specjalna dla dzieci i młodzieży). Do szkoły podstawowej uczęszczało 2 963 uczniów, przypisanych do 155 klas. Sieć szkół podstawowych na badanym obszarze jest stosunkowo dobrze rozwinięta. Znamienny jest fakt, że liczba placówek szkolnictwa podstawowego maleje, na przełomie ostatnich 6 lat zlikwidowano 2 szkoły podstawowe. Częściowo związane jest to ze skutkami reformy systemu oświaty z 1999 roku, kiedy to wprowadzono gimnazja. Jednakże głównym czynnikiem, który odpowiada za niską rentowność placówek, a w konsekwencji ich likwidację, jest niż demograficzny. Każdego roku zmniejsza się liczba uczniów szkół podstawowych. W porównaniu do roku 2005 w 2012 roku liczba uczniów spadła o 14%.

Infrastruktura gimnazjalna na obszarze MOF Biłgoraj pod względem liczby szkół utrzymuje się na stałym poziomie. Funkcjonuje tu 14 placówek (najwięcej w gminie Biłgoraj - 8). 11 szkół gimnazjalnych prowadzonych jest przez samorząd gminny, 1 szkoła prowadzona przez samorząd powiatowy i 2 szkoły gimnazjalne na terenie gminy Biłgoraj prowadzone przez organizacje społeczne i stowarzyszenia. Na terenie gminy Biłgoraj działa gimnazjum dla dzieci i młodzieży specjalnej prowadzone przez samorząd powiatowy. Podobnie jak wśród szkół podstawowych zauważalna jest tendencja spadkowa liczby uczniów gimnazjów, w latach 2005 – 2012 liczba gimnazjalistów obniżyła się aż o 35%.

Ryc. 9. Szkolnictwo ponadgimnazjalne dla młodzieży

Źródło: Opracowanie GUS „Edukacja w województwie lubelskim w roku szkolnym 2011/12”

Szkolnictwo ponadgimnazjalne na obszarze MOF skupione jest w mieście Biłgoraj. Funkcjonują tu:

- Zespół Szkół Zawodowych i Ogólnokształcących w Biłgoraju;
- Technikum Zakładu Doskonalenia Zawodowego w Biłgoraju;
- Zespół Szkół Ogólnokształcących Liceum Ogólnokształcące im. ONZ;
- Zespół Szkół Budowlanych i Ogólnokształcących im. Józefa Dechnika w Biłgoraju;
- Regionalne Centrum Edukacji Zawodowej;
- Medyczne Studium Zawodowe w Biłgoraju;
- Katolickie Liceum Ogólnokształcące im. Papieża Jana Pawła II;
- Zespół Szkół Leśnych w Biłgoraju.

W poniższej tabeli przedstawiono wykaz szkół ponadgimnazjalnych.

Tabela 3. Szkoły ponadgimnazjalne

Lp.	Nazwa placówki	Zawód
1	I Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych w Biłgoraju	-
2	II Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych w Biłgoraju	-
3	II Liceum Ogólnokształcące w Biłgoraju	-
4	III Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych w Biłgoraju	-
5	III Liceum Ogólnokształcące w Biłgoraju	-
6	Katolickie Liceum Ogólnokształcące w Biłgoraju	-
7	Liceum Ogólnokształcące im. ONZ w Biłgoraju	-
8	Medyczne Studium Zawodowe w Biłgoraju	opiekun medyczny; opiekun osoby starszej; technik masażysta; technik usług kosmetycznych; terapeuta zajęciowy; język angielski; technik farmaceutyczny
9	Szkoła Policealna Techniczna w Biłgoraju	technik informatyk
10	Szkoła Policealna w Biłgoraju	technik administracji
11	Technikum Budowlane w Biłgoraju	technik budownictwa
12	Technikum Leśne w Biłgoraju	technik leśnik
13	Technikum Mechaniczno-Elektryczne w Biłgoraju	technik informatyk; technik elektronik; technik mechatronik; technik elektryk; technik handlowiec technik pojazdów samochodowych
14	Technikum w Biłgoraju	technik żywienia i usług gastronomicznych; technik hotelarstwa; technik obsługi turystycznej; technik technologii odzieży; technik mechanik; kelner; technik organizacji reklamy
15	Technikum Zakładu Doskonalenia Zawodowego w Biłgoraju	technik informatyk; technik usług fryzjerskich
16	Zasadnicza Szkoła Leśna w Biłgoraju	operator maszyn leśnych
17	Zasadnicza Szkoła Zawodowa Nr 1 w Biłgoraju	kucharz; blacharz, blacharz samochodowy, cukiernik, elektromechanik, elektromechanik pojazdów samochodowych, fryzjer, krawiec, kucharz, lakiernik, mechanik pojazdów samochodowych, piekarz, sprzedawca, stolarz; ślusarz
18	Zasadnicza Szkoła Zawodowa Nr 2 w Biłgoraju	elektromechanik pojazdów samochodowych; elektromechanik; mechanik pojazdów samochodowych
19	Zasadnicza Szkoła Zawodowa Nr 3 w Biłgoraju	murarz-tynkarz; monter zabudowy i robót wykończeniowych w budownictwie

Źródło: http://www.kuratorium.lublin.pl/informator.php?akc=inf&id_pows=602&id_gminys=0&id_zaw=0&id_prof=0&id_rodz=0&id_jez=0&id_tp=0&podb=&rodz_szk=&rodzaj=&rodz_upr=

W zespołach szkół działają licea profilowane, technika, szkoły zasadnicze zawodowe, licea ogólnokształcące, szkoły policealne, technika uzupełniająca dla młodzieży, szkoły przysposabiające do pracy zawodowej specjalne.

W 2012 roku do liceów ogólnokształcących uczęszczało 1 881 uczniów w tym 669 osób to absolwenci liceum. Do szkół policealnych na obszarze MOF uczęszczało 209 osób, w 2012 naukę ukończyło 111 absolwentów. 552 uczniów w 2012 roku uczęszczało do zasadniczych szkół zawodowych (217 absolwentów).

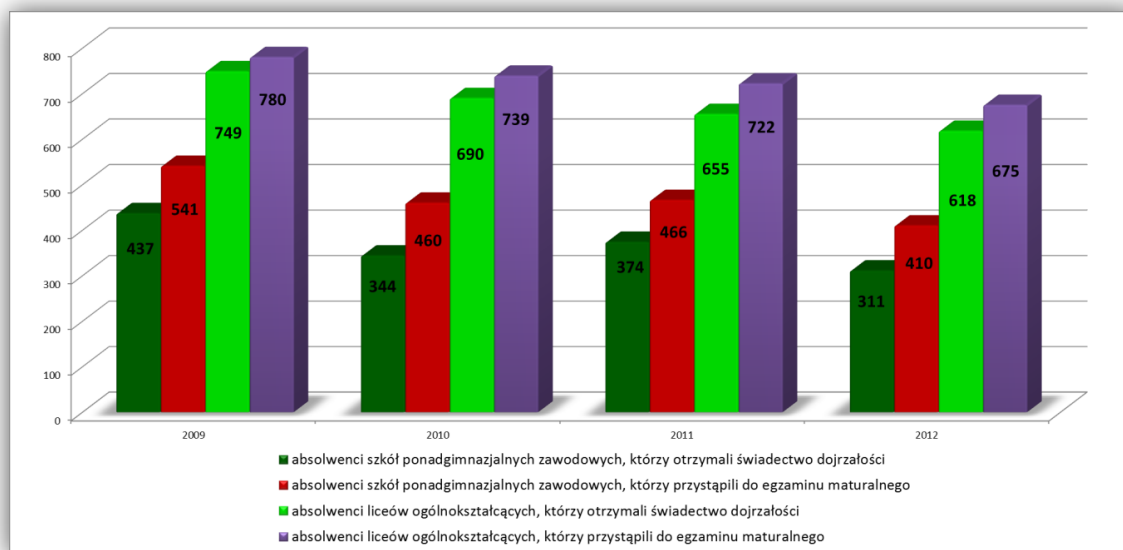
Oferta edukacyjna na poziomie ponadgimnazjalnym Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj należy uznać za zadowalającą. Istotne jest, aby w perspektywie wieloletniej była ona atrakcyjna i odpowiadała nie tylko lokalnym uwarunkowaniom i specyfice obszaru, ale także aby była konkurencyjna na regionalnym rynku edukacyjnym.

Ważną rolę z punktu widzenia zapewnienia kadr lokalnej gospodarce odgrywa szkolnictwo zawodowe na poziomie ponadgimnazjalnym – tj. przede wszystkim technika oraz zasadnicze szkoły zawodowe. Trafność i jakość oferty szkolnictwa zawodowego na badanym obszarze jest szczególnie istotna. Oferta szkolnictwa zawodowego musi być ściśle powiązana z lokalnym rynkiem pracy i jednocześnie musi uwzględniać lokalne możliwości pozyskania wykwalifikowanych nauczycieli praktycznej nauki zawodu, a także dostępność miejsc do realizacji praktyk i zajęć praktycznych w nauczanych zawodach. Ze względu na specyfikę gospodarczą Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj, szkolnictwo zawodowe powinno bazować na zawodach związanych z gospodarką leśną i wyrobach z drewna.

Na badanym obszarze funkcjonuje Technikum Leśne im. Polskiego Towarzystwa Leśnego i Zasadnicza Szkoła Leśna mieszczące się w Zespole Szkół Leśnych w Biłgoraju. Technikum Leśne im. Polskiego Towarzystwa Leśnego w Biłgoraju to szkoła prowadzona przez Ministra Środowiska. Jest to nowoczesna szkoła z 50-letnią tradycją. Ambicją szkoły jest maksymalne wykorzystanie w procesie edukacyjnym technik informatycznych. Część praktyczna kształcenia zawodowego prowadzona jest w Nadleśnictwie Biłgoraj. W ramach praktyk uczniowie zdobywają uprawnienia operatora pilarki, obsługi urządzeń transportu bliskiego (HDS) oraz prawo jazdy kat. T. Zawód technik leśnik podzielony jest na dwie kwalifikacje: ochrona i zagospodarowanie zasobów leśnych oraz użytkowanie zasobów leśnych. Natomiast Zasadnicza Szkoła Leśna kształci w zawodzie operator maszyn leśnych. Organem prowadzącym jest Minister Środowiska. W ramach praktyk uczniowie zdobywają uprawnienia operatora pilarki, obsługi urządzeń transportu bliskiego (HDS) oraz prawo jazdy kat. T.

Szkołą ponadgimnazjalną o podobnych charakterze położoną najbliżej obszaru funkcjonalnego jest Zespół Szkół Drzewnych i Ochrony Środowiska im. Jana Zamoyskiego w Zwierzyńcu. W zespole tym mieści się Technikum Przemysłu Drzewnego kształcące w zawodzie technik technologii drewna. Absolwenci szkoły są przygotowani do organizowania i nadzorowania procesów produkcyjnych w zakładach przemysłu drzewnego, oceniania jakości materiałów i wyrobów, sporządzania dokumentacji projektowej, konstrukcyjnej i technologicznej, programowania, nadzorowania i obsługi obrabiarek, urządzeń, linii obróbczych i produkcyjnych określania stanu technicznego i zdolności produkcyjnych maszyn i urządzeń.

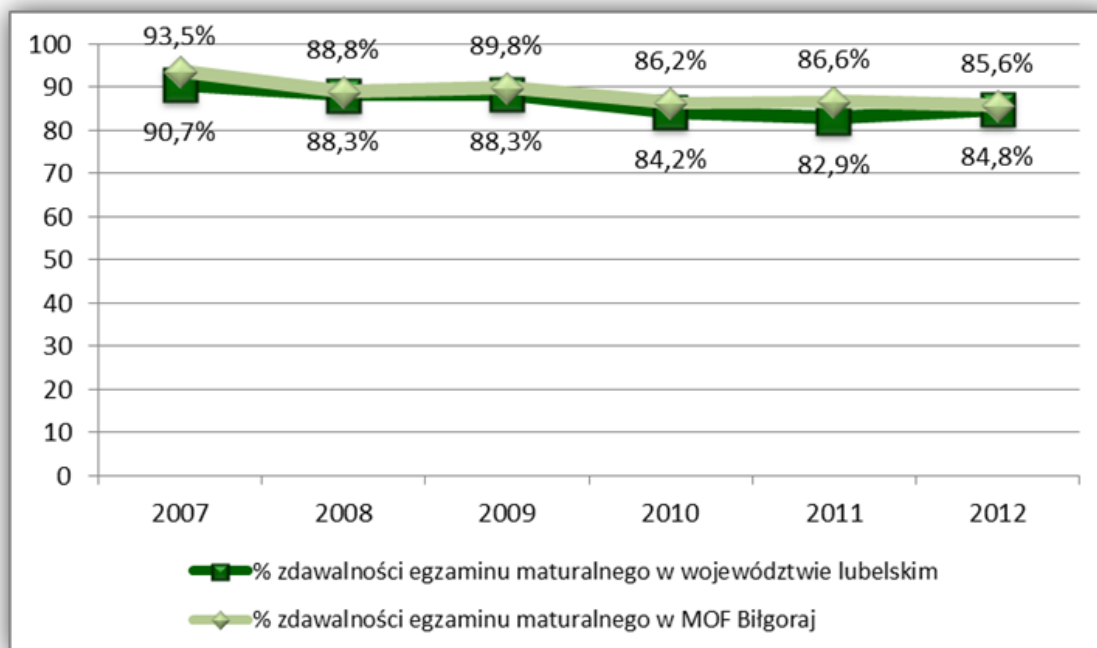
Wykres 12. Zestawienie liczby uczniów MOF Biłgoraj, którzy przystąpili do egzaminu maturalnego i uczniowie, którzy otrzymali świadectwo dojrzałości

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

W 2012 roku na obszarze MOF Biłgoraj egzamin dojrzałości zdawało 929 absolwentów szkół ponadgimnazjalnych. Na powyższym wykresie przedstawiono liczbę absolwentów liceów ogólnokształcących i szkół zawodowych, którzy przystąpili do egzaminu maturalnego i otrzymali świadectwo dojrzałości. Wyższą skuteczność w zdawalności egzaminu maturalnego, tak więc i wyższą jakość kształcenia, posiadają licea ogólnokształcące (91,5%), w szkołach zawodowych jedynie 75,8% absolwentów przystępujących do matury zakończyło egzamin wynikiem pozytywnym.

Wykres 13. Procent zdawalności egzaminu maturalnego

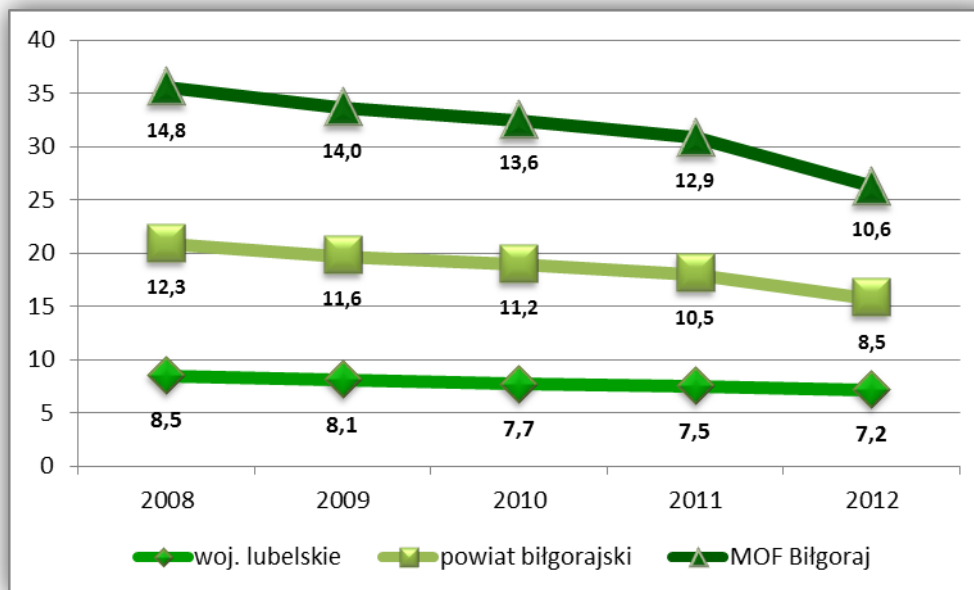
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Jednym z wymiernych wskaźników, jakości kształcenia jest stopień zdawalności egzaminu maturalnego. MOF Biłgoraj charakteryzuje się wyższym procentem zdawalności niż średnia dla województwa. Dla MOF Biłgoraj w 2012 roku wskaźnik ten wynosił 85,6%, porównywalnie do województwa lubelskiego, który wynosi 84,8%. Dla kraju procent liczby osób, które otrzymały świadectwo dojrzałości do liczby osób, które przystąpiły do egzaminu maturalnego wynosi 74,6%.

Uogólniając, można stwierdzić, że reforma systemu edukacji i egzaminu maturalnego bezpośrednio wpłynęła na obniżenie wyników matur w skali całego województwa i kraju. W 2010 roku wprowadzenie do egzaminu maturalnego dodatkowego obowiązkowego przedmiotu tj. matematyki, spowodowało spadek zdawalności o 3 punkty procentowe.

W szkołach ponadgimnazjalnych zauważalna jest niewystarczająca liczba sprzętu komputerowego z dostępem do internetu do liczby uczniów. Wskaźniki komputeryzacji szkół ponadgimnazjalnych dla MOF Biłgoraj wynosi 10,6 ucznia na jeden komputer z dostępem do internetu. Jest to wartość wyższa niż średnia dla powiatu (8,5 ucznia) i dla województwa lubelskiego (7,2 ucznia).

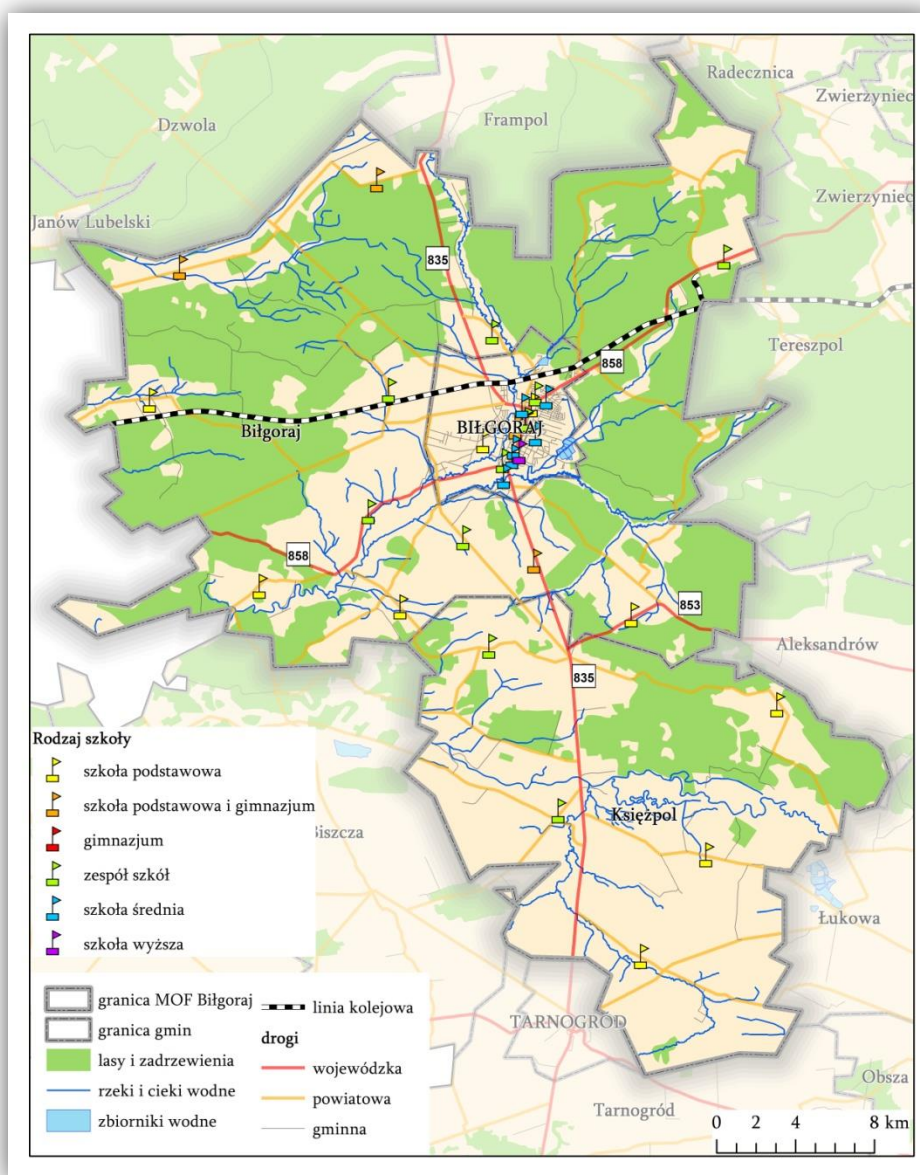
Wykres 14. Uczniowie szkół ponadgimnazjalnych przypadający na 1 komputer z dostępem do internetu przeznaczony do użytku uczniów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Na badanym obszarze występuje Kolegium Licencjackie Uniwersytetu Marii Curie – Skłodowskiej w Biłgoraju. Ponadto dostęp do szkolnictwa wyższego zapewniają również najbliższe ośrodki takie jak Lublin i Zamość. Aktualnie w Kolegium Licencjackim UMCS w Biłgoraju kształcą się dwie grupy studentów studiów stacjonarnych - kierunek: politologia, specjalność: administracja publiczna oraz prowadzone są zajęcia na studiach logopedycznych podyplomowych.

Ryc. 10. Szkolnictwo na terenie MOF Biłgoraj

Źródło: Opracowanie własne dzięki danym z ankietyzacji obszaru

Ważnym zagadnieniem z punktu widzenia wdrażania idei kształcenia ustawicznego jest dostęp do oferty szkoleniowej. Na badanym obszarze funkcjonuje 12 podmiotów zgłoszonych w Rejestrze Instytucji Szkoleniowych (<http://ris.praca.gov.pl/ris/index.ftl>). Zakres proponowanych przez nie szkoleń jest stosunkowo zróżnicowany. W zakresie szkoleń specjalistycznych oraz szkoleń wąsko profilowanych ofertę szkoleniową uzupełniają instytucje spoza Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego.

Tabela 4. Wykaz instytucji szkoleniowych zarejestrowanych w RIS na obszarze MOF Biłgoraj

Nazwa instytucji	Numer ewidencyjny	Data wpisu	Miejscowość siedziby
Regionalne Centrum Edukacji Zawodowej Centrum Kształcenia Praktycznego	2.06/00059/2005	2005-03-11	Biłgoraj
Biłgorajska Agencja Rozwoju Regionalnego S.A.	2.06/00014/2004	2004-12-16	Biłgoraj
Ośrodek Szkolenia Kursowego "WUBEX"	2.06/00110/2005	2005-06-13	Biłgoraj
Agencja Ochrony "BAKO" sp. z o.o.	2.06/00162/2005	2005-10-07	Biłgoraj
Nadleśnictwo Biłgoraj	2.06/00012/2006	2006-01-31	Biłgoraj
PHU "Auto-Henpol" - Henryk Cios	2.06/00005/2007	2007-01-12	Biłgoraj
Kolegium Pracowników Służb Społecznych w Biłgoraju	2.06/00012/2008	2008-01-24	Biłgoraj
LIDER Centrum Języków Obcych Agata Granda	2.06/00088/2011	2011-09-22	Biłgoraj
Centrum Szkoleń "SKRZYDŁA" Grażyna Skrzydłowska	2.06/00057/2012	2012-05-31	Biłgoraj
ANDRZEJ ORZECOWSKI PRZEDSIĘBIORSTWO WIELOBRANŻOWE AUTO-MAX ORZECOWSKI	2.06/00097/2012	2012-09-19	Biłgoraj
BIURO RACHUNKOWE KAROLINA KULIK	2.06/00027/2013	2013-02-11	Biłgoraj
Rzemieśnicze Centrum Szkolenia Zawodowego Cechu Rzemiosł Różnych i Drobnej Przedsiębiorczości w Biłgoraju	2.06/00104/2013	2013-11-05	Biłgoraj

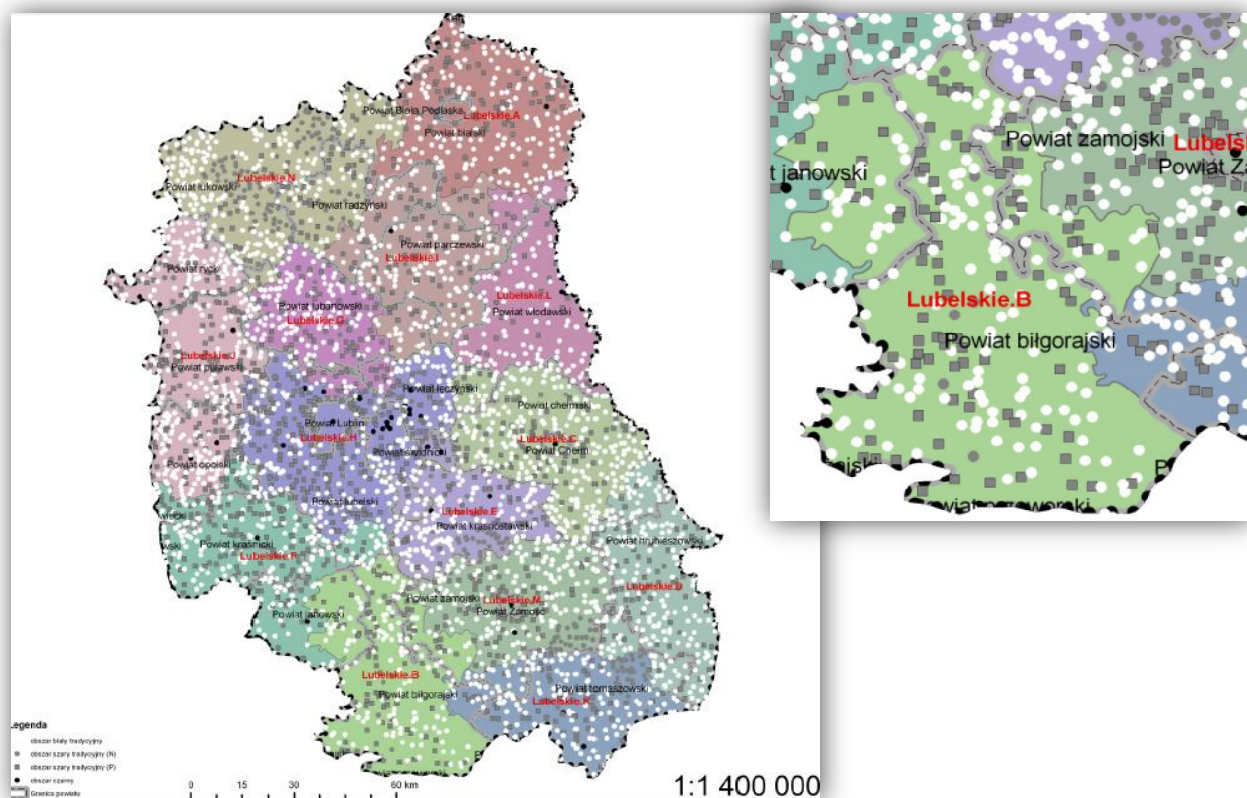
Źródło: <http://ris.praca.gov.pl/ris/index.ftl>

SPOŁECZEŃSTWO INFORMACYJNE

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj leży na terenie, na którym zaplanowano węzły regionalnej sieci szerokopasmowej w ramach projektu Sieć Szerokopasmowa Polski Wschodniej (SSPW). Sieć obejmuje wszystkie gminy MOF Biłgoraj, przez co zapewni mieszkańcom, podmiotom publicznym oraz przedsiębiorcom możliwość korzystania z usług teleinformatycznych oraz z multimedialnych zasobów informacji i usług świadczonych elektronicznie oraz umożliwi efektywną wymianę danych pomiędzy samorządami, urzędami administracji państwowej, placówkami edukacyjnymi, szpitalami i innymi instytucjami publicznymi, a także mieszkańcami oraz podmiotami gospodarczymi.

Na obszarze MOF Biłgoraj wyróżniono 2 z 3 obszarów tradycyjnych są to obszary białe i szare. Przeważająca jest liczba obszarów białych, na których nie ma odpowiedniej infrastruktury szerokopasmowej i do których nie ma wiarygodnych planów inwestycyjnych wybudowania takiej infrastruktury w okresie najbliższych 3 lat. Mniej jest obszarów szarych, na których jest tylko jedna odpowiednia infrastruktura szerokopasmowa lub co do którego istnieje wiarygodny plan inwestycyjny wybudowania jednej takiej infrastruktury w okresie najbliższych 3 lat.

Ryc. 11. Mapa miejscowości „białych”, „szarych” i „czarnych” tradycyjnych w województwie lubelskim

Źródło: Studium Wykonalności projektu „Sieć Szerokopasmowa Polski Wschodniej”

Powiat biłgorajski należy do obszarów o dużym nasileniu wykluczenia cyfrowego. Interwencję w zakresie przeciwdziałania zjawisku wykluczenia cyfrowego podjęła gmina Biłgoraj poprzez realizację projektu „Rozwój społeczeństwa informacyjnego poprzez przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu w Gminie Biłgoraj”. Projekt zakłada wsparcie osób z 45 gospodarstw domowych wykluczonych cyfrowo ze względu na niepełnosprawność lub sytuację rodzinną i materialną, poprzez zapewnienie im sprzętu komputerowego i dostępu do internetu w miejscu zamieszkania. W ramach projektu zapewniony zostanie również dostęp do internetu dla jednostek publicznych podległych gminie tj. w 38 obiektach użyteczności publicznej. W obiektach tych powstaną Lokalne Centra Animacji Społeczeństwa Informacyjnego wyposażone w stanowiska komputerowe i stanowiące publiczne punkty dostępu do internetu.

Projekt zakłada łącznie zakup 149 zestawów komputerowych w tym 45 zostanie przeznaczonych dla gospodarstw domowych a 104 komputery zostaną przeznaczone na wyposażenia otwartych sal komputerowych oraz stanowisk komputerowych w 38 jednostkach publicznych.

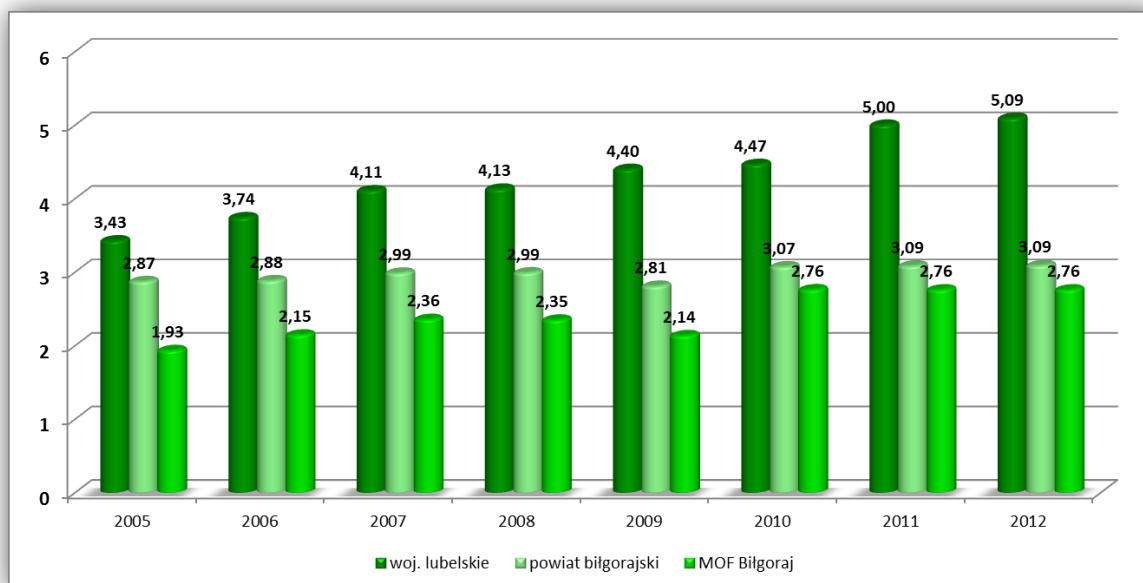
W celu zagwarantowania dostępu do szerokopasmowego internetu rozbudowano również infrastrukturę dostępną w technologii radiowej, ponieważ na obszarze realizacji projektu nie było innej technicznej i racjonalnie ekonomicznej możliwości zapewnienia dostępu do internetu.

OCHRONA ZDROWIA

Opieka zdrowotna w MOF Biłgoraj świadczona jest przez niepubliczną służbę zdrowia w ramach kontraktów z NFZ oraz przez świadczeniodawców prywatnych, którzy nie podpisali umowy z NFZ. Ambulatoryjna opieka zdrowotna oparta jest o 13 niepublicznych przychodni, w tym po jednej zlokalizowanej na terenie gminy Biłgoraj i Księżpol.

Jednym ze wskaźników wyznaczających jakość życia mieszkańców jest dostępność i jakość oferowanych usług medycznych. Wskaźnikiem określającym dostępność usług medycznych jest liczba placówek ambulatoryjnych opieki zdrowotnej na 10 000 mieszkańców. MOF Biłgoraj w porównaniu do średniej wartości dla województwa i powiatu wypada niezadawalająco. W 2012 roku powyższy wskaźnik wynosił 2,76 placówek na 10 000 mieszkańców przy wartości 5,09 dla województwa lubelskiego i 3,09 dla powiatu biłgorajskiego. Mała różnica pomiędzy wartościami wskaźnika dla powiatu i MOF świadczy o umiejscowieniu dominującej liczby placówek ambulatoryjnych na terenie miasta powiatowego Biłgoraj.

Wykres 15. Wskaźnik placówki ambulatoryjnej opieki zdrowotnej na 10 tys. mieszkańców

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL

Opieka zdrowotna o charakterze stacjonarnym na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj opiera się przede wszystkim na opiece szpitalnej i ambulatoryjnej. **ARION Szpitale sp. z o.o. Zespół Opieki Zdrowotnej w Biłgoraju** jest jedyną tego typu placówką na terenie powiatu biłgorajskiego. Ośrodek obejmuje szpitale w Biłgoraju i Tarnogrodzie oraz poradnię we Frampolu. W skład ZOZ w Biłgoraju wchodzi: 10 oddziałów szpitalnych działających w ramach kontraktu z NFZ, 19 poradni, w tym 18 działają w ramach kontraktu z NFZ, oddział rehabilitacji

z 2 pracownikami, 7 pracowni diagnostyki oraz laboratorium. Ponadto Szpital dysponuje łącznie 408 łózkami szpitalnymi oraz zatrudnia lub współpracuje z 94 lekarzami oraz 240 pielęgniarkami i położnymi. Niniejsza placówka udziela świadczeń zdrowotnych w zakresie leczenia szpitalnego:

- Oddział Chorób Wewnętrznych,
- Oddział Kardiologiczny,
- Oddział Chorób Płuc i Gruźlicy,
- Oddział Obserwacyjno-Zakaźny, Oddział Neurologiczny,
- Oddział Pediatriczny,
- Oddział Neonatologiczny,
- Oddział Ginekologiczno-Położniczy,
- Oddział Chirurgiczny z Pododdziałem Urazowo-Ortopedycznym,
- Zakład Opiekuńczo-Lecznicy.

W zakresie leczenia ambulatoryjnego szpital dysponuje poradnią: alergologiczną, endokrynologiczną, kardiologiczną, medycyny pracy, dermatologiczną, neurologiczną, reumatologiczną, chorób zakaźnych, medycyny sportowej, poradnią ginekologiczno-położniczą, chirurgiczną, urazowo-ortopedyczną dla dorosłych i dzieci, leczenia wad postawy, preluksacyjną, zdrowia psychicznego, leczenia uzależnień od alkoholu. W zakresie diagnostyki szpital posiada pracownię USG, pracownię tomografii komputerowej, pracownię radiologii, pracownię diagnostyki kardiologicznej, pracownię spirometrii i testów alergicznych, pracownię EEG, pracownię endoskopii oraz laboratorium.

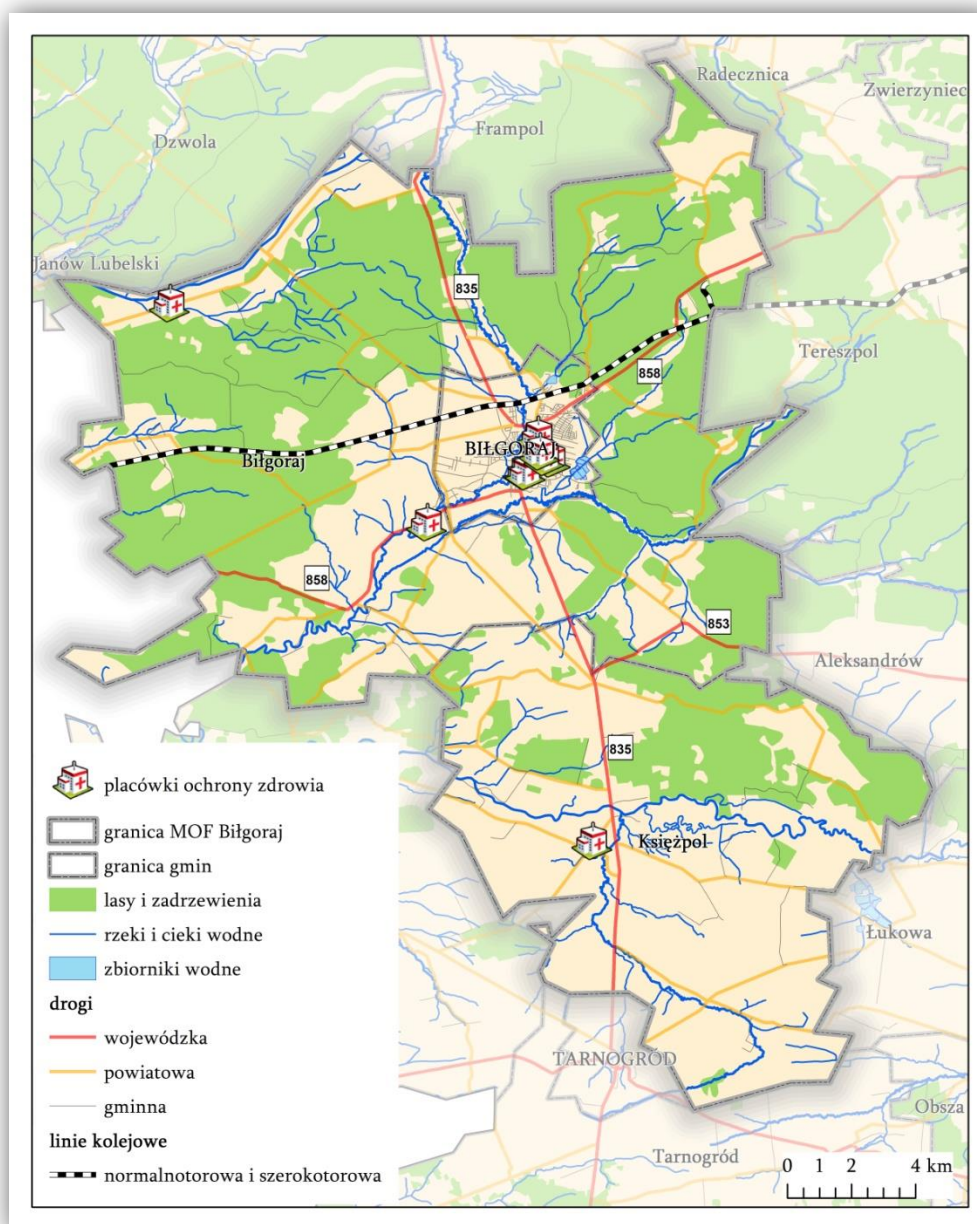
Opieka ambulatoryjna na badanym obszarze opiera się o Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej i przychodnie specjalistyczne. Poniżej zamieszczono tabelę z placówkami ochrony zdrowia.

Tabela 5. Placówki ochrony zdrowia

MOF Biłgoraj	Nazwa podmiotu ochrony zdrowia
Gmina Biłgoraj	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Ośrodek Zdrowia Sól – Elżbieta Szymanik - Bojarczuk
	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej Przychodnia Zdrowia s.c – oddział zamiejscowy w Bukowej
Gmina Księżpol	Przychodnia Zdrowia NZOZ w Księżpolu
Miasto Biłgoraj	Przychodnia lekarska "Twój Lekarz" s.c.
	Przychodnia specjalistyczna ULAMED
	Centrum Medyczne Luxmed Sp. z o.o.
	Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej "Przychodnia Zdrowia" s.c.
	Duo-Med. Gabinet ginekologiczno - położniczy
	NZOZ KardioNeuroMED Przychodnia Specjalistyczna
	Praktyka Lekarska „KONSYLIIUM”

Źródło: Ankietyzacja MOF Biłgoraj

Ryc. 12. Placówki ochrony zdrowia w MOF Biłgoraj

Źródło: Opracowanie własne

Na badanym obszarze funkcjonuje 19 aptek ogólnodostępnych, które zapewniają mieszkańcom dostępność do środków farmaceutycznych. Najwięcej z nich jest zlokalizowanych na terenie miasta Biłgoraj – 18, w gminie Księżpol zlokalizowana jest 1 apteka. Pracuje w nich 33 magistrów farmacji. W gminie Biłgoraj funkcjonuje jeden punkt apteczny.

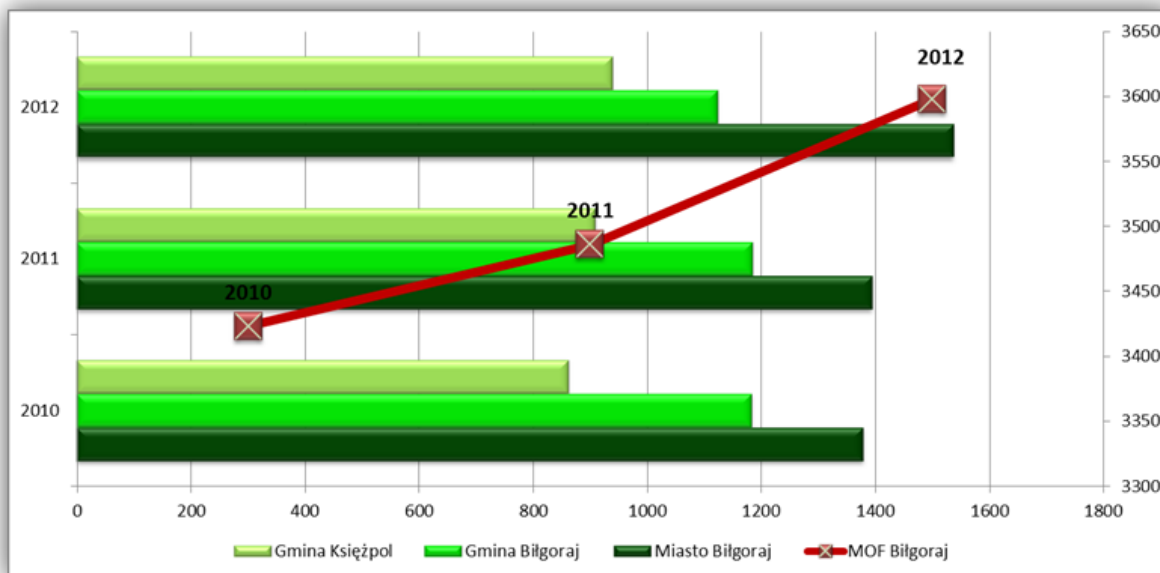
Pomoc społeczna

Pomoc społeczna jest obszarem działania leżącym zarówno w kompetencjach gmin jak i powiatu. Na terenie powiatu biłgorajskiego i MOF Biłgoraj znajdują się jednostki realizujące zadania z zakresu szeroko rozumianej pomocy społecznej, to:

- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Biłgoraju;
- Dom Pomocy w Teodorówce (i 2 filie: Dom Rodzinny w Biłgoraju oraz filia w Długim Kącie);
- Dom Pomocy Społecznej dla Kombatantów w Biłgoraju;
- Placówka opiekuńczo-wychowawcza - Wioska Dziecięca SOS w Biłgoraju;
- Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Biłgoraju;
- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Biłgoraju;
- Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Księżpol.

Ze środowiskowej pomocy społecznej, tj. z zasiłków celowych, stałych i okresowych oraz ze świadczeń niepieniężnych w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj korzysta 3,6 tys. osób (co stanowi 7,6% ogółu mieszkańców); najwięcej w mieście Biłgoraj - 1,5 tys. osób. Jednak w porównaniu do ogólnej liczby mieszkańców, z pomocy społecznej w mieście korzysta jedynie 5,7% społeczeństwa. W gminie Biłgoraj z pomocy społecznej korzysta 1,1 tys. osób, co stanowi 8,6% mieszkańców, 938 osób objętych jest pomocą społeczną w gminie Księżpol, co stanowi aż 13,4% społeczeństwa.

Wykres 16. Osoby w gospodarstwach domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej

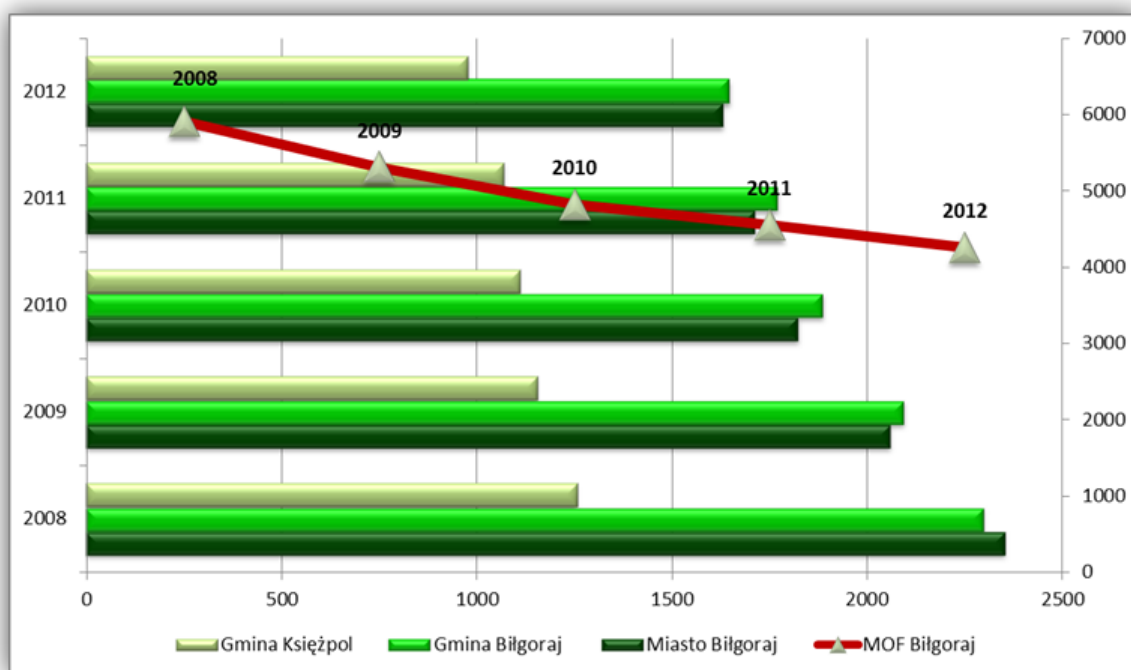

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Z zasiłku rodzinnego mającego na celu częściowe pokrycie wydatków związanych z utrzymaniem dziecka korzysta 4,2 tys. dzieci z obszaru MOF Biłgoraj (2 232 rodziny). Najwięcej, bo 1 648 dzieci,

na które rodzice otrzymywali zasiłek rodziny mieszka na terenie gminy Biłgoraj, stanowi to 53,2% dzieci w wieku do lat 17 w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku. Gorszym wskaźnikiem charakteryzuje się gmina Księżpol, w której zasiłki rodzinne pobierane są na 58,1% dzieci w wieku do lat 17 w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku (977 dzieci). Miasto Biłgoraj wspomaga jedynie 28,6% dzieci, na które rodzice otrzymują wsparcie w ogólnej liczbie dzieci w wieku do 17 lat. Tak duża liczba rodzin wspieranych przez ośrodki pomocy społecznej wskazuje na duże ubóstwo na tym obszarze.

Wykres 17. Dzieci, na które rodzice otrzymują zasiłek rodzinny

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Zauważalny spadek liczby dzieci, na które rodzice otrzymują świadczenia nie wynika z poprawy materialnej rodzin a jedynie ze zmniejszającej się liczby osób w wieku przedprodukcyjnym (zjawisko starzenia się społeczeństwa).

KAPITAŁ SPOŁECZNY

Jednym z głównych przejawów dobrego rządzenia na poziomie lokalnym jest jakość kapitału społecznego i jego zaangażowanie w proces zarządzania wspólnotą gminną. Jakość kapitału społecznego można określić dzięki zbadaniu na danym obszarze zaufania społecznego (będącego podstawowym elementem), poziomu aktywności obywatelskiej (mierzonej między innymi udziałem w wyborach i organizacjach społecznych), struktury organizacji pozarządowych, potencjału kulturowego i kreatywnego, postawy i wyznawanych wartości. Polacy wykazują

bardzo niską aktywność społeczną cechującą się między innymi niskim poziomem wolontariatu oraz niską frekwencją wyborczą, a także wykazują się bardzo niskim poziomem dbania o dobro wspólne (np. minimalna troska o środowisko naturalne, przestrzeń publiczną) i rzadkim uczestnictwem w kulturze.

Trudno jest jednoznacznie ocenić jakość kapitału społecznego na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj. Do tej oceny niewątpliwie przydatne będą następujące informacje:

- Poziom wykształcenia radnych: 25 radnych z 51 posiada wykształcenie wyższe - 49% radnych ogółem). Wskaźnik ten dla poszczególnych gmin przedstawia się następująco: Miasto Biłgoraj – 66,7%, Biłgoraj – 40%, Księżpol – 33,3% (BDL GUS, 2012).
- Liczba aktywnie działających organizacji pozarządowych: 126 (9 fundacji i 117 stowarzyszeń i organizacji społecznych). Miasto Biłgoraj – 8 fundacji, 68 stowarzyszeń i organizacji społecznych, Biłgoraj - 1 fundacja, 31 stowarzyszeń i organizacji społecznych, Księżpol – 18 stowarzyszeń i organizacji społecznych (BDL GUS, 2012). Wskaźnik liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców dla MOF Biłgoraj – 26 (miasto Biłgoraj - 28, Biłgoraj - 25, Księżpol - 26), dla powiatu - 29, dla województwa – 31.
- Zaangażowanie mieszkańców gminy w życie społeczno-kulturalne (np. uczestnictwo w imprezach kulturalnych, itd.).

Aktywność społeczną ludności zamieszkującej Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj można zbadać także dzięki określeniu frekwencji wyborczej na ostatnich wyborach samorządowych posługując się danymi Wyborów Samorządowych 2010 Państwowej Komisji Wyborczej.

Tabela 6. Geografia wyborcza MOF Biłgoraj

Gmina	Liczba obwodów wyborczych	Liczba wyborców	% liczby mieszkańców gminy
Miasto Biłgoraj	14	22 096	81,0%
Biłgoraj	15	10 194	78,1%
Księżpol	5	5 350	77,3%

Źródło: Państwowa Komisja Wyborcza

Miejski Obszar Funkcjonalny charakteryzuje się frekwencją głosowania (51,2%) zbliżoną do frekwencji powiatu biłgorajskiego (53,2%). Największą frekwencją głosowania wśród gmin wchodzących w skład badanego obszaru cechuje się gmina wiejska Biłgoraj (51,82%), najmniejszą natomiast miasto Biłgoraj (50,33%). Miasto Biłgoraj przeprowadziło drugą turę wyborów, na której frekwencja wyborców wynosiła jedynie 34,2%.

Powyższe argumenty przemawiają za stwierdzeniem, że jakość kapitału społecznego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jest stosunkowo wysoki.

Podsumowanie:

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj dotykają te same problemy demograficzne, co zdecydowaną większość obszarów w województwie lubelskim i w Polsce. Obserwowana jest tu zmieniająca się struktura demograficzna na rzecz osób w wieku poprodukcyjnym, co może w przyszłości ograniczyć rozwój społeczno-gospodarczy MOF.

Aktualnie obszar zamieszkuje 47,1 tys. mieszkańców. Posiada dodatni przyrost naturalny - 113 osób, co jest bardzo dobrym wynikiem na tle powiatu biłgorajskiego - 3 osoby oraz województwa (-1348 osób). Saldo migracji zarówno wewnętrznych jak i zewnętrznych MOF Biłgoraj jest ujemne (-27 osób). Wzrastający wskaźnik obciążenia demograficznego (56,4 osób), pomimo tego że jego wartość jest niższa niż średnia dla powiatu i województwa, oznacza zmniejszające się dochody w gospodarstwach domowych.

Rynek pracy Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jest największy w powiecie biłgorajskim jednak nie zaspokaja on w pełni mieszkańców tego obszaru, aktualnie pracuje -10 tys. osób. Spadek liczby osób pracujących ma wpływ na wzrost bezrobocia oraz pogorszenie warunków życia. Jednak powiat biłgorajski a w tym MOF Biłgoraj charakteryzuje się najniższą stopą bezrobocia w województwie lubelskim (9,4%).

Przeciwdziałanie niekorzystnym skutkom wykluczenia społecznego wymaga aktywizacji społecznej mieszkańców w tym osób starszych i wydłużenie wieku aktywności zawodowej, a także rozwój infrastruktury społecznej dostosowanej do ich potrzeb.

2.3. Gospodarka

Zgodnie z informacjami zamieszczonymi w dokumencie pt. „Ocena możliwości lokalizacji inwestycji przemysłowych na terenie województwa lubelskiego ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań infrastrukturalnych i środowiskowych” miasto Biłgoraj będące rdzeniem Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj ma duże możliwości do rozwoju przemysłu ze względu na koncentrację terenów posiadających najbardziej korzystne uwarunkowania dla lokalizacji przemysłu. Jednym z najważniejszych czynników lokalizacyjnych przemysłu jest istniejąca infrastruktura techniczna, w tym zwłaszcza komunikacyjna, drogowa i kolejowa. Ze względu na dobrą dostępność komunikacyjną, wynikającą z położenia przy drodze wojewódzkiej nr 835 wnioskowanej do zmiany kategorii na krajową oraz przy linii kolejowej towarowej nr 65 o szerokim rozstawie torów funkcjonująca w ruchu międzynarodowym, MOF Biłgoraj można zaliczyć do obszarów predestynowanych do lokalizacji inwestycji przemysłowych. Dodatkowo na terenie miasta Biłgoraj organizowana jest podstrefa Specjalnej Strefy Ekonomicznej.

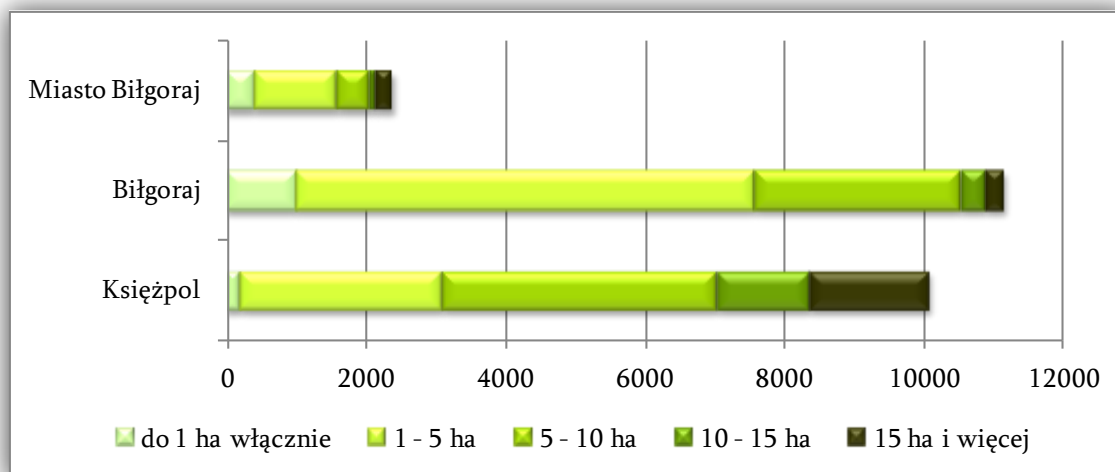
ROLNICTWO I LEŚNICTWO

Rolnictwo to jeden z głównych sektorów gospodarki Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj, jest szczególnie ważny dla obszarów wiejskich gdzie odgrywa dużą rolę w rozwoju społecznym i gospodarczym. Jego głównym zadaniem jest pozyskiwanie produktów roślinnych i zwierzęcych dzięki uprawie roli i roślin oraz chowu i hodowli zwierząt do bezpośredniego spożycia przez ludzi i zwierzęta oraz dostarczanie surowców dla różnych gałęzi przemysłu m.in.: spożywczego, obuwniczego, chemicznego i włókienniczego. Ukształtowanie struktury użytkowania gruntów oraz struktury zatrudnienia ludności na terenie MOF Biłgoraj niewątpliwie świadczy o randze tego sektora gospodarki dla badanego obszaru.

Na rolnictwo i jego rozwój wpływa wiele czynników środowiskowych takich jak rodzaj gleb, klimat, rzeźba terenu oraz warunki wodne terenu. Rolnictwo wyznacza główne funkcje i kierunki użytkowania ziemi oraz kształtuje środowisko przyrodnicze i krajobraz. Ma duży wpływ na czystość wód, powietrza i gleby oraz różnorodność gatunków roślin i zwierząt. Po przeprowadzonej w poprzednim rozdziale analizy obszaru pod tym kątem, można stwierdzić, że Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj dysponuje niekorzystnymi warunkami do intensywnej produkcji roślinnej. Charakteryzuje się on bowiem średnią jakością rolniczej przestrzeni produkcyjnej. Według danych IUNG Puławy wskaźnik ten dla miasta Biłgoraj oraz gminy Księżpol wynosi od 61 do 70 punktów, natomiast gmina Biłgoraj cechuje się niższym wskaźnikiem jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej wynoszącym od 51 do 60 punktów. Gleby słabej jakości wraz ze średnimi wartościami powyższego wskaźnika stanowią podstawę do konieczności rozwoju produkcji zwierzęcej oraz innej alternatywnej działalności na terenach wiejskich. Duży udział użytków zielonych obszaru dodatkowo zwiększają możliwości do rozwoju hodowli zwierząt gospodarskich, w szczególności do hodowli bydła mlecznego.

Według danych Powszechnego Spisu Rolnego z 2010 roku powierzchnia gruntów rolnych ogółem dla MOF Biłgoraj wynosi ponad 23,5 tys. ha. Najwięcej gruntów rolnych zlokalizowanych jest w gminie Biłgoraj (ponad 11 tys. ha), natomiast w gminie Księżpol jest ich ponad 10 tys. ha. Największą powierzchnię zajmują gospodarstwa o powierzchni od 1 do 10 ha.

Wykres 18. Powierzchnia gruntów rolnych w poszczególnych gminach MOF Biłgoraj

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

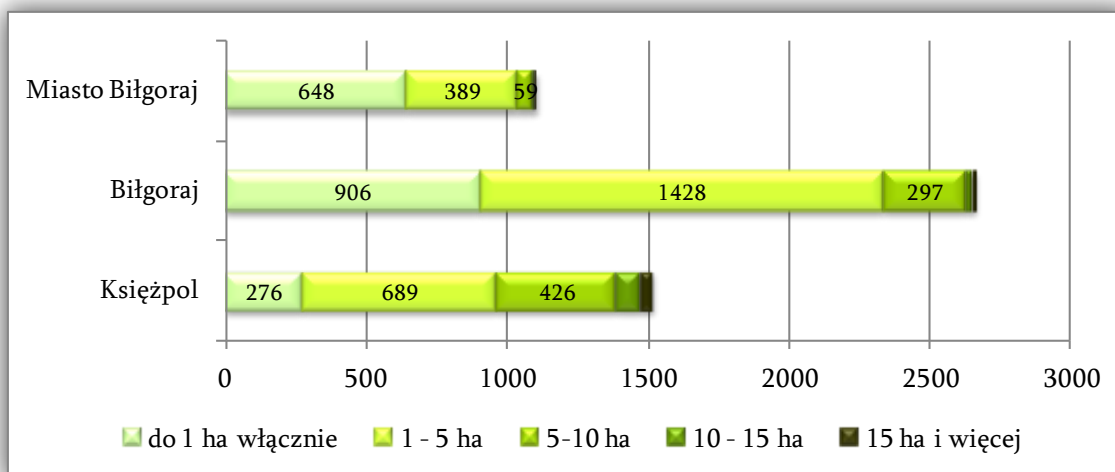
Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj w 2010 roku funkcjonowało 5291 gospodarstw rolnych, z czego największa liczba zlokalizowana była na terenie gminy Biłgoraj (2663), natomiast w gminie Księżpol funkcjonowało ich o ponad tysiąc mniej (1521), a w mieście Biłgoraj mniej o ponad 1,5 tys. (1107). Na liczbę gospodarstw rolnych w poszczególnych gminach wpływ ma średnia powierzchnia użytków rolnych, która jest największa dla gminy Księżpol i wynosi 5 ha. Gmina Biłgoraj charakteryzuje się największą liczbą gospodarstw rolnych, ich średnia powierzchnia jest o 2,5 ha mniejsza niż w Księżpolu co przekłada się bezpośrednio na ich ilość.

Średnia wielkość gospodarstw rolnych w MOF Biłgoraj wynosi 4,47 ha i jest niższa niż średnia dla województwa lubelskiego, która wynosi 6,4 ha.

Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj funkcjonuje 13 gospodarstw o powierzchni powyżej 50 ha (3 gospodarstwa w gminie Biłgoraj i 10 w gminie Księżpol). Wśród nich gospodarstwa zajmujące się chowem lub hodowlą bydła powyżej 10 DJP (duża jednostka przeliczeniowa inwentarza) wyróżniamy 3 gospodarstwa w gminie Biłgoraj i 8 w gminie Księżpol. Chowem i hodowlą trzody chlewnej powyżej 10 DJP zajmuje się 13 gospodarstw w gminie Księżpol. W gminie Biłgoraj funkcjonuje jedno gospodarstwo prowadzące chów i hodowlę drobiu powyżej 10 DJP.

Rolnictwo w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj w przeważającej części oparte jest na drobnych gospodarstwach rolnych o powierzchni do 5 ha. Prawie połowa gospodarstw rolnych (47,3%) ma powierzchnię od 1 do 5 ha, natomiast gospodarstwa o powierzchni do 1 ha stanowią 34,6% wszystkich gospodarstw. Kolejną pozycję pod względem ilości zajmują gospodarstwa o wielkości 5 – 10 ha (14,8%). Najmniej, bo jedynie 3,3% stanowią gospodarstwa rolne o powierzchni powyżej 10 ha. Największą liczbą gospodarstw rolnych o małej powierzchni cechuje się gmina Biłgoraj.

Wykres 19. Struktura ilościowa gospodarstw rolnych dla poszczególnych gmin MOF Biłgoraj

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych

Powierzchnia użytków rolnych tj. terenów wykorzystywanych do produkcji roślinnej, ogrodniczej lub zwierzęcej, do których zalicza się między innymi grunty orne, trwałe użytki zielone oraz sady, na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj wynosiła ponad 16 tys. ha. Największą powierzchnią użytków rolnych (7,6 tys. ha), zajmujących prawie 54% powierzchni gminy, charakteryzowała się gmina Księżpol. W gminie Biłgoraj użytki rolne (6,7 tys. ha) zajmowały 25% powierzchni.

Zgodnie z danymi koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (przedstawionymi na mapie diagnostycznej towarowości rolnictwa) gminy wiejskie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj charakteryzują się dużą rozbieżnością w udziale użytków rolnych w powierzchni gminy. Dla gminy Biłgoraj wskaźnik ten wynosi 0-40% i jest o wiele niższy niż dla gminy Księżpol – 70-80%. Jest to niewątpliwie uzależnione od powierzchni lasów, które w gminie Biłgoraj zajmują ponad 50% powierzchni gminy.

Biorąc pod uwagę użytki rolne pod zasiewami powierzchnia ich wynosi 6 641 ha, z czego ponad 65% zlokalizowana jest w obrębie gminy Księżpol, prawie 28% w gminie Biłgoraj oraz niecałe 7% w mieście Biłgoraj.

Tabela 7. Powierzchnia zasiewów poszczególnych upraw (w ha)

Rodzaj zasiewu	MOF Biłgoraj	Miasto Biłgoraj	Biłgoraj	Księżpol
Powierzchnia zasiewów ogółem	6641,49	460,52	1845,05	4335,92
zboża	5415,36	394,95	1485,51	3534,90
% ogólnej powierzchni zasiewów	81,5%	85,8%	80,5%	81,5%
ziemniaki	535,06	33,02	256,95	245,09
% ogólnej powierzchni zasiewów	8,0%	7,2%	13,9%	5,7%
uprawy przemysłowe	406,27	17,67	14,09	374,51
% ogólnej powierzchni zasiewów	6,1%	3,8%	0,8%	8,6%
buraki cukrowe	53,88	5,52	8,59	39,77
% ogólnej powierzchni zasiewów	0,8%	1,2%	0,5%	0,9%
rzepak i rzepik	154,63	2,97	0,00	151,66
% ogólnej powierzchni zasiewów	2,3%	0,6%	0%	3,5%
strączkowe jadalne na ziarno	16,81	0,00	6,61	10,20
% ogólnej powierzchni zasiewów	0,2%	0%	0,4%	0,2%
warzywa gruntowe	74,66	4,13	11,18	59,35
% ogólnej powierzchni zasiewów	1,1%	0,9%	0,6%	1,4%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Banku Danych Lokalnych GUS

Największą powierzchnię gruntów ornych zajmują zboża, które w każdej z gmin Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego zajmują ponad 80% całkowitej powierzchni zasiewów. Kolejne miejsce zajmuje uprawa ziemniaków (8% wszystkich upraw MOF Biłgoraj) oraz uprawy przemysłowe (6%).

Trwałe użytki zielone (grunty zajęte pod uprawę traw lub innych upraw zielonych, które nie zostały włączone do płodozmianu przez okres co najmniej 5 lat lub dłużej) na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj zajmują powierzchnię ponad 3,1 tys. ha, stanowiąc niecałe 8% powierzchni całkowitej badanego obszaru. Najwięcej użytków zielonych występuje w gminie Biłgoraj (1,7 tys. ha), najmniej natomiast w mieście Biłgoraj gdzie jest ich niewiele ponad 300 ha. Użytki zielone stanowią część użytków rolnych wykorzystywanych do produkcji pasz, głównie przeżuwaczom. Zwiększony udział trwałych użytków zielonych (TUZ) na ogół występuje w gospodarstwach położonych w rejonach o słabszych glebach, w dolinach rzek oraz w gospodarstwach ekologicznych. Celem produkcji na trwałych użytkach zielonych jest dążenie do pełnego wykorzystania ich możliwości produkcyjnych oraz pokrycia potrzeb paszowych utrzymywanych w gospodarstwach zwierząt. Powierzchnia jaką zajmują użytki zielone na terenie MOF Biłgoraj bezpośrednio przekłada się na liczbę gospodarstw rolnych zlokalizowanych na tym obszarze.

Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj funkcjonuje łącznie 3 564 gospodarstw rolnych zajmujących się chowem i hodowlą zwierząt gospodarskich tj. bydło, trzoda chlewna, konie oraz drób. Najwięcej gospodarstw, bo aż ponad 50% ogólnej ich liczby

prowadzi działalność związaną z chowem i hodowlą drobiu. Chowem i hodowlą trzody chlewnej zajmuje się łącznie ponad 900 gospodarstw rolnych, natomiast chowem i hodowlą bydła ponad 700 gospodarstw. Tylko 116 gospodarstw zajmuje się chowem i hodowlą koni, jednak w porównaniu do powiatu jest to liczba dość imponująca, gdyż stanowi około 30% wszystkich gospodarstw tego typu w powiecie.

Gmina Biłgoraj plasuje się na pierwszym miejscu pod względem liczby gospodarstw rolnych prowadzących chów i hodowlę zwierząt gospodarskich. Drugie miejsce zajmuje gmina Księżpol, na której terenie zlokalizowanych jest o ponad 300 gospodarstw mniej niż w gminie Biłgoraj (1537 gospodarstw), miasto Biłgoraj ze względu na charakter gminy zajmuje trzecie miejsce z liczbą gospodarstw wynoszącą 134. Według stanu na 2010 rok na terenie MOF Biłgoraj hodowanych było 1662 sztuki bydła (najwięcej w gminie Księżpol – 913 co stanowi 54,9% pogłowia w MOF), 7139 sztuk trzody chlewnej (5651 sztuk w gminie Księżpol – 79,2%), 178 sztuk koni (najwięcej, bo aż 124 w gminie Biłgoraj- 69,6%) oraz 213 611 sztuk drobiu (najwięcej w gminie Biłgoraj ponad 90% wartości dla MOF).

Pomimo stopniowego wzrostu produkcji rolnej, udział rolnictwa w produkcie krajowym brutto systematycznie zmniejsza się. Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jest bardzo utrudniona ze względu na duże rozdrobnienie agrarne gospodarstw rolnych.

Na wielkość udziału gruntów ornych w ogólnej powierzchni Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj wpływ ma niewątpliwie duża lesistość obszaru. Lesistość określana jako stosunek procentowy powierzchni porośniętej lasami do całkowitej powierzchni danego obszaru w przypadku MOF Biłgoraj według danych GUS z 2012 roku wynosiła 31,3%. Jest to wartość większa niż wartość dla Polski (29,3%) i dla województwa (23,1%), ale mniejsza niż dla całego powiatu biłgorajskiego (39,1%). Od 2004 roku lesistość badanego obszaru wzrosła o 1,7%, z czego największy wzrost (o 4 punkty procentowe) zauważalny jest w mieście Biłgoraj.

Największą lesistością charakteryzuje się gmina Biłgoraj - niecałe 60% powierzchni obszaru. Gmina Księżpol i miasto Biłgoraj cechują się już znacznie mniejszą lesistością obszaru, która wynosi w Księżpolu 22,5%, natomiast w mieście Biłgoraj – 12,1%.

Powierzchnia gruntów leśnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj na przestrzeni 10 lat utrzymuje się na podobnym poziomie, największa różnica w powierzchni wynosiła 300 ha. W roku 2012 powierzchnia gruntów leśnych wynosiła 19 280,5 ha, z czego 50,1% stanowią grunty leśne publiczne a 49,9% grunty leśne prywatne.

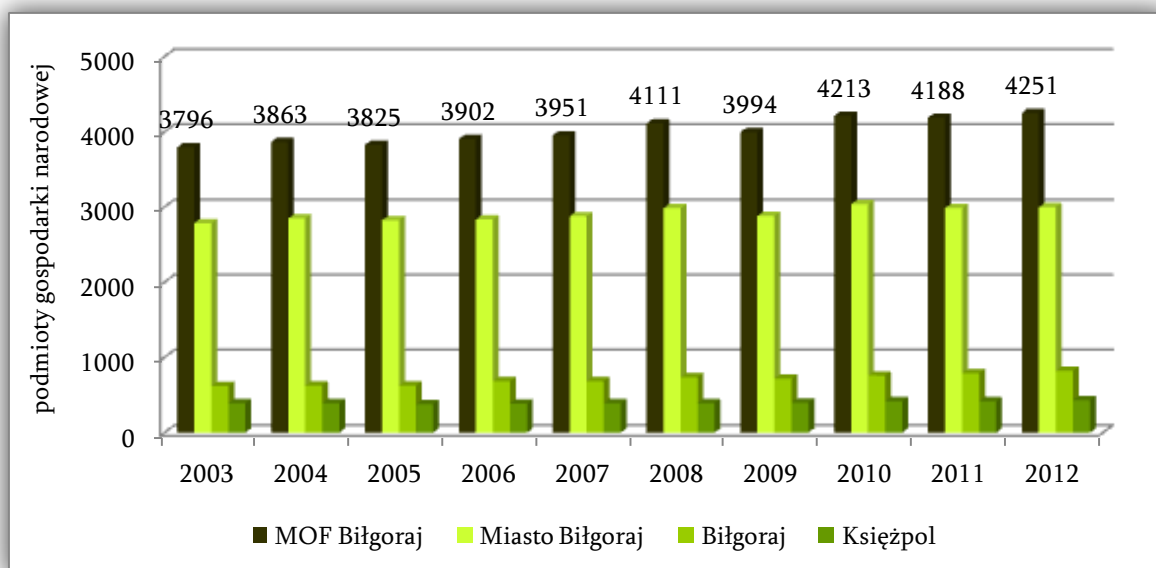
Z danych wskazanych w Rejestrze grup producentów rolnych prowadzonych przez Marszałka Województwa Lubelskiego na terenie MOF Biłgoraj zarejestrowana jest tylko jedna grupa producencka zrzeszająca producentów tytoniu - Zrzeszenie Producentów Tytoniu „Pol -Tabac”.

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ POZAROLNICZA

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się dobrze rozwiniętą przedsiębiorczością pozarolniczą. Pozarolnicza działalność gospodarcza niezbędna jest do prawidłowego rozwoju gospodarczego badanego obszaru a w szczególności do rozwoju obszarów wiejskich. Ma ona istotne znaczenie dla gospodarstw rolnych działających na terenach o mniej korzystnych warunkach do produkcji rolnej. Warunkiem rozwoju gospodarczego na terenie MOF Biłgoraj jest konieczność zróżnicowania struktury gospodarczej poprzez rozwój wszelkich form przedsiębiorczości prowadzących między innymi do tworzenia nowych miejsc pracy.

Poza indywidualnymi gospodarstwami rolnymi, w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj w 2012 roku zlokalizowanych było ponad 4,2 tys. podmiotów gospodarki narodowej (co stanowi 2,5% podmiotów gospodarczych województwa lubelskiego), z czego prawie 79% to osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (3 350 podmiotów). Najwięcej podmiotów gospodarczych zlokalizowanych było w mieście Biłgoraj (niecałe 3 tys.), natomiast najmniej w gminie Księżpol (431 podmiotów). Wśród podmiotów gospodarki narodowej na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj przeważały podmioty sektora prywatnego stanowiące ponad 95% wszystkich podmiotów gospodarczych obszaru.

Wykres 20. Zmiana liczby podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON na przestrzeni 10 lat.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj od 2003 roku liczba podmiotów gospodarki narodowej wzrosła o 455. Największy wzrost zaobserwowano w mieście Biłgoraj – 213 podmiotów oraz w gminie Biłgoraj – 202 podmioty. Niewielkim wzrostem w okresie dziesięciu lat cechuje się gmina Księżpol - 40 podmiotów.

Biorąc pod uwagę podmioty gospodarcze według Polskiej Klasyfikacji Działalności 2007 i rodzajów działalności można zaobserwować, że w 2012 roku podmioty gospodarcze zajmujące się przemysłem i budownictwem stanowią ponad 26% wszystkich podmiotów, natomiast podmioty zajmujące się rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem stanowią niewiele, bo niecałe 2%. Na obszarze MOF Biłgoraj działają 44 przedsiębiorstwa zajmujące się produkcją mebli (PKD 2007 sekcja C, dział 31) oraz 186 firm zajmujących się produkcją wyrobów z drewna oraz korka, z wyłączeniem mebli; produkcja wyrobów ze słomy i materiałów używanych do wyplatania (PKD2007 sekcja C, dział 16). Podmioty te w porównaniu do sytuacji w województwie stanowią odpowiednio 4,6% i 8,8% podmiotów w regionie.

Ze względu na wielkość podmiotów gospodarczych najwięcej jest przedsiębiorstw zatrudniających do 9 osób – 4098 podmiotów, mikroprzedsiębiorstwa stanowią ponad 96%. Kolejną pozycję zajmują podmioty zatrudniające od 10 do 49 osób (małe przedsiębiorstwa) – 116 podmiotów co stanowi prawie 3% wszystkich podmiotów gospodarczych. Przedsiębiorstw średnich zatrudniających od 50 do 249 osób w 2012 roku było jedynie 34, natomiast liczba firm zatrudniających od 250 do 999 osób na obszarze MOF wynosiła 3. Przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 1000 pracowników nie zlokalizowano na terenie żadnej z gmin wchodzących w skład badanego obszaru. Tendencję wzrostową wśród podmiotów gospodarczych w zależności od klas wielkości od 2009 do 2012 roku wykazują jedynie przedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób, gdzie liczba ich w tych latach wzrosła o 366 podmiotów. Liczba pozostałych podmiotów gospodarczych przez okres 4 lat zmalała, największy spadek (ponad 100 podmiotów) zaobserwować można w grupie małych przedsiębiorstw. Od 2009 roku liczba średnich przedsiębiorstw zmalała o 3 podmioty, natomiast liczba podmiotów gospodarczych zatrudniających powyżej 250 pracowników zmalała o 2.

Poniższa tabela przedstawia przedsiębiorstwa (bez mikroprzedsiębiorstw) prowadzące działalność na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj. Dane pozyskano w wyniku ankietyzacji.

Tabela 8. Przedsiębiorstwa na terenie MOF Biłgoraj z podziałem na liczbę osób zatrudnionych

MAŁE PRZEDSIĘBIORSTWA (zatrudnienie od 10 do 49 pracowników)			
Lp.	Nazwa przedsiębiorstwa	Rodzaj instytucji	Charakter wykonywanej działalności
MIASTO BIŁGORAJ			
1.	Hotel „Dodo”	Usługi	Usługi hotelarskie
2.	Trans – Bos Sp. z o.o.	Usługi	Usługi transportowe
3.	P.W. „JONAR”	Produkcyjne	Produkcja odzieży roboczej
4.	„Elektra” PW. Studnicki G.	Usługi	Usługi elektryczne
5.	Zakład Cukierniczy K. Gałka	Produkcyjne	Produkcja cukiernicza
6.	PW „TRANSPIN”	Usługi	Usługi transportowo-górnice
7.	Zakład Poligraficzny „HELVETICA”	Usługi	Usługi poligraficzne
8.	ZRBP'HU „SASS”	Usługi	Usługi budowlane
9.	ZPHU „Markiz”	Produkcyjne	Produkcja odzieży
10.	Zakład Usług Betoniarskich „C-BETON”	Usługi	Usługi betoniarskie

11.	PW APIS	Usługi, Produkcyjne	Usługi budowlane
12.	PPHU „MASPOL”	Produkcyjne	Przetwórstwo mięsne
13.	ZPUHKulanica	Produkcyjne	Produkcja pieczywa
14.	Hanas Jan Zakład Usługowo-Produkcyjny	Produkcyjne	Produkcja siatki, blachy dachowe
15.	PPH Zygmunt Jan	Produkcyjne	Produkcja siatki
16.	Piekarnictwo i Cukiernictwo T. Szcząchor	Produkcyjne	Produkcja cukiernictwo, piekarnictwo
17.	INTEX	Produkcyjne	Produkcja parapetów
18.	WUBEX Ośrodek Szkolenia Kursowego	Usługi	Usługi edukacyjne
19.	Z.P.H.U. „KONFEKT”	Produkcyjne	Produkcja papieru toaletowego
20.	PPHU „Łata-Serwis”	Usługi	Usługi motoryzacyjne
21.	Meble Nizio	Produkcja	Produkcja mebli
GMINA BIĘGORAJ			
1.	ZAKŁAD WYROBÓW Z DREWNA – Krzysztof Sobaszek	Produkcyjne, usługowe	Przetwórstwo drzewne
2.	Zakład Produkcyjno – Usługowy TRANSBET Alina Puźniak	Produkcyjne, usługowe	Produkcja wyrobów budowlanych z betonu
3.	FAITER PLUS Elżbieta Wolanin	Produkcyjne	Przetwórstwo drzewne
4.	Z M WASĄG – Agnieszka Wasąg	Handlowe	Sprzedaż wyrobów mięsnych
5.	Zakład Mięsny Wasąg s.c. Maciej Wasąg, Andrzej Wasąg, Agnieszka Wasąg	Produkcyjne	Produkcja wyrobów mięsnych
6.	GRYSBETZPH Blicharz Krystyna	Produkcyjne, usługowe	Produkcja kostki brukowej, usługi restauracyjne – hotelarskie
7.	Usługi Transportowe K. Baryła, M. Piestrzeniewicz s.c.	Produkcyjne, usługowe	Przetwórstwo drzewne, usługi transportowe
8.	Ferma Drobiu BIDACZÓW s.c.	Produkcyjne	Ferma drobiu
9.	Ciastkarnia MARCYŚ Janina Dzido	Produkcyjne	Produkcja ciast
10.	Zakład Usług Drzewnych Tartak Elektryczny – Stanisław Borsuk	Produkcyjne	Przetwórstwo drzewne
11.	Wyrób i sprzedaż Boazerii J i K Birut s.c Krzysztof Birut	Produkcyjne	Przetwórstwo drzewne
12.	BTSIATMET Bogdan Koper	Produkcyjne	Produkcja siatek i ogrodzenia
13.	Zajazd Na Rozdrożu Agnieszka i Lech Haliccy	Usługowe	restauracyjne – hotelarskie
14.	PPH GRABEX	Produkcyjne	Produkcja odzieży
15.	EVE Usługi Remontowo Budowlane Bogdan Garbacz	Usługowe	Roboty budowlane
16.	Firma Handlowa HENEX Henryk Dąbrowiecki	Usługowe	Restauracyjne – hotelarskie
17.	Usługowy zakład stolarski SOBDAN Daniel Sobaszek	Produkcyjne	Przetwórstwo drzewne
18.	MEGOLA Zakład Wapienno-Piaskowy w Hedwizynie	Produkcyjne	Produkcja wyrobów budowlanych
19.	Drew-Hurt PPHU Dariusz Łukasik	Produkcyjne - usługowe	Przetwórstwo drzewne
20.	Zakład drzewny KIMEX S.j. Elżbieta Urbańska – Buda, Grzegorz Buda	Produkcyjne	Przetwórstwo drzewne
21.	PUHP ATOS Ekspert – Import Tadeusz Skakuj	Produkcyjne – usługowe-handlowe	Roboty budowlane, stacja paliw
22.	JAN-BUD Mazureksp.j.	Produkcyjne - usługowe	Przetwórstwo drzewne
23.	Młyn Gospodarczy Jan I Krystyna Jargieło	Produkcja	Młyn
GMINA KSIEŻPOL			
1.	P.P.H.U. Piekarnia Marek Spustek	Produkcyjne, usługowe	Pieczywo i wyroby cukiernicze
2.	DREW-KOT Jerzy Łupikasza	Produkcyjny, usługowy	Zakład stolarski
3.	PROSBUD Zakład Solarki Budowlanej Krzysztof Żerebiec	Produkcyjny, usługowy	Zakład stolarki budowlanej
4.	Z.P.U. TED-MAR Tadeusz Kręt	Produkcyjny, usługowy	Produkcja drutu, wyroby z drutu,

5.	Z.P.H. JAN JanKapka	Produkcyjny, usługowy	Produkcja drutu, wyroby z drutu
6.	P.P.H.U. SIATPOL Kazimierz Szcząchor	Produkcyjny, usługowy	Produkcja drutu, wyroby z drutu
7.	Firma Pawełko – Jan Pawełko	Produkcyjny, usługowy	Zakład stolarski
8.	Zakład Budowlany ED-BUD Edward Majdański	Produkcyjny, usługowy	Producent okien i drzwi
9.	Zakład Budowlany Fus Janusz	Produkcyjny, usługowy	Produkcja i montaż okien
ŚREDNIE PRZEDSIĘBIORSTWA (zatrudnienie od 50 do 249 pracowników)			
Lp.	Nazwa przedsiębiorstwa	Rodzaj instytucji	Charakter wykonywanej działalności
MIASTO BIŁGORAJ			
1.	Zakład Metalowy Sp. J. w Biłgoraju	Produkcyjne	Produkcja łańcuchów
2.	Kapica Market	Produkcyjne	Produkcja odzieży
3.	PPH MISA-W	Produkcyjne	Przetwórstwo mięsne
4.	Spółdzielnia Inwalidów PROMIEN	Produkcyjne	Produkcja odzieży
5.	ZPHUFOREST	Produkcyjne	Produkcja mebli
6.	AIP Sp. j.	Produkcyjne	Produkcja mebli
7.	MK – Mebel Sp. j.	Produkcyjne	Produkcja mebli
8.	Mostostal Met	Produkcyjne	Produkcja, wyroby metalurgiczne
9.	MEWA Spółka Akcyjna	Produkcyjne	Produkcja odzieży
GMINA BIŁGORAJ			
1	„AMBRA” S.A.	Produkcyjne	Produkcja, import, dystrybucja win
GMINA KSIĘŻPOL			
1.	Leier Markowicze SA		Producent materiałów budowlanych
2.	MasarniaB.J. Nieścior		Przetwórstwo mięsne
DUŻE PRZEDSIĘBIORSTWA (zatrudnienie od 250 pracowników)			
Lp.	Nazwa przedsiębiorstwa	Rodzaj instytucji	Charakter wykonywanej działalności
MIASTO BIŁGORAJ			
1.	Black Red White S.A.	Produkcyjne	Produkcja mebli
2.	Model Opakowania Sp. z o.o.	Produkcyjne	Produkcja opakowań
3.	Pol-Skone Sp. z o.o.	Produkcyjne	Produkcja stolarki budowlanej
4.	PPHUWOFAM	Produkcyjne	Produkcja mebli
GMINA BIŁGORAJ			
1.	BRAK		
GMINA KSIĘŻPOL			
	BRAK		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z przeprowadzonej ankietyzacji

Zgodnie z powyższą tabelą można zauważyć, że prężnie rozwijającą się gałęzią przemysłu na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jest przemysł drzewny. Działalnością związaną z przemysłem drzewnym zajmuje się łącznie ponad 10 małych przedsiębiorstw oraz 3 średnie przedsiębiorstwa. 4 z 5 dużych przedsiębiorstw funkcjonujących na terenie MOF Biłgoraj produkcję opierają również na przetwórstwie drzewnym.

Do największych pracodawców działających w sektorze przemysłu drzewnego niewątpliwie zaliczyć należy następujące przedsiębiorstwa:

- **Black Red White S.A.** - Jest to największa polska grupa meblarska, producent i dystrybutor mebli oraz artykułów wyposażenia wnętrz. W skład Grupy Kapitałowej wchodzi BLACK RED WHITE S.A. i 22 spółki zależne, w tym 11 podmiotów zagranicznych zlokalizowanych na Ukrainie, Białorusi, Słowacji, Węgrzech, w Rosji oraz Bośni i Hercegowinie. Działalność produkcyjna na rzecz Black Red White prowadzona jest w 21 zakładach produkcyjnych w Polsce i za granicą. Black Red White zatrudnia łącznie ponad 11 tys. pracowników⁷. Siedziba firmy BLACK RED WHITE S.A. w Biłgoraju zlokalizowana jest na terenie miasta Biłgoraj przy ul. Krzeszowskiej 63. Zatrudniania ponad 900 osób, dzięki czemu ma duży wpływ na lokalny rynek pracy i zmniejszenie stopy bezrobocia. Przedsiębiorstwo ma również duży wpływ na życie społeczności lokalnej poprzez uczestnictwo w ważnych społecznie projektach przejawiające się jako stała współpraca z fundacjami oraz instytucjami publicznymi na terenie Biłgoraja, oraz całego powiatu. Przedsiębiorstwo jest bardzo innowacyjne i proekologiczne, w celu zminimalizowania uciążliwości na środowisko naturalne uruchomiona została jedna z najnowocześniejszych w swojej klasie elektrociepłownia, która pokrywa nie tylko zapotrzebowanie ciepłe zakładów Black Red White zlokalizowanych w Biłgoraju, ale także współpracuje z Biłgorajskim Przedsiębiorstwem Energetyki Ciepłej zabezpieczając w okresie letnim 100% energii na podgrzewanie wody dla miasta.
- **Model Opakowania Sp. z o.o.** - Jest jednym z najnowocześniejszych zakładów produkujących tekturę falistą w Polsce działającym od 1998 roku. Jest najbardziej dynamicznie rozwijających się spółek w branży opakowaniowej, oferuje pełny zakres zastosowań i rozwiązań opakowaniowych. Jest jedną z pierwszych firm w swojej branży, która otrzymała Deklarację Zgodności zawierającą ocenę wpływu jej opakowań na środowisko, wystawioną przez Centralny Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Opakowań (COBRO)⁸. Model Opakowania Sp. z o.o. zlokalizowany jest w mieście Biłgoraj przy ul. Szwajcarskiej 1, zatrudnia łącznie ponad 280 osób. Przedsiębiorstwo sponsoruje i wspomaga wiele działań podejmowanych w mieście Biłgoraj wpływając na poprawę życia społeczności lokalnej.
- **POL-SKONE Sp. z o.o.** - Przedsiębiorstwo zajmujące się produkcją stolarki budowlanej. Jest liderem sprzedaży drzwi i okien drewnianych w Polsce. W trzech zakładach zlokalizowanych na terenie województwa lubelskiego, tj. w Biłgoraju, Lublinie oraz w Niemcach zatrudnia łącznie ponad 900 wysoko wykwalifikowanych pracowników. Zakład produkcyjny w Biłgoraju zlokalizowany jest przy ul. Zamojskiej 165. Firma produkuje drzwi wewnętrzne, drzwi techniczne, drzwi zewnętrzne, okna drewniane, ościeżnice, listwy drzwiowe i przypodłogowe a także okiennice, spełniając przy tym najwyższe standardy jakościowe i środowiskowe na rynku. Wszystkie produkty wytwarzane są z najlepszego gatunkowo drewna pochodzącego wyłącznie z polskich lasów, charakteryzują się one najnowocześniejszymi rozwiązaniami technologicznymi chroniącymi środowisko. POL-SKONE Sp. z o.o. jest firmą przyjazną środowisku poprzez stosowanie do produkcji naturalnych surowców, ekologicznych lakierów i wodorozcieńczalnych farb⁹. Przedsiębiorstwo odgrywa bardzo dużą rolę w funkcjonowaniu lokalnej gospodarki

⁷ <http://www.brw.com.pl/black-red-white/o-firmie/>

⁸ <http://www.modelgroup.com/pl/about/locations/bi%C5%82goraj-pl>

⁹ <http://www.pol-skone.pl/article/firma>

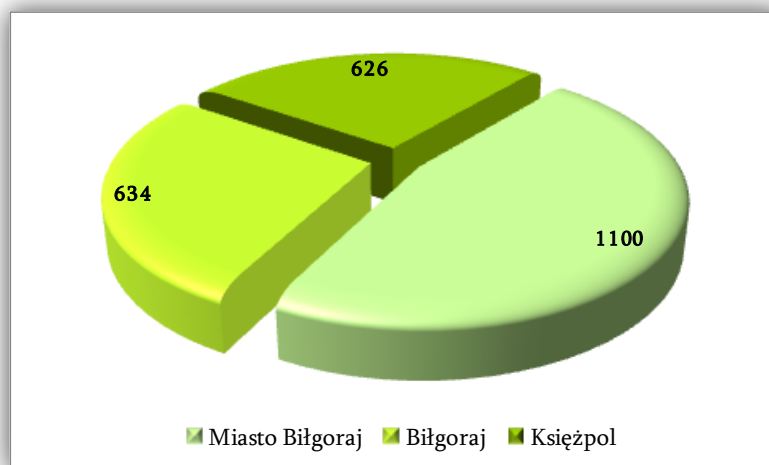
Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj oraz angażuje się w życie społeczności lokalnej, uczestnicząc w ważnych społecznie projektach.

Jednym z ważniejszych przedsiębiorstw zatrudniających od 50 do 249 pracowników (przedsiębiorstwo średnie) jest firma AMBRA S.A zlokalizowana na terenie gminy Biłgoraj, zajmująca się produkcją, importem oraz dystrybucją win.

AMBRA S.A. – powstała w 1990 roku, jest obecnie największym producentem i dystrybutorem win na rynkach Europy Środkowo-Wschodniej. Grupę tworzy 14 spółek działających w Polsce, Czechach i Słowacji oraz w Rumunii. Przedsiębiorstwo jest właścicielem marek win musujących „Dorato”, „Cin&Cin”, „Michelangelo”, „Fresco”, „El Sol” i „Pliska”. W ofercie ma również wina niemusujące, wermuty i napoje bezalkoholowe. Siedziba Spółki zlokalizowana jest w Warszawie, natomiast jej zakład produkcyjny zlokalizowany jest na terenie gminy wiejskiej Biłgoraj w miejscowości Wola Duża 45 położonej na północny-wschód od miasta Biłgoraj przy drodze wojewódzkiej nr 858. W tym zakładzie zatrudnionych jest około 150 osób.

Zdefiniowanie liczby działających podmiotów gospodarczych na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj jest jednak niewystarczający do określenia poziomu przedsiębiorczości całego obszaru. Konieczne w tym przypadku jest posłużenie się tzw. wskaźnikiem przedsiębiorczości. Wskaźnik przedsiębiorczości liczony liczbą zarejestrowanych podmiotów gospodarczych na 10 tys. mieszkańców, w 2012 roku wynosił dla MOF Biłgoraj 787 przedsiębiorstw i jest wyższy niż średnia dla województwa (767 podmiotów) i tym bardziej niż średnia dla powiatu biłgorajskiego (701 podmiotów).

Wykres 21. Wskaźnik przedsiębiorczości dla poszczególnych gmin MOF Biłgoraj w 2012 roku

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Od 2009 roku wskaźnik przedsiębiorczości wzrósł o ponad 50 podmiotów, jest to bardzo dobry wynik, gdyż świadczy o wysokim i w dalszym ciągu rosnącym poziomie przedsiębiorczości na badanym obszarze. Istotnym czynnikiem determinującym poziom przedsiębiorczości jest

odległość od ośrodka gospodarczego. Zmniejszająca się wraz z odległością liczba podmiotów gospodarczych (widoczna na przykładzie gmin Biłgoraj i Księżpol) wskazuje, że ich działalność na obszarach wiejskich związana jest z funkcjami lokalnymi (popytem lokalnym). Podmioty gospodarcze funkcjonujące najbliżej ośrodków miejskich lub na ich terenie są w stanie najlepiej wykorzystać warunki do rozwoju wynikające z bliskości rynku zbytu na produkty i usługi.

Według danych GUS w 2012 roku na obszarze MOF Biłgoraj funkcjonuje 11 podmiotów gospodarczych posiadających udziały kapitału zagranicznego. Najwięcej podmiotów (10) zlokalizowanych jest w granicach miasta Biłgoraj, w gminie Księżpol funkcjonuje jedna firma z udziałem kapitału zagranicznego.

ENERGETYKA KONWENCJONALNA I NIEKONWENCJONALNA

Podstawowym celem systemu energetycznego jest zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego regionu, który pozwoli na pokrycie całkowitego zapotrzebowania mieszkańców na energię elektryczną. Postępujący stale rozwój społeczny i gospodarczy wiąże się ze zwiększonym zapotrzebowaniem na energię.

Energetyka stanowi podstawę rozwoju przemysłu, która wytwarza, gromadzi, przetwarza i wykorzystuje energię niezbędną do uruchomienia i wykonywania pracy wielu urządzeń, maszyn, automatów w procesie produkcji oraz w gospodarstwach domowych.

Energetykę dzielimy na dwa rodzaje: na energetykę konwencjonalną i energetykę niekonwencjonalną. Energetyka konwencjonalna wykorzystuje nieodnawialne źródła energii, czyli surowce energetyczne, do których należy zaliczyć: węgiel kamienny, węgiel brunatny, ropę naftową, gaz ziemny, torf, łupki i piaski bitumiczne, pierwiastki promieniotwórcze (uran, tor i rad), natomiast energetyka niekonwencjonalna wykorzystuje odnawialne źródło energii, do których należy zaliczyć siłę spadku wody, energię wiatru, energię słoneczną, energię wody morskiej (prądów, fal, pływów, różnic temperatury), energię geotermiczną i energię biomasy.

W strukturze ilości wytwarzanej energii dominuje energetyka konwencjonalna, natomiast energetyka odnawialna zajmuje dotychczas jedynie niewielki jej procent. Jednakże perspektywy zbliżającego wyczerpania się zapasów paliw kopalnych oraz obawy o stale pogarszający się stan środowiska naturalnego człowieka znacznie zwiększyły zainteresowanie odnawialnymi źródłami energii i w konsekwencji doprowadziły do wzrostu ich zastosowań.

Energetyka konwencjonalna¹⁰

Produkcja energii elektrycznej na terenie województwa lubelskiego a tym samym na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj opiera się głównie na zasobach

¹⁰ „Program rozwoju energetyki dla województwa lubelskiego” Biuro Planowania Przestrzennego, 2009 r.

energetycznych węgla kamiennego¹¹. Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj nie udokumentowano występowania najważniejszego z nieodnawialnych surowców energetycznych jakim jest węgiel kamienny. Złóża eksploatacyjne węgla kamiennego na terenie województwa lubelskiego zlokalizowane są wyłącznie w Lubelskim Zagłębiu Węglowym położonym między innymi na terenie powiatu łęczyńskiego, gdzie całkowite wydobycie w 2011 roku wynosiło 4,926 mln ton, a planowane wydobycie w 2014 roku szacuje się na ok. 11,5 mln ton rocznie. Złóża surowców energetycznych takich jak: węgiel brunatny oraz ropa naftowa mające o wiele mniejsze znaczenie w skali województwa niż węgiel kamienny również nie zostały zlokalizowane na terenie naszego obszaru.

Na terenie MOF Biłgoraj udokumentowane zostały natomiast zasoby gazu ziemnego. Występuje tutaj 1 z 9 złóż tego surowca zlokalizowanych na terenie województwa lubelskiego. Złoże „Biszczka – Księżpol”, położone, jak sama nazwa wskazuje, na terenie gminy Biszczka i Księżpol, zostało oddane do eksploatacji w 2006 roku. Wydobycie gazu wysokometanowego z tego złoża osiągnęło poziom 17,3 mln m³. Zgodnie z danymi z 2012 roku Państwowego Instytutu Geologicznego zasoby przedmiotowego złoża na terenie gminy Księżpol szacuje się na ponad 237 mln m³. W niedalekiej odległości od granic badanego obszaru (w kierunku południowo-wschodnim) występuje drugie złoże gazu ziemnego – „Wola Obszańska” zlokalizowane na terenie gminy Obsza (powiat biłgorajski) oraz gminy Dzików Stary (woj. podkarpackie).

Dodatkowo Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się dużymi zasobami gazu ziemnego z łupków. Zasoby geologiczne bilansowe złóż / zasoby przemysłowe na całym obszarze określonym jako bałtycko-podlasko-lubelski szacuje się na 5 300 mld m³.

Energetyka odnawialna

Energetyka odnawialna bazuje na energii pozyskanej ze źródeł odnawialnych, takich jak: energia słońca, energia wiatru, energia wody oraz energia z biomasy¹². Energia słońca stanowi źródło produkcji energii elektrycznej oraz ciepłej. Na zasoby energii podstawowy wpływ mają warunki klimatyczne panujące na badanym obszarze oraz z nimi związane natężenie promieniowania słonecznego oraz nasłonecznienie, a także usłonecznienie obszaru z panującymi warunkami pogodowymi. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj ze względu na swoje położenie geograficzne charakteryzuje się bardzo nierównomiernym rozkładem promieniowania słonecznego w cyklu rocznym z dużym spadkiem potencjału energii słonecznej w okresie zimowym. Duża powierzchnia MOF Biłgoraj zajęta jest przez obszary preferowane do rozwoju energetyki słonecznej ze względu na projektowany tutaj obszar chronionego krajobrazu. Pomimo tego, jedynie niewielka, północno-wschodnia część gminy wiejskiej Biłgoraj sprzyja inwestycjom związanym z wykorzystywaniem energii promieniowania słonecznego na cele energetyczne, gdyż przeważająca część nie należy do obszarów o najkorzystniejszych warunkach do rozwoju energetyki słonecznej.

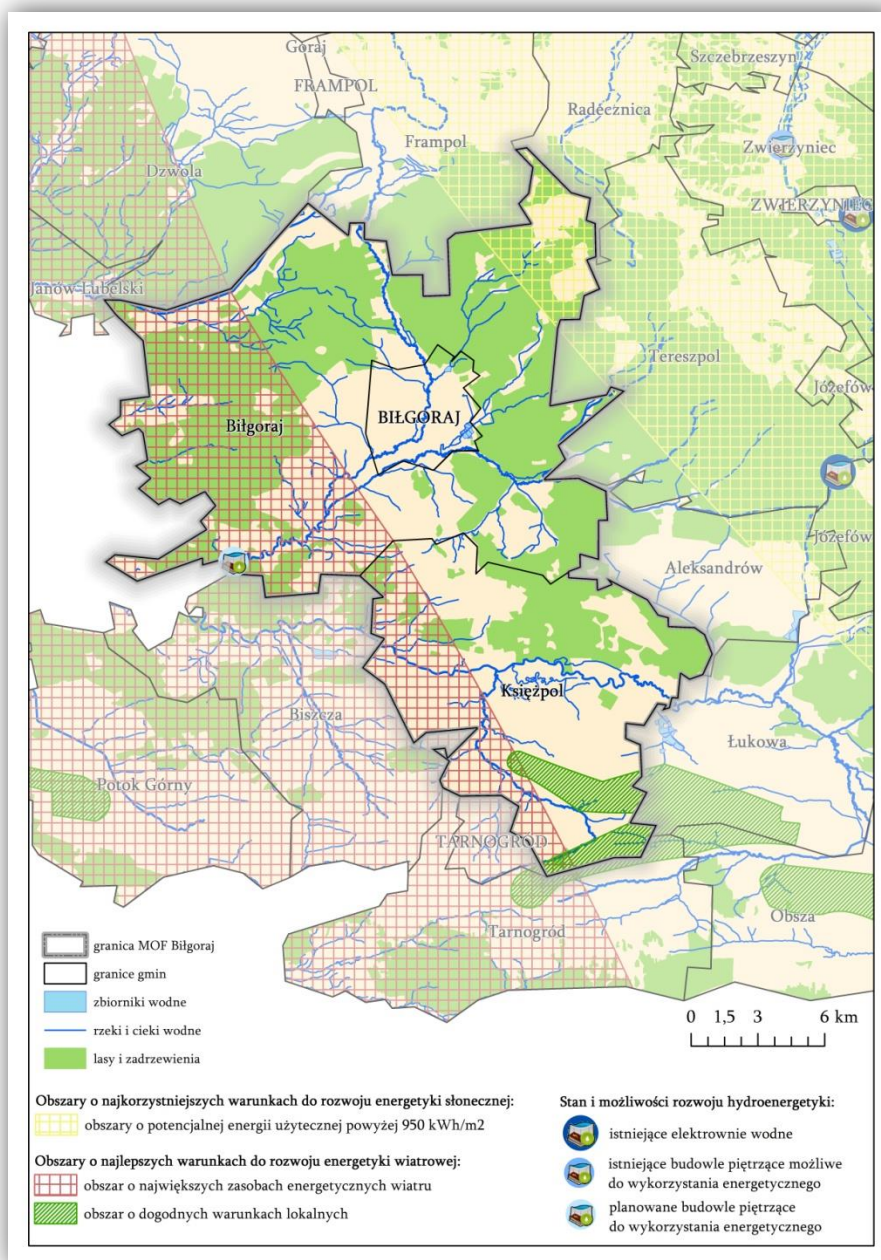
¹¹ „Program rozwoju odnawialnych źródeł energii dla województwa lubelskiego” Biuro Planowania Przestrzennego, 2013 r.

¹² „Program rozwoju energetyki dla województwa lubelskiego” Biuro Planowania Przestrzennego, 2009 r.

Energia wiatru i jej zasoby związane są bezpośrednio z prędkością wiatru oraz z jego kierunkiem. Prędkość wiatru zależna od wielu czynników takich jak: temperatura, gęstość powietrza, cechy geomorfologiczne terenu oraz pokrycie terenu jest najważniejszym parametrem określającym możliwości wykorzystania zasobów wiatru na cele energetyczne. Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj dominują wiatry z sektora zachodniego (SW, W oraz NW), których średnia prędkość na wysokości 100 m n.p.m. waha się od 6 do 6,25 m/s. Biorąc pod uwagę kwalifikację terenów dla rozwoju energetyki wiatrowej, na terenie MOF Biłgoraj przeważają obszary z istotnymi ograniczeniami mogącymi uniemożliwić realizację inwestycji oraz obszary wykluczone z realizacji inwestycji energetyki wiatrowej ze względu na uwarunkowania prawne. Obszary proponowane do rozwoju energetyki wiatrowej zajmują jedynie niewielki procent powierzchni całego obszaru, gdyż zlokalizowane są one w południowej części gminy Księżpol.

Energia wody i jej zasoby zależą bezpośrednio od wielkości przepływu w rzekach oraz od ich spadku. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się stosunkowo dobrymi teoretycznymi zasobami energetycznymi rzek, szczególnie ze względu na występowanie na tym terenie rzeki Tanew oraz w mniejszym stopniu rzeki Biała i Czarna Łada oraz rzeka Bukowa płynąca na granicy z gminą Dzwola. Rzeki te charakteryzują się przepływem większym niż $0,5 \text{ m}^3/\text{s}$, dzięki czemu mogą być wykorzystywane do produkcji energii. Największym przepływem średnim charakteryzuje się rzeka Tanew – $12,3 \text{ m}^3/\text{s}$ i dlatego posiada ona największe zasoby energetyczne. Hydroenergetyczne wykorzystanie zasobów dyspozycyjnych wód polega na przetwarzaniu energii wody na energię elektryczną przy użyciu turbin wodnych i hydrogeneratorów. Odpowiednim miejscem lokalizacji elektrowni wodnej jest stosunkowo duży spadek wody w rzece. Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj nie występują naturalne spadki wody możliwe do wykorzystania energetycznego, dlatego w tym celu możliwe jest tylko wykorzystanie budowli hydrotechnicznych podnoszących poziom wody w rzece. Jedyną taką budowlą na badanym terenie, dzięki której będzie można wyprodukować energię elektryczną jest planowany do wybudowania jaz Bidaczów na rzece Łada w miejscowości Bidaczów Nowy. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj, ze względu na dość gęstą sieć rzeczną, charakteryzuje się dużym choć jeszcze niewykorzystanym potencjałem do rozwoju tego rodzaju energetyki

Ryc. 13. Uwarunkowania i kierunki rozwoju energetyki słonecznej, wiatrowej oraz wodnej na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj

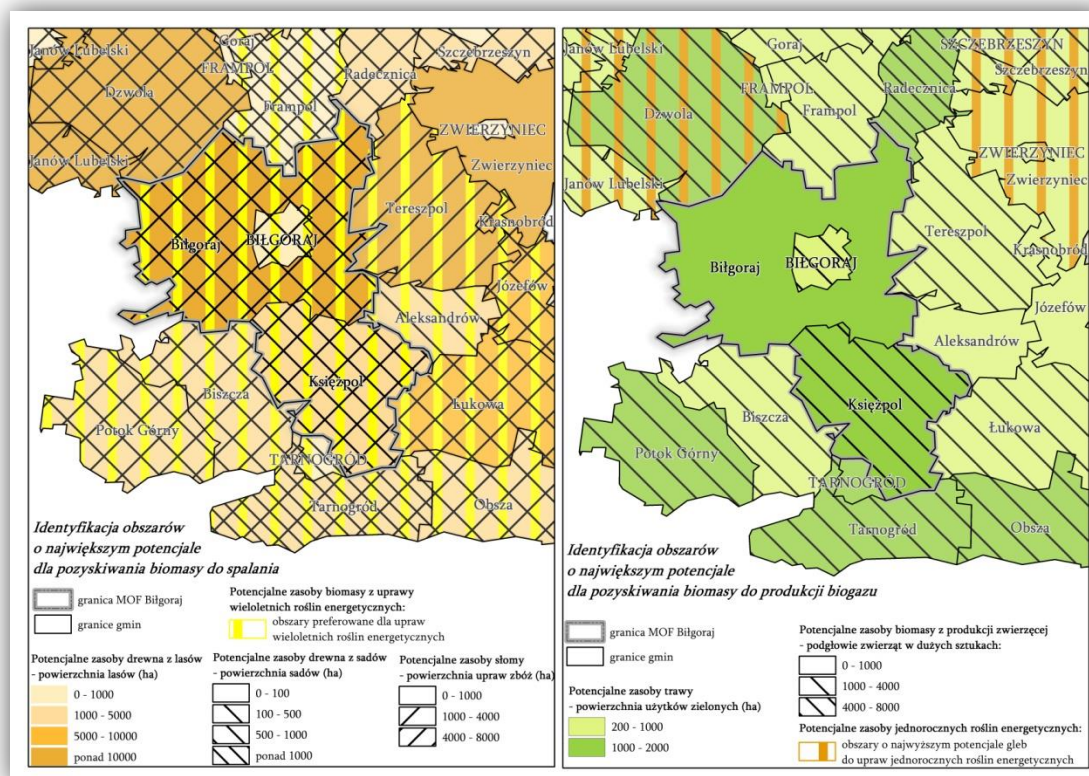

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Programu rozwoju odnawialnych źródeł energii dla województwa lubelskiego”

Energia z biomasy jest bardzo dobrym źródłem do produkcji energii elektrycznej oraz cieplnej. Na biomasę składają się stałe lub ciekłe substancje pochodzenia roślinnego lub zwierzęcego ulegające biodegradacji. Do produkcji energii wykorzystywane są różne rodzaje biopaliw, które otrzymuje się w wyniku przetwarzania biomasy. Do rodzajów biopaliw należy zaliczyć: biopaliwa gazowe (np. biogaz rolniczy, biogaz wysypiskowy, biogaz z oczyszczalni ścieków), biopaliwa ciekłe (np. alkohol, estry oleju rzepakowego) oraz biopaliwa stałe (np. drewno, słoma, ziarno zbóż w formie przetworzonej lub nieprzetworzonej). Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj ze

względu na charakter obszaru posiada stosunkowo duże zasoby drewna opałowego na cele energetyczne, na które składa się drewno pochodzące z lasów, z odpadów przemysłu drzewnego oraz z odpadów powstających przy pielęgnacji sadów i zadrzewień. Zgodnie z „Programem Odnawialnych Źródeł Energii dla Województwa Lubelskiego” największe zasoby biomasy leśnej występują w południowo-zachodniej części województwa czyli między innymi na terenie gmin wchodzących w skład badanego obszaru, w szczególności w gminie Biłgoraj, gdzie występują jedne z największych w województwie zasobów drewna z lasów. Odpady z przemysłu drzewnego takie jak trzciny, odłamki, wióry, zrżyny stanowią lokalne źródło do produkcji ciepła lub pary technologicznej lub sprzedawane są prywatnym odbiorcom. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się niewielkim stopniem wykorzystania potencjału produkcji energii z biomasy. Na potencjał produkcji energii z biomasy składają się celowe uprawy roślin energetycznych, organiczne pozostałości i odpady produkcji rolniczej, odpady powstające w przemyśle rolno-spożywczym oraz odchody z ferm hodowlanych wykorzystywane do fermentacji metanowej. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj należy do obszarów uznanych za preferowane do rozwoju energetyki z biomasy ze względu na duży udział ugorów i odłogów oraz sporą powierzchnię użytków zielonych. Ponadto gmina i miasto Biłgoraj zostały uznane jako obszary o korzystnych warunkach do rozwoju upraw roślin energetycznych o małych wymaganiach glebowych (takich jak wierzba energetyczna).

Ryc. 14.. Uwarunkowania i kierunki rozwoju energetyki opartej o biomasę na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Programu rozwoju odnawialnych źródeł energii dla województwa lubelskiego”

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj pod względem uwarunkowań przyrodniczych lokalizacji inwestycji odnawialnych źródeł energii nie należy do obszarów o szczególnie dobrych warunkach do ich rozwoju. Na przeważającej części badanego obszaru występują ograniczenia rozwoju inwestycji OZE. Zlokalizowane są tutaj obszary ograniczeń rozwoju inwestycji w OZE zagrażających wyróżniającemu się krajobrazowi i jego zróżnicowanym ekosystemom (przeważająca część gminy Biłgoraj oraz gminy Księżpol) oraz obszary niewskazane do rozwoju inwestycji w OZE mogących zakłócić drożność korytarzy ekologicznych i powiązań pomiędzy obszarami Natura 2000 (przeważająca część miasta Biłgoraj).

Od wszystkich powyżej wymienionych źródeł energii zarówno tych konwencjonalnych jak i odnawialnych uzależnione jest bezpieczeństwo energetyczne regionu. Dostępność tych źródeł wpływa na rozwój takich poddziedzin energetyki jak elektroenergetyka, energetyka cieplna oraz gazownictwo opisanych poniżej.

Elektroenergetyka

Według danych zawartych w „Programie rozwoju odnawialnych źródeł energii dla województwa lubelskiego” w 2010 roku zużycie energii elektrycznej na niskim napięciu na jednego mieszkańca na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj wynosi od 600 do 700 kWh/os. Takim zużyciem charakteryzowała się przeważająca liczba gmin z województwa lubelskiego oraz wszystkie gminy powiatu biłgorajskiego.

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj zaopatrywany jest z zewnętrznych źródeł poprzez linie Krajowego Systemu Elektroenergetycznego (KSE). Na terenie MOF Biłgoraj nie występują najważniejsze istniejące oraz planowane konwencjonalne źródła energii elektrycznej, takie jak np. elektrownie i elektrociepłownie. Trzy istniejące elektrociepłownie występujące na terenie województwa zlokalizowane są jedynie w okolicach Lublina, natomiast dwie planowane do budowy elektrownie zlokalizowane będą w okolicach Łęcznej oraz Puław. Dodatkowo przez badany obszar nie przebiegają linie przesyłowe najwyższego napięcia 400 kV oraz 220 kV, a także nie są zlokalizowane tutaj stacje elektroenergetyczne. Sieć elektroenergetyczna Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj oparta jest o linie wysokiego napięcia (110 kV), która przebiega przez wszystkie trzy gminy badanego obszaru. Uzupełnieniem jej jest sieć średniego napięcia o różnym napięciu (30kV, 15kV, 10kV, 6kV), przy czym dominującym jest 15kV. Stan techniczny sieci i urządzeń do transformacji wysokiego i średniego napięcia można uznać jako niezadowalający między innymi ze względu na ich wyeksploatowanie.

Sieć elektroenergetyczna oparta o sieć wysokiego napięcia jest siecią dystrybucyjną lub rozdzielczą zarządzana przez jeden z czterech głównych operatorów dystrybucyjnych działających w Polsce – PGE Polska Grupa Dystrybucyjna S.A. Jest to firma zarządzająca m.in. ponad czterdziestoma elektrowniami i elektrociepłowniami, ośmioma operatorami sieci dystrybucyjnych, siedmioma przedsiębiorstwami sprzedaży detalicznej i trzema kopalniami węgla brunatnego. W 2011 roku

wyprodukowała ona łącznie 56,5 TWh energii elektrycznej, co stanowi ok. 40% produkcji krajowej i charakteryzowała się mocą zainstalowaną na poziomie 13,1 GW¹³.

Energetyka ciepła

Energia ciepła powstaje w wyniku spalania m.in. paliw kopalnych, substancji organicznych, odpadów komunalnych i przemysłowych, biomasy oraz biogazu. Wytwarzanie energii cieplnej odbywa się przez źródła energetyki zawodowej, ciepłownie komunalne, elektrociepłownie przemysłowe i kotłownie zakładowe oraz indywidualne źródła ciepła. Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj ze względu na charakter obszaru i rodzaj zabudowy przeważają indywidualne źródła ciepła. Jedynie budynki wielorodzinne i usługowe zlokalizowane w przeważającej liczbie na terenie miasta Biłgoraj ogrzewane są z kotłowni lokalnych utrzymywanych przez administratorów obiektów.

W powiecie biłgorajskim zgodnie z danymi BDL GUS od 2010 do 2012 roku zauważalny jest wzrost liczby kotłowni o 10 i ostatecznie w 2012 roku liczba kotłowni wynosiła 34. Wzrosła również długość sieci cieplnej przesyłowej, wynosząca 12 km, która od roku 2005 wzrosła prawie dwukrotnie. Wartości te niewątpliwie świadczą o stopniowym rozwoju energetyki cieplnej powiatu biłgorajskiego a tym samym o rozwoju tej poddziedziny na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj.

Gazownictwo

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj zaopatrywany jest w gaz ziemny z krajowego systemu gazociągów wysokiego ciśnienia oraz z mniejszych lokalnych odgałęzień od stacji redukcyjno-pomiarowych. Przez teren gminy Biłgoraj oraz Miasta Biłgoraj przechodzi gazociąg wysokiego ciśnienia DN 150 mm, który biegnie od miejscowości Zaklików położonej na terenie województwa podkarpackiego przez Janów Lubelski i kończy się w Biłgoraju. Od gazociągu wysokiego ciśnienia odchodzi kilka gazociągów średniego ciśnienia, z czego jedna biegnie w kierunku gminy Księżpól, przez którą przebiega i dochodzi do gminy Biszczka.

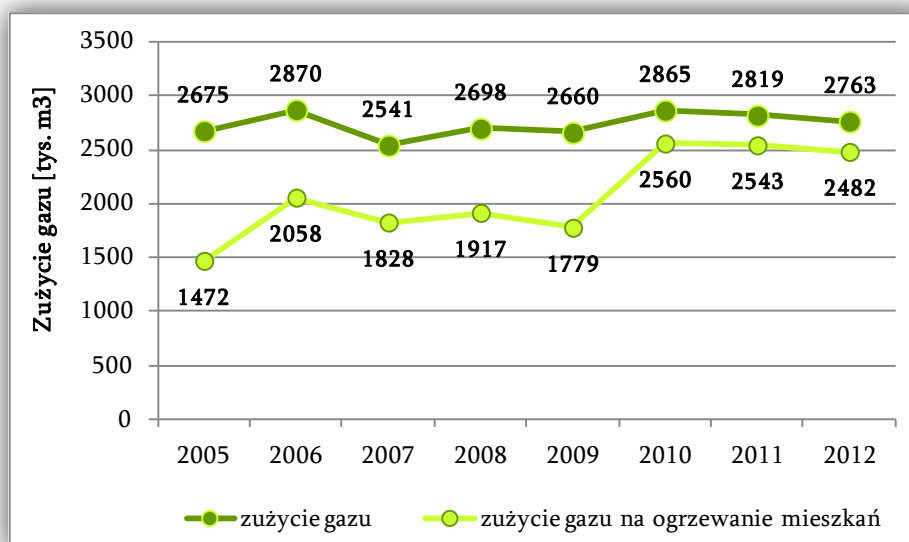
Długość czynnej sieci gazowej na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj zgodnie z danymi Banku Danych Lokalnych GUS na 2005 rok wynosiła 125,5 km (co stanowi 32,6% długości sieci powiatu biłgorajskiego), z czego długość czynnej sieci rozdzielczej wynosiła 117,2 km. Największą długością sieci gazowej charakteryzuje się Miasto Biłgoraj – 70 km (niecałe 56% całkowitej długości sieci gazowej MOF Biłgoraj), gmina Biłgoraj zajmuje kolejną pozycję z długością sieci wynoszącą niecałe 37 km, natomiast na terenie gminy Księżpól sieć gazowa jest najsłabiej rozwinięta (jedynie 18,2 km długości). Na podstawie dostępnych danych z trzech lat, tj. 2003, 2004, 2005, gdzie można zauważyć stopniowy wzrost długości sieci gazowej, należy stwierdzić, że wartość ta corocznie wzrasta i wynosi obecnie o wiele więcej niż wartość z 2005 roku. Potwierdzeniem tego faktu jest także wzrastająca liczba odbiorców gazu oraz liczba osób korzystających z sieci gazowej na badanym obszarze. W 2012 roku do sieci gazowej Miejskiego

¹³ Poland Energy Report, Enerdata, Lipiec 2012

Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj przyłączonych było łącznie 2 761 odbiorców gazu (wzrost o 78,9% w stosunku do 2005 roku), natomiast liczba osób korzystających z sieci w tym roku wynosiła 9 383 i jest to wartość o ponad 61% wyższa w porównaniu do wartości z 2005 roku wynosząca jedynie 5 758 osób. Na terenie Miasta Biłgoraj w 2012 roku z sieci gazowej korzystało łącznie 7 825 osób, w gminie Biłgoraj – 1 064 osoby, natomiast w gminie Księżpól najmniej, bo tylko 494 osoby.

Z liczbą ludności korzystającą z sieci gazowej na terenie MOF Biłgoraj niewątpliwie powiązane jest zużycie gazu na tym obszarze. W 2012 roku zużycie gazu wynosiło 2 763 tys. m³, z czego zużycie gazu na ogrzewanie mieszkań stanowiło prawie 90% ogólnego zużycia. Zużycie gazu na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj na przestrzeni 8 lat przedstawia poniższy wykres.

Wykres 22. Zużycie gazu w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Na podstawie powyższego wykres można stwierdzić, że ogólne zużycie gazu utrzymuje się na podobnym poziomie, zauważalne są niewielkie wahania tej wartości na przestrzeni 8 lat. Duże ogólne zużycie gazu związane jest z dużym wzrostem zużycia gazu na ogrzewanie mieszkań, które od 2005 roku wzrosło o niecałe 60%. Od 2010 roku zauważalny jest niewielki spadek ilości zużycia gazu, które na 1 mieszkańca w 2012 roku wynosiło 39,5 m³, dla porównania w 2010 roku wartość ta stanowiła o 1,2 m³ gazu więcej (40,7 m³). Zjawisko to związane jest to niewątpliwie z postawą proekologiczną mieszkańców i ich chęcią zaoszczędzenia pieniędzy. Jednocześnie wzrost zużycia gazu ziemnego wykorzystywanego do ogrzewania mieszkań związany jest z przystępną ceną tego surowca i dość niskimi kosztami montażu i zakupu kotłów grzewczych (drugi nośnik ciepła po węglu kamiennych pod względem opłacalności).

TURYSTYKA I DZIEDZICTWO KULTUROWE

Turystyka zgodnie z definicją Instytutu Turystyki Szkoły Głównej Turystyki i Rekreacji „obejmuje ogół działań ludzi, którzy podróżują i przebywają dla wypoczynku, w interesach i w innych celach przez nie dłużej niż jeden rok bez przerwy w miejscach znajdujących się poza ich zwykłym otoczeniem”.

Turystyka jest jedną z najbardziej dynamicznie rozwijających się dziedzin gospodarki. Stanowi kluczowy czynnik rozwoju gospodarczego państw, regionów i miejscowości. Szczególne znaczenie turystyki jako sektora lokalnej gospodarki wynika z faktu, że oprócz jednostek rynku turystycznego aktywizuje ona wiele innych sektorów gospodarki takich jak: transport, łączność, przemysł, budownictwo, rolnictwo, działalność finansową i ubezpieczeniową. Turystyka generuje dodatkowy strumień pieniądza, który zasila lokalną gospodarkę poprzez ponoszone wydatki przez turystów w danej miejscowości. Rozwój turystyki i związane z nim wzbogacanie się ludności w szczególności w miejscowościach tzw. turystycznych wpływa dodatkowo na zwiększającą się liczbę miejsc pracy na danym obszarze oraz na zadowolenie społeczeństwa.

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj jest obszarem o zdecydowanie dużym potencjale turystycznym, posiada korzystne warunki dla rozwoju turystyki i rekreacji w szczególności ze względu na położenie geograficzne, walory krajobrazowe, czyste środowisko naturalne, dużą lesistość obszaru, bogatą tradycję kulturową, ciekawe zabytki i bogatą sieć ścieżek turystycznych.

Atrakcyjność turystyczna MOF Biłgoraj rozumiana jako czynnik decydujący o zainteresowaniu turystów uzależniona jest w szczególności od dostępności transportowej, walorów naturalnych i antropogenicznych oraz zagospodarowania turystycznego obszaru.

Dostępność komunikacyjna jest koniecznym warunkiem dla wykorzystania walorów turystycznych, określa możliwość dotarcia turysty do celu podróży. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się stosunkowo dobrą dostępnością transportową chociażby ze względu na przebiegające przez obszar 3 drogi wojewódzkie oraz bogatą sieć dróg powiatowych i gminnych zlokalizowanych równomiernie na terenie wszystkich gmin obszaru. Badany obszar wyróżnia się wśród innych niewątpliwie zaskakująco dobrze rozwiniętą turystyką rowerową, w związku z tym jako jedno z głównych działań planowanych w przyszłości jest budowa nowych ścieżek rowerowych, które przyczynią się do jeszcze większego zainteresowania tą formą turystyki.

Na walory turystyczne będące głównym magnesem przyciągającym turystów składają się elementy środowiska naturalnego oraz elementy pochodzenia antropologicznego.

Do elementów środowiska naturalnego, które mają znaczenie przy określaniu zainteresowania turystów danym miejscem należą niewątpliwie klimat, rzeźba terenu, wody powierzchniowe (zbiorniki wodne i rzeki wraz z ich dolinami), lasy, obszary chronione oraz występująca fauna i flora. Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się stosunkowo gęstą siecią rzeczną (którą stanowią główne rzeki: Tanew, Biała i Czarna Łada oraz rzeki mniejsze: Złota

Nitka, Osa, Stok, Bukowa, Bicz, Braszka, Kurzynka, Ratwica, Pruchnica) oraz urozmaiconą rzeźbą terenu (położenie na terenie trzech regionów fizycznogeograficznych: Równina Biłgorajska, Roztocze Zachodnie oraz Płaskowyż Tarnogrodzki), które wpływają pozytywnie na atrakcyjność całego obszaru. Liczne rzeki występujące na badanym obszarze wpływają na możliwość rozwoju turystyki kajakowej oraz wypoczynkowej. Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj zlokalizowany jest jeden zbiornik wodny przeznaczony do celów rekreacyjnych. Zbiornik Bojary. Zbiornik Bojary położony jest na obrzeżach miasta Biłgoraj w osiedlu Bojary na rzece Osa będącej dopływem rzeki Biała Łada. Jest to zbiornik nie duży, liczy jedynie 7,80 hektara. Powstał w latach siedemdziesiątych XX wieku. Dodatkowo do elementów przyrodniczych mających wpływ na atrakcyjność MOF Biłgoraj należy zaliczyć występujące tutaj obszary krajowego systemu obszarów chronionych, np. zajmujące dużą powierzchnię obszary Natura 2000 oraz inne formy ochrony przyrody takie jak Rezerwat Obary. W ramach „Programu ochrony przed powodzią w dorzeczu górnej Wisły” planuje się budowę zbiornika wodnego Brodziaki na rzece Czarna Łada o powierzchni 100 ha i pojemności 2,5 mln m³. Zbiornik pełnić będzie przede wszystkim funkcję przeciwpowodziową i retencyjną, ale przewidziana jest również funkcja rekreacyjna.

Elementy środowiska przyrodniczego są bardzo ważnym czynnikiem determinującym atrakcyjność turystyczną badanego obszaru, jednak na terenach miejskich tj. miasto Biłgoraj, szczególnie znaczenie w tym kierunku odgrywają elementy antropogeniczne inaczej zwane kulturowymi.

Ofertę turystyczną Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj budują liczne zabytki sakralne (tj. kościoły, cmentarze, kapliczki) oraz świeckie (np. zespoły zamkowo-pałacowo-dworskie, centra miejscowości, zabytkowe domy i budynki użyteczności publicznej). Do wiodących atrakcji turystycznych należy zaliczyć obiekty muzealne i izby regionalne. Intensywność ruchu turystycznego formowana jest w dużym stopniu przez muzea, które mają ogromną siłę przyciągania turystów dzięki gromadzonym przez siebie zbiorom oraz prezentacji elementów dziedzictwa kulturowego. Bogactwo i urozmaicenie oferty muzeów jest bardzo ważnym kryterium warunkującym atrakcyjność obszaru.

Fot. 2. Zabytki miasta Biłgoraj

Źródło: <http://www.bilgoraj.pl/> // http://www.odleglosci.pl/zdjecia,Bilgoraj,galeria,40301,gmiasto_id,2230.html

Według danych Banku Danych Lokalnych GUS w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj funkcjonuje tylko jedno muzeum zlokalizowane w mieście Biłgoraj – Muzeum Ziemi Biłgorajskiej. Średnio od 2010 roku muzeum to corocznie odwiedza niespełna 4 tys. turystów. Muzeum Ziemi Biłgorajskiej w Biłgoraju, pod nazwą Muzeum w Biłgoraju powstało w 1966 roku, jednak rozpoczęcie właściwej działalności nastąpiło dopiero w maju 1967 r. Trzon zbiorów stanowiła prywatna kolekcja wybitnego regionalisty, nauczyciela Michała Pękalskiego składająca się olbrzymiego zbioru zabytków archeologicznych, etnograficznych i numizmatycznych zgromadzonych podczas licznych wędrowek po regionie biłgorajskim, kraśnickim i janowskim. Kolejne pozyskiwanie eksponatów odbywało się drogą darów, zakupów oraz zapoczątkowanych i prowadzonych badań i poszukiwań terenowych.

Kolejnymi obiektami związanymi z kulturą i sztuką są kina. Na terenie MOF Biłgoraj zlokalizowane jest tylko jedno kino w mieście Biłgoraj będące jednocześnie jedynym kinem w całym powiecie biłgorajskim. W 2012 roku wg Banku Danych Lokalnych GUS odbyły się 334 seanse, na których zgromadzono łącznie prawie 14,5 tys. widzów.

Bardzo ważną rolę w rozwoju działalności kulturalno-oświatowej pełnią domy i ośrodki kultury. Na terenie MOF Biłgoraj funkcjonują 3 domy i ośrodki kultury, po jednym na każdą gminę wchodzącą w skład obszaru: Biłgorajskie Centrum Kultury (miasto Biłgoraj, ul. Kościuszki 16 w Biłgoraju), Gminny Ośrodek Kultury w Biłgoraju (gmina Biłgoraj, ul. Kościuszki 88 w Biłgoraju) oraz Gminny Ośrodek Kultury w Księżpolu (gmina Księżpol, ul. Biłgorajska 12 w Księżpolu). Wymienione ośrodki kultury zorganizowały w 2012 roku łącznie 94 imprezy (z czego tylko 7 w gminie Księżpol), które zgromadziły ponad 18,5 tys. uczestników. W ramach działalności domów i ośrodków kultury funkcjonowało 32 zespoły artystyczne oraz 19 kół (klubów).

Wykaz najważniejszych atrakcji turystycznych wraz z największymi imprezami kulturowymi organizowanymi na tym obszarze znajduje się w tabeli zamieszczonej poniżej.

Tabela 9. Największe atrakcje turystyczne MOF Biłgoraj wraz z najważniejszymi imprezami kulturowymi

MIASTO BIŁGORAJ		
Lp.	Nazwa	Lokalizacja
1.	Zalew Bojary	Miasto Biłgoraj
2.	Muzeum Ziemi Biłgorajskiej	Miasto Biłgoraj
3.	Liczne szlaki turystyczne rowerowe i piesze, np. Szlak czerwony Białej Łady, Szlak żółty Wzgórze Polak	Miasto Biłgoraj
4.	Obiekty i miejsca mające walor historyczny, np. Kościół parafialny pw. Wniebowzięcia NMP, Figura Matki Boskiej kamienna, Figura kamienna z krzyżem żelaznym, Kościół parafialny św. Jerzego, Kościół dekanalny św. Marii Magdaleny, Klasztor franciszkanów z dawnym kościołem, Kaplica pw. św. Marii Magdaleny, Figura kamienna św. Jana Nepomucena, Cmentarz żydowski - kirkut z pomnikiem i resztkami macew, Park podworski Różnówka	Miasto Biłgoraj
5.	Ogólnopolski Festiwal Pieśni Religijnej „Soli Deo”	Miasto Biłgoraj
6.	Ogólnopolskie Spotkania z Poezją Śpiewaną i Piosenką Autorską	Miasto Biłgoraj
7.	Festiwal Pieśni Patriotycznej i Legionowej	Miasto Biłgoraj
8.	Przegląd Form Folklorystycznych "Sitareczka"	Miasto Biłgoraj
9.	Powitanie sitarzy "Radosne"	Miasto Biłgoraj
10.	Pożegnanie sitarzy "Żałosne" - Konfortacja Chórów "Tobie śpiewamy Ojczyźno"	Miasto Biłgoraj
11.	Jesień z muzyką i teatrem na Kresach	Miasto Biłgoraj
12.	Konkurs Recytatorski im. I. B. Singera- Rejonowy Konkurs Plastyczny "Moje Zakątki"	Miasto Biłgoraj
GMINA BIŁGORAJ		
Lp.	Nazwa	Lokalizacja
1.	Gminny Przegląd Kolęd i Pastorałek	Hedwiżyn
2.	Turniej Wsi	Okrągłe
3.	Festiwal Sztuki Lokalnej „Biłgorajska Nuta”	Dyle
4.	Jesienna Biesiada Kulturalna	W każdym roku w innej miejscowości na terenie gminy Biłgoraj
5.	Turniej Piłki Nożnej Drużyn Niezrzeszonych „o Puchar Wójta Gminy Biłgoraj”	Gromada
6.	Rezerwat przyrody „Obarý”	Pomiędzy miejscowościami Ciosmy i Dąbrowica
7.	Źródółka na rzece Stok	Wola Duża
8.	Zespół cerkwi prawosławnej w Soli	Sól
9.	Nadrzecze	
10.	Szlaki turystyczne piesze i rowerowe	
GMINA KSIĘŻPOL		
Lp.	Nazwa	Lokalizacja
1.	Jaskółczy brzeg	Stare Króle
2.	Spływy kajakowe na rzece Tanew	
3.	Ścieżka rowerowa Młodzie	
4.	Księżpolskie Święto Folkloru	Księżpol
5.	Gminna biesiada kulturalna pn. „Tradycja łączy pokolenia”	Impreza wędrująca
6.	Gminno- parafialne święto chleba	Impreza wędrująca
7.	Koncert dla Niepodległej	Majdan Stary

8.	Gminny koncert kolęd i pastorałek	Impreza wędrująca
9.	Centrum Turystyki Wiejskiej „Alicja” Agroturystyka	Gliny
10.	„Leśna Polana”	Stare Króle
11.	„Sami swoi” Domek letniskowy	Kulasze

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z przeprowadzonej ankietyzacji obszaru

Każda z gmin badanego obszaru posiada bogatą ofertę turystyczną i kulturową. Poza wymienionymi powyżej atrakcjami turystycznymi oraz organizowanymi imprezami kulturalnymi należy wspomnieć, że Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj wchodzący w skład regionu biłgorajskiego (cały powiat biłgorajski wraz z niewielką częścią powiatu zamojskiego) charakteryzuje się występowaniem osobliwości etnograficznych charakterystycznych tylko dla tego obszaru. Do tych osobliwości niewątpliwie można zaliczyć: strój biłgorajsko - tarnogrodzki z tradycyjnym haftem, gwarę i pieśni biłgorajskie, potrawy lokalne (np. pieróg biłgorajski, krążałki), architekturę drewnianą (kapliczki z ludowymi świętkami, płoty z łubów) oraz tradycyjny zawód obszaru jakim jest sitarstwo. Dodatkowo na obszarze działa kilku twórców ludowych i kilkanaście zespołów śpiewaczych i obrzędowych. Jednak na obszarze istnieje poważna bariera hamująca rozwój turystyki jaką jest brak zintegrowanych produktów turystycznych.

Fot. 3. Strój biłgorajski

Źródło: <http://www.turystyka-pojezierze.pl/region/najciekawsze-miejsca/bilgoraj.html?p=2>

Szlaki turystyczne obszaru stanowią niezwykle istotną część infrastruktury turystycznej, umożliwiając one turystom lepsze poznanie regionu. Szlaki tworzą zwartą sieć punktów atrakcyjnych turystycznie. Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj nie

występują szlaki turystyczne piesze i rowerowe o znaczeniu regionalnym. Występują tutaj natomiast liczne szlaki lokalne prezentujące wyjątkowość badanego obszaru. Szlaki turystyczne o znaczeniu lokalnym występujące na terenie MOF Biłgoraj zostały opisane w poniższej tabeli.

Tabela 10. Szlaki turystyczne o znaczeniu lokalnym zlokalizowane na terenie MOF Biłgoraj

SZLAKI PIESZE			
Lp.	Nazwa szlaku	Przebieg szlaku	Opis
1.	<p>Szlak walk partyzanckich</p> <p>znaki czerwone (od Lipa do Bidaczów Stary) 63 km</p> <p>znaki czarne (od Bidaczów Stary do Tomaszów Lubelski) 100 km</p>	<p><i>Lipa - Świdry - Gwizdów - Łążek Ordynacki - Szklarnia - Porytowe Wzgórze - Ujście - Szeliga - Ciosmy - Bidaczów Stary - Budziarze - Zanie - Majdan Stary - Majdan Nowy - Lipowiec Stary - Aleksandrów - Górecko Kościelne - Sigła - Kozaki Osuchowskie - Osuchy - Fryszarka - Borowe Młyny - rez. "Nad Tanwią" - Susiec - Wólka Łosiniecka - Łosiniec - Siwa Dolina - Tomaszów Lubelski</i></p>	<p>Główny szlak Równiny Biłgorajskiej prowadzący z Lasów Lipskich przez Lasy Janowskie do Puszczy Solskiej. Przebiega przez teren województwa lubelskiego i podkarpackiego. Szlak upamiętnia miejsca związane z niemiecką akcją skierowaną przeciwko partyzantom „Wicher I”, jaka miała miejsce na początku czerwca 1944 roku. Szlak przebiega przez Park Krajobrazowy Lasy Janowskie, przez dwa ośrodki garncarskie: Łążek Garncarski i Bidaczów Stary. Atrakcją szlaku są duże kompleksy stawów rybnych. Na szlaku zlokalizowanych jest wiele śródleśnych, ciekawych od strony architektury i kultury ludowej miejscowości. Szlak bierze swój początek na stacji PKP w Lipie.</p>
2.	<p>Szlak Roztoczański</p> <p>Znaki żółte</p> <p>54 km</p>	<p><i>Bidaczów Stary - Bidaczów Nowy - Ruda Zagrody - Wola Dereźniańska - Dereźnia Zagrody - Kolonia Sól - Biłgoraj - Wola Mała - Wola Duża - Hedwiżyn - Kajetanówka - Żelebsko - Trzęsiny - Lipowiec - Wzgórze Polak - Zwierzyniec</i></p>	<p>Szlak przebiega przez gminę Biłgoraj, miasto Biłgoraj oraz gminy Teresopol, Radecznica i Zwierzyniec. Szlak prowadzi z Równiny Biłgorajskiej przez Roztocze Zachodnie do stolicy Roztocza Środkowego – Zwierzyńca. Na trasie znajduje się: miasto Biłgoraj, największe miasto Ziemi Biłgorajskiej, słynące z tradycji sitarskich, Wzgórze Polak znane z powstańczej bitwy w 1863 r. oraz Bagno Tałandy, z którego wypływa rzeka Gorajec. Na szlaku możemy spotkać rzeki Ładę, Białą Ładę, Czarną Ładę, Stok, Gorajec i Wieprz.</p>
3.	<p>Szlak Puszczy Solskiej</p> <p>znaki niebieskie</p> <p>27 km</p>	<p><i>Biłgoraj - Rożnówka - Edwardów - Górecko Kościelne</i></p>	<p>Szlak przebiega przez miasto Biłgoraj, gminy Biłgoraj, Teresopol i Józefów. Szlak łączy stolice powiatu miasto Biłgoraj z turystyczną stolicą Ziemi Biłgorajskiej, jaką jest Górecko Kościelne. Szlak prowadzi przez bory Puszczy Solskiej, przebiega wśród pięknych sosnowych drzewostanów porastających piaszczyste i bagienne tereny puszczańskie. Szlak przecina dopływy Czarnej Łady: Próchnicy, Ratwicy, Smolnika i Studczka. Wiedzie leśnymi drogami w pobliżu projektowanego rezerwatu przyrody „Wielkie Bagno”. W sąsiedztwie szlaku są też użytki ekologiczne.</p>
4.	<p>Szlak łącznikowy</p> <p>znaki czarne</p> <p>3 km</p>	<p><i>Edwardów - Brodziaki - Wielkie Bagno</i></p>	<p>Szlak prowadzi przez terytorium gminy Biłgoraj i Teresopol. Umożliwia wędrowkę z Biłgoraja do Górecka Kościelnego niebieskim szlakiem Puszczy Solskiej. Szlak przebiega leśną drogą utwardzoną.</p>
SZLAKI ROWEROWE			

Lp.	Nazwa szlaku	Przebieg szlaku	Opis
1.	Szlak im. Tadeusza Iwanowskiego znaki niebieskie 38 km	<i>Biłgoraj – Smólsko Małe – Majdan Nowy – Króle – Lipowiec Nowy – Pisklaki – Szostaki – Podsośnina – Osuchy</i>	Szlak przebiega w całości przez teren powiatu biłgorajskiego, przez teren miasta Biłgoraj oraz gminy Biłgoraj, Księżpol oraz Łukowa. Znaczna część trasy prowadzi doliną największej rzeki Ziemi Biłgorajskiej Tanwi oraz przez lasy Puszczy Solskiej. Szlak prowadzi do Osuch miejsca największej partyzanckiej bitwy w Polsce. W Podsośninie Łukowskiej znajduje się duży cmentarz z czasów I wojny światowej.
2.	Szlak Dolina Białej Łady znaki czerwone 34 km	<i>Biłgoraj – Rapy Dylańskie – Cyncynopol – Ignatówka – Żelebsko – Karolówka – Nadrzecze – Majdan Gromadzki – Gromada – Biłgoraj</i>	Szlak umożliwia poznanie atrakcyjnej przyrodniczo doliny rzeki Biała Łada. Szlak przebiega przez teren miasta i gminy Biłgoraj oraz gminy Frampol. Szlak prowadzi na krawędź Roztocza Zachodniego oraz przez dawną włość Gorajską i wioski zakładane przez Gorajskich, które nie znalazły się w składzie Ordynacji Zamoyskich. Większość trasy prowadzi drogami asfaltowymi. Na trasie szlaku znajduje się Nadrzecze z siedzibą Fundacji Kresy 2000.
3.	3. Szlak dawnej kolejki wąskotorowej znaki niebieskie 25 km	<i>Biłgoraj – Kolonia Sól – Dąbrowica – Bukowa – Ujście</i>	Szlak kolejki wąskotorowej na niektórych odcinkach prowadzi dawnym torem „ciuchci wąskotorowej”, która łączyła Biłgoraj z Lipą leżącą na trasie Rozwadów – Lublin wykorzystywanej głównie do wywozu drewna z lasu. Szlak przebiega przez miasto Biłgoraj oraz gminy Biłgoraj, Dzwola (powiat janowski) i Harasiuki (powiat nizański, np. podkarpackie). Szlak prowadzi przez sosnowe bory Lasów Janowskich (ostoja głuszca). W sąsiedztwie szlaku położony jest rezerwat torfowiskowy „Obary” z liczną kolonią żurawi. Na trasie znajdują się ordynackie wioski słynące w przeszłości z produkcji gontów i łubów służących do oprawy sit: Dąbrowica, Bukowa i Ujście. W Ujściu znajduje się węzeł szlaków, z którego możemy dotrzeć do Momotów Górnych i Janowa Lubelskiego oraz na Porytowe Wzgórze (miejsce wielkiej bitwy w czerwcu 1944 roku).
4.	Szlak im. Józefa Złotkiewicza znaki zielone 27 km	<i>Biłgoraj – Podlesie – Dereźnia – Wola Dereźniańska – Ruda Solska – Wólka Biska – Biszczka – Tarnogród</i>	Szlak prowadzi z Równiny Biłgorajskiej na Płaskowyż Tarnogrodzki. Przebiega przez teren gminy i miasta Biłgoraj oraz gmin Biszczka i Tarnogród w dolinach następujących rzek: Czarna Łada, Tanew, Łazobna i Złota Nitka. Na trasie znajdują się punkty widokowe. Szlak prowadzi do Tarnogrodu, w którym odbywają się Ogólnopolskie Sejmiki Teatrów Wsi Polskiej. W zdecydowanej większości szlak przebiega przez tereny odkryte, tylko na odcinku z Dereźni do Woli Dereźniańskiej i z Rudy Solskiej do Wólki Biskiej przebiega przez las.

5.	<p>Szlak Pogranicze regionów – Wzgórze Polak</p> <p>znaki żółte</p> <p>47 km</p>	<p><i>Biłgoraj – Rapy Dylańskie – Cyncynopol – Ignatówka – Żelebsko – Trzęsiny – Czarnystok – Lipowiec – Wzgórze Polak – Teresopol – Bukownica – Wola Duża – Wola Mała – Biłgoraj</i></p>	<p>Szlak prowadzi przez tereny miasta Biłgoraja oraz gmin: Biłgoraj, Radecznicza i Teresopol. Prowadzi krawędzią Roztocza i Równiny Biłgorajskiej na Wzgórze Polak (miejsce powstańczej bitwy oddziałów Marcina „Lelewela” Borelowskiego i Kajetana „Ćwiek” Cieszkowskiego). Na trasie znajduje się miejsce rozstrzelania 65 partyzantów w lesie na Rapach. Szlak umożliwia podziwianie pięknych krajobrazowo widoków. Jedną z atrakcji krajoznawczych są Trzęsiny z kościołem p.w. św. Jana Chrzciciela (dawna cerkiew i drewniana kapliczka św. Antoniego). Na szlaku występują wyrobiska po kamieniołomach i kopalniach piasku. Atrakcją przyrodniczą szlaku są źródła rzeki Gorajec oraz rzeki Stok, które są pomnikami przyrody nieożywionej.</p>
6.	<p>Zielony szlak łącznikowy</p> <p>znaki zielone</p> <p>5 km</p>	<p><i>Dyle – Kajetanówka – Lipowiec</i></p>	<p>Szlak umożliwia dotarcie z Równiny Biłgorajskiej na Roztocze Zachodnie do Lipowca, gdzie znajduje się węzeł szlaków. Szlak przechodzi przez teren gminy Biłgoraj i Radecznicza. Na trasie spotykamy Bagno Tałandy, jedno z wielu torfowisk charakterystycznych dla Puszczy Solskiej.</p>
7.	<p>Zielony szlak łącznikowy</p> <p>znaki zielone</p> <p>5 km</p>	<p><i>Cyncynopol – Dyle – Hedwizyn – źródła rzeki Stok</i></p>	<p>Szlak umożliwia dotarcie z czerwonego szlaku rowerowego Doliny Białej Łady nad źródła rzeki Stok będące pomnikiem przyrody nieożywionej. Rzeka Stok należy do zlewni Czarnej Łady. Szlak kończy się w sąsiedztwie linii kolejowej LHS.</p>
8.	<p>Szlak dawnych rzemiosł ludowych</p> <p>znaki zielone</p> <p>31 km</p>	<p><i>Biłgoraj – Dąbrowica – Bukowa – Andrzejówka – Siedem Chałup – Korytków Mały – Bagno Rakowskie – Cacanin – Frampol</i></p>	<p>Szlak prowadzi przez teren 4 gmin: miasta Biłgoraja, gminy Biłgoraj, gminy Frampol i gminy Dzwola. Szlak dawnych rzemiosł ludowych łączy stolicę polskiego sitarstwa Biłgoraj z Frampolem – wiodącym ośrodkiem tkackim. Na trasie znajduje się Dąbrowica słynąca z wyrobu łubów i gontów oraz Bukowa znana z wyrobu łyżek drewnianych. W miejscowości Bukowa, która jest żywym przykładem kultury ludowej zachowało się wiele przykładów drewnianego budownictwa np. kościół p.w. św. Andrzeja Boboli. Na odcinku 15 km szlak prowadzi pięknymi borami sosnowymi Puszczy Solskiej. Przyrodniczą atrakcją jest Bagno Rakowskie – torfowisko położone wśród wydmych wzniesień (teren projektowanego rezerwatu torfowiskowego). Bagno Rakowskie wchodzi w obręb Parku Krajobrazowego Lasy Janowskie.</p>
9.	<p>Szlak Żurawinowy</p> <p>znaki czerwone</p> <p>25km</p>	<p><i>Kolonia Sól – Ciosmy Pszczelne – Ciosmy Knieja – Ciosmy – Kolonia Sól</i></p>	<p>Szlak przebiega przez teren gminy Biłgoraj. Szlak ma początek w Kolonii Sól na skraju lasu zwanego Pastwiskami. Droga, którą wiedzie szlak to fragment Gościńca Krzeszowskiego – ważnej arterii komunikacyjnej w przeszłości. Gościńiec łączył dwa główne ośrodki handlowe w średniowieczu, jakimi były Szczebrzeszyn i Krzeszów.</p>
10.	<p>Modelowy Trakt</p> <p>znaki zielone</p> <p>13 km</p>	<p><i>Biłgoraj – Nadrzecze – Rapy Dylańskie</i></p>	<p>Szlak prowadzi z Biłgoraja, spod firmy „Model Opakowania” Sp. z o. przez Nadrzecze do Rap Dylańskich. Pomysłodawcą i inwestorem szlaku jest zarząd biłgorajskiej firmy Model oraz mieszkańcy wsi Nadrzecze.</p>

11.	Szlak "Jastrzębia Zdebrz" znaki niebieskie 85 km	<i>Trzęsiny – Smoryń – Głupia Wieś – Kolonia Teodorówka – Teodorówka – Komodzianka Górna – Jędrzejówka – Hosznia Ordynacka – Gilów – Rokitów – Turobin – Załawcze – Gródki – Kondraty – Radzięcin – Wola Radzięcka – Stara Wieś – Kąty – Wola Kątecka – Biłgoraj</i>	Nazwa szlaku Jastrzębia Zdebrz pochodzi od ptaków należących do rodziny jastrzębi Accipitridae. Zdebrz jest regionalnym określeniem lessowego wąwozu, charakterystycznego elementem Roztocza Zachodniego. Zdebrz jest suchą doliną, którą płynie woda jedynie podczas wielkich opadów i roztopów. Głębokość wąwozów sięga do kilkunastu metrów, przy czym ściany są bardzo strome. Na powierzchni wąwozu zalega gruba warstwa lessów, bardzo podatnych na proces erozji. Najwięcej wąwozów wytworzyło się w strefie krawędziowej Roztocza, gdzie spływają wody. Szlak Jastrzębia Zdebrz jest najdłuższym szlakiem powiatu biłgorajskiego. Przebiega przez miasto Biłgoraj, gminy: Biłgoraj, Frampol, Goraj, Turobin oraz gminę Radecznicę położoną powiecie zamojskim.
12.	Szlak Zaborszczyzny znaki czerwone 60 km	<i>Księżpol – Żary – Wólka Biska – Gózd Lipiński – Jedlinki – Biszczka – Bukowina – Wola Kulońska – Potok Górny – Lipiny Górne Borowina – Lipiny Dolne – Stary Jasiennik – Krzeszów Górny – Podolszynka Plebańska – Krzeszów</i>	Szlak ma początek przy kościele p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Księżpolu. Przebiega drogami asfaltowymi, poza krótkim odcinkiem Bukowina-Wola Kulońska-Potok Górny. Nazwa geograficzna Zaborszczyzna odnosiła się do okolic Krzeszowa i Tarnogrodu i używana była głównie przez urzędników Ordynacji Zamojskiej dla określenia obszaru podległego zarządowi dóbr. Główna rzeka Zaborszczyzny – Tanew przez kilka wieków była wykorzystywana do transportu towarów. Tereny Zaborszczyzny zamieszkiwali Łędzianie. Byli oni mieszkańcami „łęd”, czyli pól nieuprawnych i ugorów.
13.	Bobrowy Trakt znaki czerwone 29 km	<i>Korytków Duży – Siedem Chałup – Cybulne Góry – kamienna droga – Gościniec Janowski – Andrzejówka – Bukowa – Gościniec Solski – Korytków Duży</i>	Bobrowy Trakt cechuje się występowaniem atrakcji przyrodniczych, historycznych i kulturowych. Szlak przebiega przez północne ziemie gminy Biłgoraj i gminę Dzwola, w części przez tereny odkryte, w części przez lasy Puszczy Solskiej. Szlak rozpoczyna się i kończy w tym samym miejscu – przed kościołem p.w. Matki Bożej Bolesnej. Na trasie znajdują się: rzeka Bukowa, śródleśne miejscowości Andrzejówka i Bukowa z licznymi kapliczkami i przydrożnymi krzyżami.
14.	Szlak Głuszca Znak czarny	<i>Biłgoraj – Wola Duża – Hedwizyn – Wola Mała – Biłgoraj</i>	Najbezpieczniejszy i najwygodniejszy szlak dla rowerów terenowych. Jeden z odcinków wiedzie malowniczym fragmentem boru sosnowego po wydmach i podmokłym terenie Puszczy Solskiej.

Źródło: <http://www.muzeumbilgoraj.pl>

Najwięcej szlaków turystycznych przebiega przez teren gminy Biłgoraj, najmniej natomiast przez teren gminy Księżpol. Wyznaczenie oraz budowa nowych ścieżek i szlaków rowerowych poprawi infrastrukturę turystyczną obszaru, spowoduje wyznaczenie nowych, ciekawych tras rowerowych pozwalających na lepsze poznanie walorów środowiskowych oraz elementów kulturowych występujących w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj.

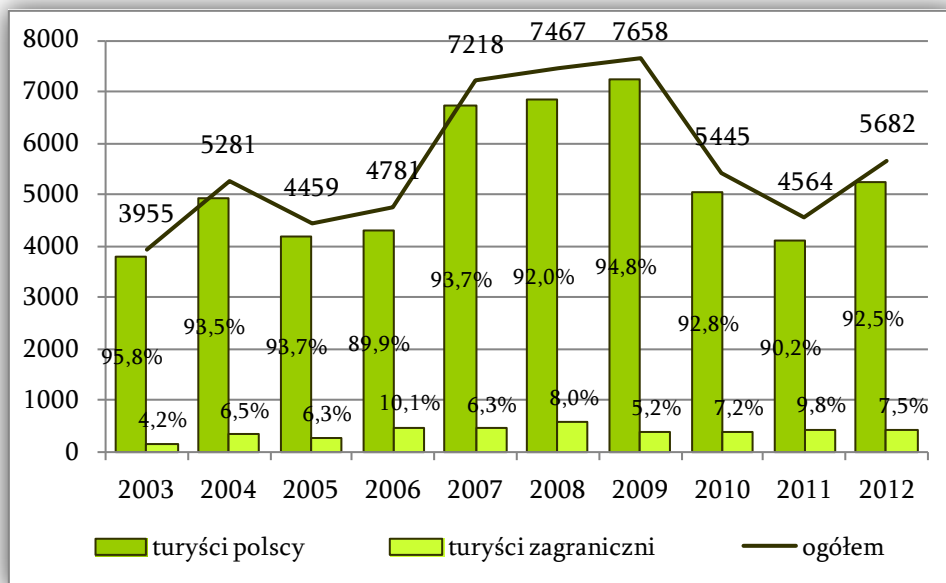
Dla możliwości pełnego wykorzystania do celów turystycznych wszystkich powyżej wymienionych elementów przyrodniczych i antropogenicznych niezbędne jest stworzenie

odpowiedniej liczby obiektów zagospodarowania turystycznego. Dlatego też, poznanie rodzaju i liczby obiektów turystycznych w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj jest bardzo ważne dla określenia atrakcyjności turystycznej całego obszaru.

Zgodnie z danymi Banku Danych Lokalnych GUS w Miejskim Obszarze Funkcjonalnym Miasta Biłgoraj w 2012 roku występowało 5 obiektów zbiorowego zakwaterowania, z czego 4 obiekty zlokalizowane były na terenie miasta Biłgoraj, a 1 obiekt w gminie Biłgoraj. W mieście Biłgoraj występują 2 hotele, w tym 1 hotel trójgwiazdkowy oraz 1 hotel dwugwiazdkowy. Dodatkowo na terenie MOF zlokalizowany został 1 motel i 1 ośrodek szkoleniowo-wypoczynkowy (miasto Biłgoraj) oraz 1 inny obiekt hotelowy (gmina Biłgoraj). W gminie Księżpol nie występuje żaden z obiektów zbiorowego zakwaterowania.

Obiekty zbiorowego zakwaterowania w 2012 r. zaoferowały łącznie 232 miejsca noclegowe, z których skorzystało 5682 turystów (w tym 426 turystów zagranicznych), co stanowi ponad 75% turystów korzystających z noclegów w powiecie biłgorajskim. Zmiany liczby osób korzystających z noclegów od 2003 do 2012 roku na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj przedstawia poniższy wykres.

Wykres 23. Zmiana liczby osób korzystających z noclegów na terenie MOF Biłgoraj

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Na przestrzeni 10 lat liczba osób korzystających z noclegów na terenie MOF Biłgoraj ulegała dużym wahaniom. Największe wartości tego wskaźnika miały miejsce od 2007 do 2009 roku, kiedy to liczba turystów korzystających z noclegów wynosiła ponad 7 tys. Zjawisko to mogło wynikać z panującego w tym okresie kryzysu gospodarczego, co zmusiło turystów do odpoczynku w pięknym miejscu zlokalizowanych bliżej miejsca zamieszkania. W 2011 roku liczba turystów

zmałała do 4,5 tys. jednak rok później widoczny jest wzrost liczby osób odwiedzających MOF o ponad 1 tys.

Podsumowując, dużym problemem uniemożliwiającym rozwój Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj pod względem turystyki jest niewątpliwie słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna (głównie w zakresie obiektów noclegowych) oraz niewystarczające oznaczenie informacyjne (np. tras rowerowych). Dodatkowo istotną barierę rozwoju turystyki stanowią także niskie nakłady na turystykę w budżetach lokalnych samorządów wchodzących w skład opisywanego obszaru.

Podsumowanie:

Rolnictwo w MOF Biłgoraj obejmowało 23,5 tys. ha gruntów rolnych należących do 5,3 tys. gospodarstw rolnych, których średnia powierzchnia wynosiła 4,47 ha (przy 6,4 ha średniej powierzchni dla województwa lubelskiego). powyżej 50 ha na obszarze MOF funkcjonuje jedynie 13 gospodarstw. Największą powierzchnię gruntów ornych zajmują zboża, które w każdej z gmin Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego zajmują ponad 80% całkowitej powierzchni zasiewów.

Aktualnie w MOF Biłgoraj działalność gospodarczą prowadzi 4,2 tys. podmiotów (2,5% w województwie lubelskim). Przemysł oparty jest na wyrobach z drewna. Działalnością związaną z przemysłem drzewnym zajmuje się łącznie ponad 10 małych przedsiębiorstw oraz 3 średnie przedsiębiorstwa. 4 z 5 dużych przedsiębiorstw.

Wskaźnik przedsiębiorczości wynosi 787 przedsiębiorstw przy 767 firmach w województwie lubelskim.

MOF Biłgoraj pod względem uwarunkowań przyrodniczych lokalizacji inwestycji OZE nie należy do obszarów o szczególnie dobrych warunkach do ich rozwoju, jednak możliwy jest tu rozwój energetyki opartej na biomasie i energii słonecznej.

Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj charakteryzuje się dużym potencjałem turystycznym, ze względu na walory krajobrazowe, czyste środowisko naturalne, dużą lesistość obszaru, bogatą tradycję kulturową i etniczną, ciekawe zabytki i bogatą sieć ścieżek turystycznych. Infrastruktura turystyczna MOF oparta jest o 5 obiektów zbiorowego zakwaterowania, oferujące 232 miejsca noclegowe oraz gospodarstwa agroturystyczne.

Działania na rzecz rozwoju przemysłu należy ukierunkować na powiększanie już istniejących oraz tworzenie nowych stref inwestycyjnych i intensywnej aktywności gospodarczej. Usługi i produkty należy oprzeć o lokalne produkty oraz zwiększyć współpracę sieciową pomiędzy firmami powiązаныmi łańcuchami wartości.

Ofertę turystyczną Biłgorajskiego obszaru funkcjonalnego należy wzbogacić o zintegrowane produkty turystyczne i dostosować ją do potrzeb i oczekiwań turystów.

2.4. Jakość rządzenia

BEZPIECZEŃSTWO

Zadania związane z bezpieczeństwem publicznym to jedno z podstawowych zadań jednostek samorządu terytorialnego. Jednostki MOF Biłgoraj wykonują zadania publiczne o charakterze gminnym m.in. w zakresie porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej (art. 7, Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (j.t. Dz. U. z 2013 r., poz. 594 ze zm.). W szczególności zadania te polegają na: ograniczaniu przestępczości, zwiększaniu bezpieczeństwa w komunikacji i ruchu drogowym, poprawianiu prestiżu instytucji i osób działających na rzecz bezpieczeństwa, zapobieganiu patologiom społecznym oraz na ciągłym doskonaleniu reagowania na zagrożenia naturalne i te wynikające z działalności człowieka.

Podstawową jednostką powołaną do ochrony bezpieczeństwa ludzi i utrzymywania porządku publicznego jest policja. Na terenie Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj zadania te realizuje Komenda Powiatowa Policji w Biłgoraju mieszcząca się w mieście Biłgoraj przy ul. Polnej 1. W gminie Biłgoraj i Księżpol nie ma komisariatów i posterunków policji. W powiecie biłgorajskim funkcjonują jeszcze Komisariat Policji w Józefowie oraz posterunki policji we Frampolu, Potoku Górnym i Tarnogrodzie.

MOF Biłgoraj jawi się jako obszar o niskim poziomie przestępczości i charakteryzuje się dużą skutecznością jednostek wymiaru sprawiedliwości.

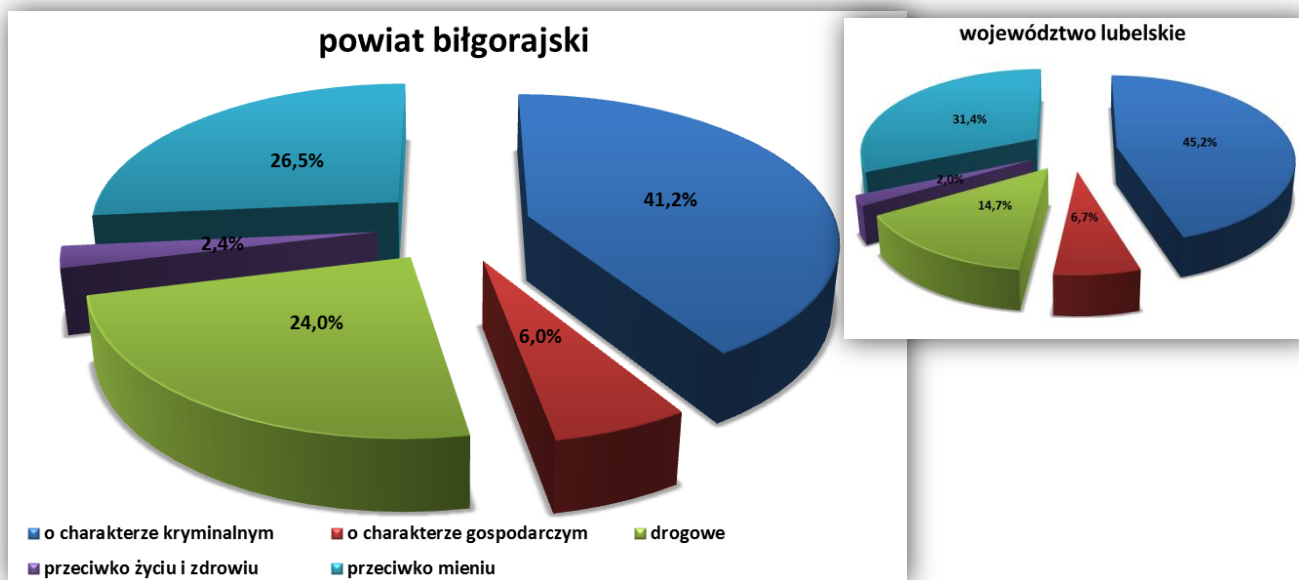
Wskaźnik przestępstw stwierdzonych na 1 000 ludności dla powiatu biłgorajskiego wynosi 14,4 jednostki i jest niższy o 36% od średniej wartości dla województwa lubelskiego. Również wartość wskaźnika wykrywalności sprawców przestępstw stanowi 83,4% i jest wyższy o 10,3 punktów procentowych od wartości dla województwa.

Tabela 11. Przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach przygotowawczych

JEDNOSTKA TERYTORIALNA	WSKAŹNIK WYKRYWALNOŚCI SPRAWCÓW PRZESTĘPSTW - OGÓLEM	WSKAŹNIK WYKRYWALNOŚCI SPRAWCÓW PRZESTĘPSTW - O CHARAKTERZE KRYMINALNYM	WSKAŹNIK WYKRYWALNOŚCI SPRAWCÓW PRZESTĘPSTW - O CHARAKTERZE GOSPODARCZYM	WSKAŹNIK WYKRYWALNOŚCI SPRAWCÓW PRZESTĘPSTW - DROGOWE	OGÓLEM NA 1000 MIESZKAŃCÓW	O CHARAKTERZE KRYMINALNYM NA 1000 MIESZKAŃCÓW	O CHARAKTERZE GOSPODARCZYM NA 1000 MIESZKAŃCÓW	DROGOWE NA 1000 MIESZKAŃCÓW	PRZECIWKO ŻYCIU I ZDROWIU NA 1000 MIESZKAŃCÓW
LUBELSKIE	73,1%	61,0%	88,5%	99,5%	22,5	14,6	2,17	4,77	0,64
POWIAT BIŁGORAJSKI	83,4%	71,8%	90,4%	100,0%	14,4	8,01	1,16	4,66	0,46

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W porównaniu do województwa lubelskiego powiat biłgorajski charakteryzuje się wyższym poziomem przestępstw drogowych (różnica 9 punktów procentowych) oraz przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu. Korzystnie powiat biłgorajski wypada w statystyce przestępstw o charakterze kryminalnym i przeciwko mieniu.

Wykres 24. Przepisywane przestępstwa w zakończonych postępowaniach przygotowawczych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS

Nad bezpieczeństwem publicznym mieszkańców pieczę sprawuje również Państwowa Powiatowa Straż Pożarna (Komenda Państwowej Powiatowej Straży Pożarnej w Biłgoraju), mieszcząca się w mieście Biłgoraj przy ul. Gen. Henryka Dąbrowskiego 10. Wsparciem dla jednostek państwowej straży pożarnej są jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej:

OSP Gminy Biłgoraj:

- OSP Andrzejówka,
- OSP Brodziaki,
- OSP Bukowa,
- OSP Ciosmy,
- OSP Dąbrowica,
- OSP Dereźnia Solska,
- OSP Dyle,
- OSP Gromada,
- OSP Hedwiżyn,
- OSP Kajetanówka,
- OSP Korytków Duży,
- OSP Nadrzecze,
- OSP Ruda Solska,

- OSP Smólsko Duże,
- OSP Sól,
- OSP Stary Bidaczów,
- OSP Wola Dereźniańska,

OSP Gminy Księżpol:

- OSP Księżpol,
- OSP Majdan Stary,
- OSP Rogale,
- OSP Rakówka,
- OSP Płusy,
- OSP Korchów Pierwszy,
- OSP Korchów Drugi,
- OSP Zanie,
- OSP Zynie,
- OSP Zawadka.

Na 27 jednostek ochotniczych straży pożarnych jedynie 4 należą do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego: OSP Biłgoraj, OSP Księżpol, OSP Smólsko Duże, OSP Sól. Krajowy System Ratowniczo-Gaśniczy (KSRG) stanowi integralną część systemu bezpieczeństwa wewnętrznego Państwa. Nadzór nad jego funkcjonowaniem pełni minister spraw wewnętrznych. Odpowiedzialność za organizację kierowania tym systemem spoczywa na komendancie głównym Państwowej Straży Pożarnej. Głównym zamierzeniem było stworzenie jednolitego, skutecznego systemu ratowniczego, obejmującego cały obszar szeroko rozumianego ratownictwa pożarowego, technicznego, chemicznego i ekologicznego bez względu na miejsce, rodzaj i charakter prowadzonych działań ratowniczych.

W 2013 roku jednostki ochrony przeciwpożarowej z powiatu biłgorajskiego interweniowały w 223 pożarach, zabezpieczały i udzielały pomocy w 298 interwencjach. W styczniu 2014 roku jednostki OSP i Państwowej Straży Pożarnej uczestniczyły w 5 pożarach i 49 interwencjach w miejscach zagrożonych.

POZYSKIWANIE FUNDUSZY UNIJNYCH

W latach 2007-2013 na Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj udało się pozyskać z funduszy unijnych ponad 184 mln złotych (w tym 174,4 mln złotych pozyskały JST i ich jednostki podległe) na projekty inwestycyjne w ramach takich programów jak Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, Regionalny Program Operacyjny Województwa Lubelskiego, Program Operacyjny Rozwój Polski Wschodniej, Program Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Wśród jednostek samorządu terytorialnego MOF najwięcej środków unijnych pozyskało miasto Biłgoraj (ok. 110 mln zł), pomimo że stosunkowo zrealizowało najmniej projektów, bo tylko 13. Na drugim miejscu pod względem wartości pozyskanej dotacji z kwotą ok. 48 mln zł plasuje się gmina Biłgoraj, która jednocześnie zrealizowała najwięcej projektów (29). Gmina Księżpol

w latach 2007-2012 zrealizowała 20 projektów na łączną kwotę ok. 16 mln zł. Poniżej przedstawiono tabelę z doświadczeniem JST w pozyskiwaniu funduszy unijnych w okresie od stycznia 2007 r. do grudnia 2013 r.

Tabela 12. Projekty współfinansowane ze środków Unii Europejskiej zrealizowane na obszarze MOF Biłgoraj (2007-2013)

Tytuł projektu	Program Operacyjny	Wartość ogółem	Dofinansowanie	Nazwa beneficjenta
Rozwój społeczeństwa informacyjnego poprzez przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu w Gminie Biłgoraj	POIG	4 571 915,00	4 571 915,00	Gmina Biłgoraj
Łączne dofinansowanie w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka		4 571 915,00	4 571 915,00	
Budowa kanalizacji sanitarnej w miejscowościach Sól i Kolonia Sól	POIS	12 397 930,20	6 226 727,24	Gmina Biłgoraj
Budowa kanalizacji sanitarnej w miejscowościach Dereźnia Zagrody, Dereźnia Solska, Dereźnia Majdańska, Gromada	POIS	20 908 370,00	9 461 720,06	Gmina Biłgoraj
Budowa kanalizacji sanitarnej w miejscowości Dąbrowica	POIS	11 483 802,00	5 869 043,77	Gmina Biłgoraj
Łączne dofinansowanie w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko		44 790 102,20	21 557 491,07	
BUDOWA DROGI GMINNEJ (łącznik droga powiatowa Nr 2924L - ul. Graniczna) w miejscowości Kolonia Sól od km 0+002,80 do km 1+068,00	RPOWL	515 224,22	253 595,77	Gmina Biłgoraj
Zakup samochodów ratowniczo-gaśniczych z wyposażeniem dla jednostek OSP z terenu Gmin Biłgoraj i Tarnogród.	RPOWL	1 483 466,11	1 158 975,51	Gmina Biłgoraj
Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń w gminie Biłgoraj poprzez zastosowanie przyjaznej środowisku energii słonecznej	RPOWL	11 034 422,10	9 374 073,72	Gmina Biłgoraj
Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń w gminie Biłgoraj poprzez zastosowanie przyjaznej środowisku energii słonecznej - etap II	RPOWL	3 345 553,22	2 521 575,96	Gmina Biłgoraj
Budowa sali gimnastycznej przy Zespole Szkoły Podstawowej i Gimnazjum w Gromadzie.	RPOWL	3 735 607,80	2 826 667,37	Gmina Biłgoraj
Łączne dofinansowanie w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego		20 114 273,45	16 134 888,33	
Przebudowa i rozbudowa dróg wojewódzkich nr 835 i 858 w Biłgoraju	PORPW	24 450 861,46	19 565 806,78	Miasto Biłgoraj
Budowa Obwodnicy Północnej w Biłgoraju	PORPW	34 256 619,01	26 877 612,68	Miasto Biłgoraj
Łączne dofinansowanie w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej		58 707 480,47	46 443 419,46	
Budowa ulicy Poniatowskiego w Biłgoraju	RPOWL	3 371 455,79	2 230 012,45	Miasto Biłgoraj
Budowa ulicy Orkisz Radzika i ulicy Armii Krajowej w Biłgoraju	RPOWL	1 122 576,07	937 247,75	Miasto Biłgoraj
"Wykorzystanie energii przyjaznej środowisku poprzez montaż instalacji solarnych w Biłgoraju"	RPOWL	16 681 649,05	14 179 401,69	Miasto Biłgoraj
KOMPLEKSOWE ZAGOSPODAROWANIE TURYSTYCZNE ZALEWU BOJARY W BIŁGORAJU	RPOWL	3 650 860,00	2 555 602,00	Miasto Biłgoraj
Rozbudowa i przebudowa budynku Biłgorajskiego Centrum Kultury w Biłgoraju	RPOWL	13 841 559,44	9 589 536,20	Miasto Biłgoraj
Budowa hali sportowo - widowiskowej na terenie OSiR w Biłgoraju	RPOWL	21 424 228,77	9 000 000,00	Miasto Biłgoraj
Usprawnienie komunikacji i podniesienie bezpieczeństwa ruchu w Mieście Biłgoraj poprzez budowę zespołu ulic: Wiejskiej, Konopnickiej, Cichej, Gen. Maczka, Gen. Okulickiego.	RPOWL	8 668 232,72	2 911 735,42	Miasto Biłgoraj
Rozbudowa i przebudowa budynku Biłgorajskiego Centrum Kultury w Biłgoraju	RPOWL	13 841 559,44	9 589 536,20	Miasto Biłgoraj
Budowa hali sportowo - widowiskowej na terenie OSiR w Biłgoraju	RPOWL	21 424 228,77	9 000 000,00	Miasto Biłgoraj
Usprawnienie komunikacji i podniesienie bezpieczeństwa ruchu w Mieście Biłgoraj poprzez budowę zespołu ulic: Wiejskiej, Konopnickiej, Cichej, Gen. Maczka, Gen. Okulickiego.	RPOWL	8 668 232,72	2 911 735,42	Miasto Biłgoraj
Łączne dofinansowanie w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego		112 694 582,77	62 904 807,13	
Budowa drogi gminnej w miejscowości Kulasze	RPOWL	814 516,55	407 258,27	Gmina Księżpól
Zakup samochodów ratowniczo- gaśniczych wraz z wyposażeniem dla jednostek OSP dla gmin powiatu biłgorajskiego: Frampol, Potok Górny, Księżpól, Łukowa.	RPOWL	1 070 605,08	835 776,95	Gmina Księżpól
Poprawa warunków środowiskowych gminy Księżpól wskutek wykorzystania energii słonecznej	RPOWL	11 929 089,54	10 139 726,10	Gmina Księżpól
Łączne dofinansowanie w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego		13 814 211,17	11 382 761,32	
Budowa stałego targowiska miejskiego przy ul. Jagiełły w Biłgoraju w ramach programu - Mój rynek	PROW	1 270 193,17	774 507,00	Miasto Biłgoraj
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich		1 270 193,17	774 507,00	
Rozbudowa budynku remizo-świetlicy w Dąbrowicy	PROW	728 349,40	415 533,00	Gmina Biłgoraj
Budowa chodnika przy drodze powiatowej Nr 2924L i 2927L w miejscowości Kolonia Sól	PROW	166 341,25	101 708,00	Gmina Biłgoraj
Na folkową nutę	PROW	15 398,16	9 987,26	GOK w Biłgoraju
Tradycja strojem promowania	PROW	21 043,75	14 007,57	GOK w Biłgoraju
Budowa placu zabaw w miejscowości Gromada	PROW	101 118,11	60 740,00	Gmina Biłgoraj
Budowa boiska wielofunkcyjnego w miejscowości Hedwiżyn	PROW	352 561,04	225 385,00	Gmina Biłgoraj
Budowa oświetlenia ulicznego w miejscowościach: Wola Dereźniańska, Podlesie,	PROW	143 951,75	92 457,00	Gmina Biłgoraj

Kolonia Sól				
Termorenowacja budynku świetlicy wiejskiej w miejscowości Ciosmy	PROW	204 560,02	128 912,00	Gmina Biłgoraj
Rozbudowa budynku remizo-świetlicy w Bukowej	PROW	794 707,54	447 384,00	Gmina Biłgoraj
Jak to dawniej bywało - monografia filmowa zespołu teatralno-obrzędowego Jastrzębina z Bukowej	PROW	17 463,92	10 453,74	GOK w Biłgoraju
Budowa placu zabaw w miejscowości Korytków Duży	PROW	40 666,24	23 333,00	Gmina Biłgoraj
Wyposażenie świetlicy wiejskiej w miejscowości Ciosmy	PROW	28 704,16	16 469,00	Gmina Biłgoraj
Cudne Biłgorajskie	PROW	34 383,60	20 757,52	GOK w Biłgoraju
Budowa placu zabaw w miejscowości Dąbrowica	PROW	38 342,66	20 234,00	Gmina Biłgoraj
Budowa Placu zabaw w miejscowości Bukowa	PROW	32 995,06	18 931,00	Gmina Biłgoraj
Turniej Wsi	PROW	20 165,60	13 651,00	GOK w Biłgoraju
Budowa placu zabaw w miejscowości Hedwiżyn	PROW	32 239,27	18 497,00	Gmina Biłgoraj
Budowa/rozbudowa/ remont obiektów gospodarki wodno-ściekowej na obszarze Gminy Biłgoraj	PROW	7 785 440,94	4 000 000,00	Gmina Biłgoraj
Zakup samochodu śmieciarki	PROW	364 780,00	200 000,00	Gminny Zakład Gospodarki Komunalnej w Biłgoraju
Zagospodarowanie przestrzeni publicznej w miejscowości Sól na potrzeby społeczne, rekreacyjne i sportowe mieszkańców	PROW	492 212,98	302 589,00	Gmina Biłgoraj
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich		11 415 425,45	6 141 029,09	
Wyposażenie Gminnego Domu Kultury w miejscowości Księżpol	PROW	55 110,97	33 822,00	Gmina Księżpol
Budowa chodnika ulicznego ul. Kościelna gmina Księżpol	PROW	268 412,23	165 007,00	Gmina Księżpol
Zagospodarowanie centrum miejscowości Majdan Nowy	PROW	497811,91	305 024,00	Gmina Księżpol
Remont i wyposażenie OSP w Zawadce dla potrzeb świetlicy wiejskiej	PROW	20 665,40	13 440,91	Gmina Księżpol
Remont i wyposażenie remizy OSP w Księżpolu dla potrzeb świetlicy wiejskiej	PROW	63 781,96	25 000,00	Gmina Księżpol
Festiwal pieśni i muzyki retro	PROW	26 807,60	16 916,88	GOK w Księżpolu
Dostawa i montaż elementów wyposażenia placów zabaw w miejscowościach: Księżpol, Majdan Stary, Korchów Pierwszy, Rakówka	PROW	198 079,20	53 708,00	Gmina Księżpol
Kształtowanie obszarów o szczególnym znaczeniu dla społeczności lokalnej poprzez budowę chodnika wraz ze zjazdami w miejscowości Majdan Stary	PROW	146 067,69	95 003,00	Gmina Księżpol
Zagospodarowanie centrum miejscowości Zanie - etap I	PROW	311 527,45	190 540,00	Gmina Księżpol
Wyposażenie świetlicy rekreacyjno - sportowej w Korchowie Pierwszym	PROW	15 850,00	10 246,72	Gmina Księżpol
Festiwal Chórów	PROW	28 807,00	19 725,65	GOK w Księżpolu
Gminny turniej sołectw	PROW	5 943,48	3 466,14	Gmina Księżpol
Księżpolskie święto folkloru	PROW	24 102,79	14 000,00	GOK w Księżpolu
Opracowanie i wydanie książki pt. Gmina Księżpol przeszłość, teraźniejszość, przyszłość	PROW	16 976,80	11 820,64	GBP w Księżpolu
Budowa kanalizacji sanitarnej w Korchowie Pierwszym gmina Księżpol - etap II A	PROW	1 117 356,34	449 112,00	Gmina Księżpol
Budowa kanalizacji i oczyszczalni ścieków w miejscowości Plusy	PROW	4 878 329,73	2 871 126,00	Gmina Księżpol
Zagospodarowanie centrum miejscowości Księżpol	PROW	353 777,16	217 485,00	Gmina Księżpol
Program Rozwoju Obszarów Wiejskich		8 029 407,71	4 495 443,94	

Źródło: Wykaz podpisanych umów dostępnych na stronie Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju (stan na 21 grudnia 2013 r.) oraz mapa projektów dostępna na stronie Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Fundusze unijne przyczyniły się również do rozwoju przedsiębiorczości na obszarze MOF Biłgoraj. Podmioty gospodarcze pozyskały łącznie 27 mln zł. z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka i Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego. Pozyskane dofinansowanie przyczyniło się do podniesienia konkurencyjności przedsiębiorstw, wykorzystania innowacyjnych technologii i technologii ICT. Wśród projektów zrealizowanych z funduszy unijnych znalazły się również projekty polegające na termomodernizacji budynków. Ponadto, 10 milionów złotych udało się pozyskać na dokapitalizowanie Funduszu Pożyczkowego Biłgorajskiej Agencji Rozwoju Regionalnego S.A.

Z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na Miejski Obszar Funkcjonalny Miasta Biłgoraj pozyskano 5,6 mln zł na projekty związane przede wszystkim z podnoszeniem kwalifikacji zawodowych i walki z bezrobociem.

Tabela 13. Projekty zrealizowane w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki

Lp.	Tytuł projektu	Program Operacyjny	Wartość ogółem	Dofinansowanie	Nazwa beneficjenta
1	Akademia aktywności - aktywna integracja osób pozostających bez zatrudnienia w gminie Biłgoraj	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	649 518,19	581 204,31	Gmina Biłgoraj/Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Biłgoraju
2	Czas na zmianę. Podniesienie atrakcyjności zawodowej i społecznej niepracujących mieszkańców Biłgoraja.	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	902 183,22	802 113,59	Miasto Biłgoraj / Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Biłgoraju
3	Twoja przyszłość	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	465 227,31	416 378,50	Gmina Księżpol/Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Księżpolu
4	Alternatywne przedszkola Gminy Biłgoraj	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	209 846,00	206 698,31	Gmina Biłgoraj
5	Dzieciństwo równych szans	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	1 712 288,05	1 684 712,05	Gmina Biłgoraj
6	Mała szkoła - duża szansa	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	104 478,00	94 030,00	Gmina Biłgoraj/ Szkoła Podstawowa w Starym Bidaczowie
7	WSPARCIE- SZANSA- SUKCES	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	380 776,93	334 936,93	Powiat Biłgorajski
8	Czas na wiedzę	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	310 219,40	263 686,45	Powiat Biłgorajski / Zespół Szkół Zawodowych i Ogólnokształcących w Biłgoraju
9	Indywidualizacja nauczania i wychowania w klasach I - III w Gminie Księżpol	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	150 000,00	150 000,00	Gmina Księżpol
10	Indywidualizacja nauczania w szkołach podstawowych w Biłgoraju	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	390 118,20	390 118,20	Gmina Miasto Biłgoraj
11	Ja też potrafię - program wsparcia uczniów klas I-III w Gminie Biłgoraj	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	330 000,00	330 000,00	Gmina Biłgoraj
12	Nowe kwalifikacje szansą dobrej pracy	Program Operacyjny Kapitał Ludzki	475 932,00	418 532,16	Starostwo Powiatowe w Biłgoraju/Zespół Szkół Budowlanych i Ogólnokształcących w Biłgoraju
Łącznie			6 080 587,30	5 672 410,50	

Źródło: Wykaz podpisanych umów dostępnych na stronie Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju (stan na 21 grudnia 2013 r.)

Skuteczność pozyskiwania funduszy unijnych w latach 2007-2012 miasta Biłgoraj oraz gmin Biłgoraj i Księżpol oceniono w oparciu o porównanie kwot pozyskanej dotacji ze środków UE innych jednostek samorządu terytorialnego z województwa lubelskiego charakteryzujących się podobną liczbą mieszkańców¹⁴. Zarówno miasto Biłgoraj jak i gminy Biłgoraj i Księżpol cechuje duża skuteczność w pozyskiwaniu funduszy unijnych, co przekłada się na realizację wielu ważnych dla społeczności lokalnych projektów, których realizacja byłaby zagrożona z powodu ograniczonych środków finansowych. Wyniki oceny przedstawiono w poniższej tabeli.

¹⁴Lista beneficjentów programów operacyjnych na lata 2007-2013 - stan na 31 grudnia 2013 r.

http://www.funduszeuropejskie.gov.pl/NaborWnioskow/listabeneficjentow/Strony/Lista_beneficjentow_FE_311213.aspx

Tabela 14. Wielkość pozyskanej dotacji z Programów Operacyjnych w latach 2007-2013 przez wybrane gminy województwa lubelskiego

Nazwa gminy	Liczba mieszkańców (stan na 31.12.2012r.)	Wartość dotacji pozyskanych w ramach Programów Operacyjnych: Infrastruktura i Środowisko, Rozwój Polski Wschodniej, Innowacyjna Gospodarka oraz Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego
Miasto Biłgoraj	27 252	87 846 955,00
Miasto Łuków	30 827	8 366 293,34
Miasto Kraśnik	36 038	16 775 088,00
Gmina Biłgoraj	12 972	43 423 269,90
Gmina Biała Podlaska	13 585	2 441 180,35
Gmina Łuków	17 606	7197150,53
Gmina Księżpol	6 886	13 890 092,00
Gmina Włodawa	6 049	6 258 742,19
Gmina Chodel	6 857	397 550,66

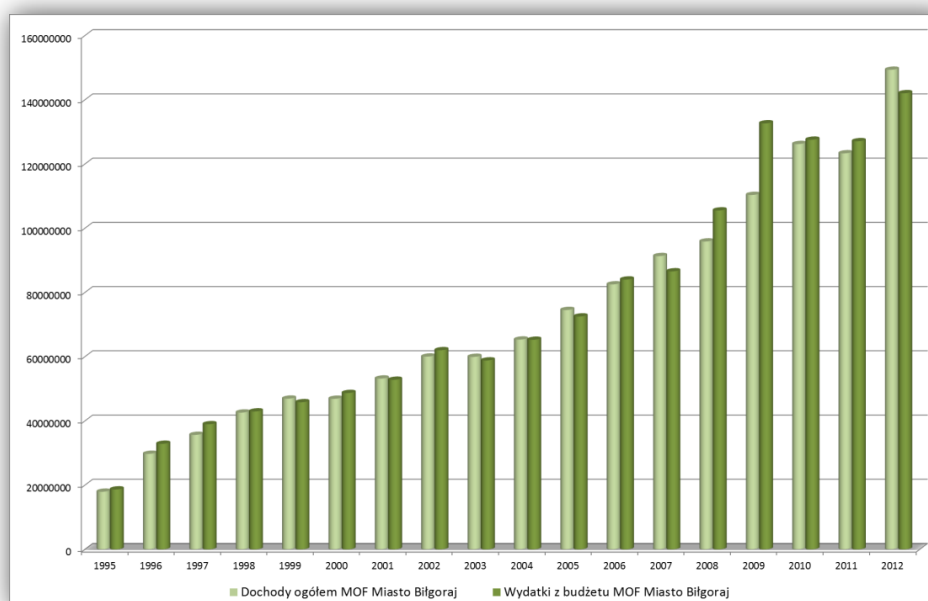
Źródło: Opracowanie własne

FINANSE GMIN

Polityka finansowa jednostek samorządu terytorialnego realizowana jest w oparciu o budżet uchwalany corocznie przez rady gmin i miast. Uchwały budżetowe określają źródła dochodów oraz kierunki wydatkowania środków finansowych. Miasto Biłgoraj oraz gmina Biłgoraj i Księżpol posiadają Wieloletnią Prognozę Finansową na lata 2014-2017.

W 2012 roku dochody ogółem Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj kształtowały się na poziomie 149 mln zł. Wydatki w roku 2012 stanowiły 142 mln zł. Wartości dochodów i wydatków w roku 2012 były największe w okresie ostatnich 17 lat, dla porównania wartości te wzrosły: o 49% dochody i 30% wydatki w stosunku do roku 2002.

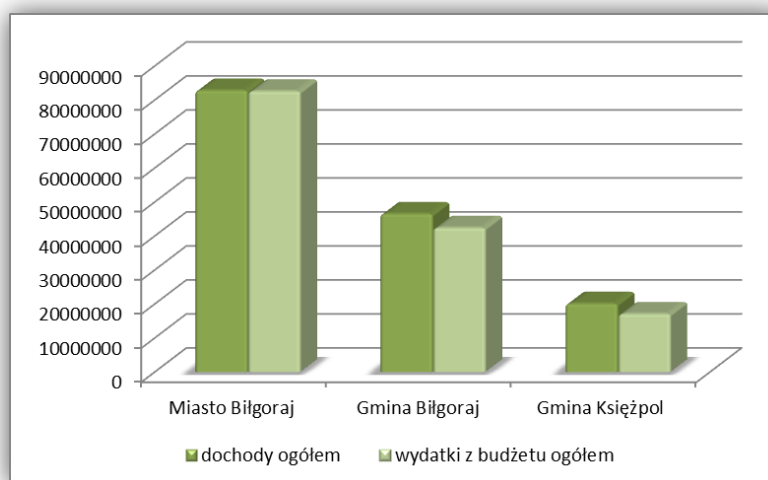
Wykres 25. Dochody i wydatki z budżetu MOF Biłgoraj w latach 1995-2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Najwyższymi dochodami i wydatkami na obszarze MOF Biłgoraj charakteryzuje się miasto Biłgoraj. We wszystkich jednostkach w 2012 roku dochody były wyższe niż wydatki z budżetu ogółem. Dochody majątkowe obejmujące dochody ze sprzedaży majątku, dotacje i środki otrzymane na inwestycje oraz dochody otrzymane z tytułu przekształcenia prawa użytkowania wieczystego w prawo własności stanowią 25% dochodu ogółem obszaru funkcjonalnego. W porównaniu do roku 2011 dochody majątkowe wzrosły o 150%. Dochody własne gmin będące wartością pozyskanych podatków i opłat stanowią 35% dochodu ogółem jednostek miejskiego obszaru funkcjonalnego. Dotacje celowe z budżetu państwa stanowią 12% dochodu ogółem Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Miasta Biłgoraj.

Wykres 26. Dochody i wydatki z budżetów gmin MOF Biłgoraj w 2012 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Średnie dochody na 1 mieszkańca w MOF Biłgoraj wynoszą 3 184,88 zł i są niższe niż średnia wartość dla kraju, która wynosi 3 624,21 zł. Z jednostek MOF najwyższy dochód na 1 mieszkańca pozyskała gmina Biłgoraj, tj. 3 589,29 zł. Miasto Biłgoraj uzyskało dochód w wysokości 3 034,07 zł na 1 mieszkańca, natomiast gmina Księżpól – 2 931,27 zł.

Największe wydatki w przeliczeniu na 1 mieszkańca, tj. 3 274,31 zł ponosiła gmina Biłgoraj (średnia dla kraju – 3 690,84 zł na 1 mieszkańca), miasto Biłgoraj wydało o 250 zł mniej na mieszkańca. Najmniej na mieszkańca w MOF Biłgoraj wydatkuje gmina Księżpól jest to 2 494,17 zł. Średni wydatek na 1 mieszkańca MOF Biłgoraj wynosi 2 931,30 zł.

BIŁGORAJ NA TLE INNYCH MIAST

Głównym ośrodkiem aktywności gospodarczej miejskiego obszaru funkcjonalnego jest miasto powiatowe Biłgoraj, odgrywające kluczową rolę w tworzeniu warunków do rozwoju. Miasto to na badanym obszarze stanowi miejsce koncentracji zasobów ludzkich, kapitału ekonomicznego,

technologicznego i kulturowego. Ze względu na rolę i znaczenie miasta w gospodarce narodowej pełni funkcje administracyjne, polityczne, przemysłowe, usługowe, transportowe, uzdrowiskowe, religijne, edukacyjno-naukowe czy kulturowe. Ilość i różnorodność pełnionych przez nie funkcji decyduje o miejscu danego ośrodka miejskiego w hierarchii sieci osadniczej. W tym kontekście można wyróżnić miasta o znaczeniu krajowym, ponadregionalnym, regionalnym czy lokalnym.

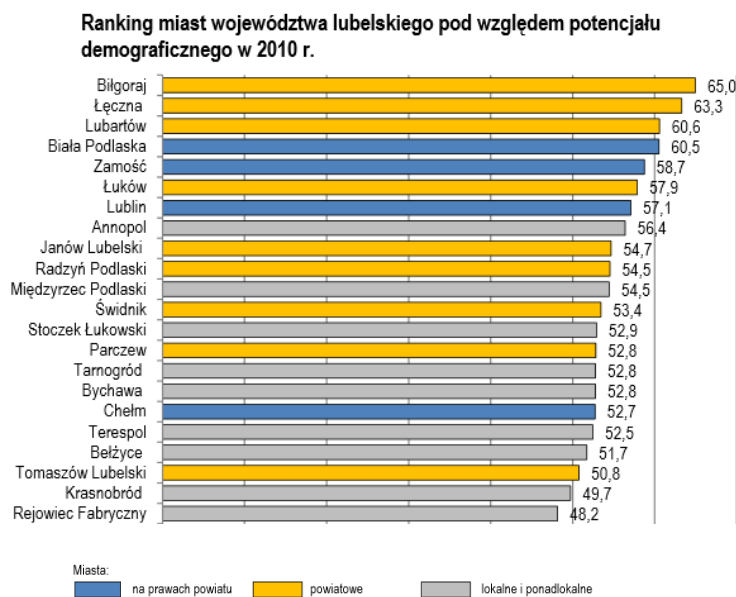
Województwo lubelskie charakteryzuje się niskim stopniem urbanizacji, strukturę sieci miejskiej tworzą 42 miasta, przy czym przeważają ośrodki małe i średnie.

Zgodnie z opracowaniem GUS „Potencjał ekonomiczny miast w województwie lubelskim w latach 2000-2010” pod względem potencjału demograficznego miasto Biłgoraj plasuje się na pierwszym miejscu. Do konstrukcji zintegrowanego wskaźnika **potencjału demograficznego** miast województwa lubelskiego wykorzystano następujące wskaźniki:

- współczynnik gęstości zaludnienia;
- udział ludności w wieku produkcyjnym mobilnym;
- wskaźnik obciążenia demograficznego ludnością w wieku poprodukcyjnym;
- wskaźnik młodości demograficznej;
- udział kobiet w wieku 25- 34 lat w grupie kobiet w wieku rozrodczym;
- przyrost naturalny na 1000 ludności;
- saldo migracji na 1000 ludności.

O pierwszym miejscu Biłgoraja przesądziła młoda struktura wiekowa jego mieszkańców, a także stabilny, wysoki przyrost naturalny. Przyczynił się do tego również wzrost gęstości zaludnienia w mieście Biłgoraj w oparciu o wzrost liczby mieszkańców. Biłgoraj wykazuje również bardzo korzystne tendencje w zakresie współczynnika przyrostu naturalnego.

Poniżej przedstawiono ranking miast województwa lubelskiego przeprowadzony w 2011 roku:

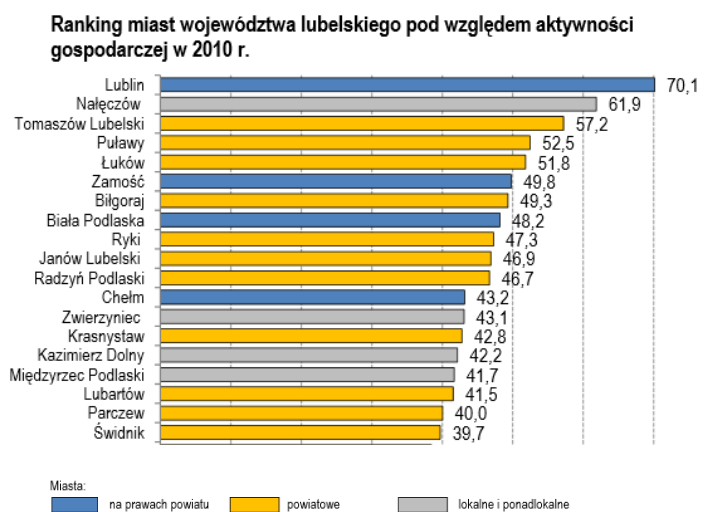

Pod względem **aktywności gospodarczej** w 2010 roku miasto Biłgoraj zajęło 7 miejsce wśród 42 miast województwa lubelskiego. Przy obliczeniu zintegrowanego wskaźnika aktywności gospodarczej miast województwa lubelskiego w 2010 r. wykorzystano następujące wskaźniki:

- pracujący w gospodarce narodowej na 1000 mieszkańców;
- bezrobotni zarejestrowani na 100 osób w wieku produkcyjnym;
- bezrobotni zarejestrowani pozostający bez pracy powyżej 24 miesięcy w bezrobotnych zarejestrowanych ogółem;
- podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON na 1000 mieszkańców;
- podmioty osób fizycznych prowadzące działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców;
- spółki prawa handlowego na 1000 mieszkańców;
- spółki prawa handlowego z udziałem kapitału zagranicznego na 10 tys. mieszkańców;
- udział w podatkach dochodowych od osób fizycznych (PIT) na 1 mieszkańca;
- udział w podatkach dochodowych od osób prawnych (CIT) na 1 mieszkańca;
- wartość dotacji ze środków na projekty realizowane przez podmioty społeczno-gospodarcze na 1 mieszkańca.

Miasto Biłgoraj w 2010 roku w grupie miast powiatowych charakteryzowało się dość niskim umiędzynarodowieniem przedsiębiorczości, wskaźnik spółek zagranicznych w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców wynosił 2,9 (dla porównania wskaźnik ten dla miasta Janów Lubelski przedstawiał się na poziomie 11,8). W grupie 16 miast powiatowych najniższym wskaźnikiem udziału bezrobotnych powyżej 24 miesięcy w ogólnej liczbie bezrobotnych wyróżniało się miasto Biłgoraj (3,3%) (wskaźnik ten dla miasta Janów Lubelski wynosił 22,1%).

W 2010 roku w województwie lubelskim instytucje otoczenia biznesu nie stanowiły spójnego systemu pomocy przedsiębiorcom. Największe zagęszczenie tych podmiotów obserwowane jest w Lublinie oraz w 3 pozostałych miastach na prawach powiatu jednak pozytywnie na tle województwa wyróżniały się także Puławy i Biłgoraj.

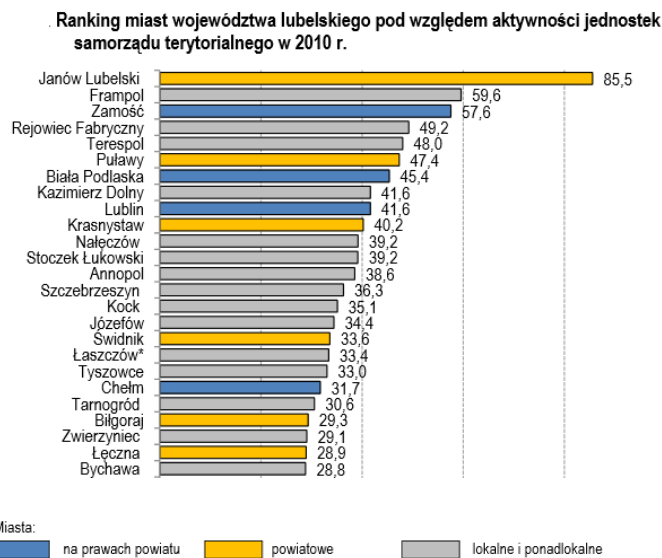

22 miejsce w 2010 roku miasto Biłgoraj zajmowało w rankingu **aktywności jednostek samorządu terytorialnego** miast województwa lubelskiego. Poniżej przedstawiono wskaźniki, które pozwoliły

na zbudowanie rankingu miast w kontekście potencjału ekonomicznego wynikającego z efektywności oraz aktywności samych JST:

- dochody na jednego mieszkańca;
- dochody własne na jednego mieszkańca;
- wydatki ogółem na jednego mieszkańca;
- wydatki inwestycyjne na jednego mieszkańca;
- relacja długu do dochodów ogółem;
- wartość dotacji ze środków europejskich na projekty realizowane przez JST na jednego mieszkańca;
- wydatki na zadania finansowane ze środków zagranicznych na jednego mieszkańca.

Zgodnie z opracowaniem GUS „Potencjał ekonomiczny miast w województwie lubelskim w latach 2000-2010” w 2010 roku średnia wartość dochodów własnych wszystkich gmin w kraju na 1 mieszkańca wyniosła 1 265,6 zł. Dla porównania w województwie lubelskim w 2010 roku 42 miasta uzyskały średni dochód własny na 1 mieszkańca na poziomie 967,1 zł. Wśród ośrodków miejskich województwa lubelskiego dochody wyższe niż średnia dla gmin z całego kraju uzyskały zaledwie 4 miasta - Puławy, Biłgoraj, Kazimierz Dolny i Tomaszów Lubelski. Wśród miast z województwa lubelskiego największe, sięgające blisko 2 000 zł, dochody własne na 1 mieszkańca w 2010 roku uzyskało miasto Lublin.

Pod względem **infrastruktury społecznej** w 2010 roku miasto Biłgoraj zajęło również 22 pozycję w rankingu, w którym pod uwagę brane były takie wskaźniki jak:

- miejsca noclegowe w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania na 1000 mieszkańców;
- liczba osób korzystających z noclegów w obiektach turystycznych zbiorowego zakwaterowania na 1000 mieszkańców;
- udział turystów zagranicznych w liczbie korzystających z noclegów w obiektach turystycznych zbiorowego zakwaterowania ogółem;

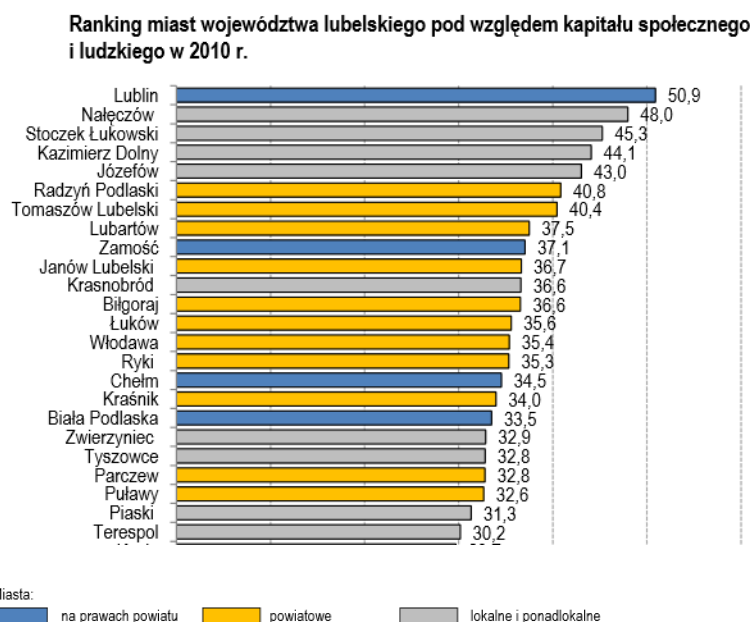
- liczba miejsc w przedszkolach na 100 dzieci w wieku przedszkolnym;
- współczynnik skolaryzacji uczniów w grupie wiekowej 13;
- współczynnik skolaryzacji uczniów w grupie wiekowej 16;
- liczba zakładów opieki zdrowotnej na 10 tys. mieszkańców.

Z miast powiatowych województwa lubelskiego wyższe pozycje w rankingu zajmują: Ryki, Tomaszów Lubelski, Janów Lubelski, Puławy, Krasnystaw, Lubartów.

Pomiar **poziomu kapitału ludzkiego i społecznego** w 42 miastach województwa lubelskiego dokonano na podstawie następujących wskaźników:

- liczba studentów na 1000 mieszkańców;
- udział osób, które zdały egzamin maturalny w stosunku do osób zdających w roku 2011;
- udział uczniów gimnazjalnych z wynikiem wysokim w liczbie uczniów przystępujących do egzaminu w roku 2011;
- frekwencja wyborcza w 2010 r. w %;
- liczba fundacji i stowarzyszeń na 10 tys. mieszkańców;
- wartość dotacji ze środków europejskich na projekty realizowane przez podmioty społeczno-gospodarcze na 1 mieszkańca;
- liczba szkół językowych na 100 tys. mieszkańców.

Pod względem jakości kapitału ludzkiego i społecznego miasto Biłgoraj plasuje się na 12 miejscu rankingu:

7 miejsce w rankingu miasto Biłgoraj zajmuje pod względem **dostępności do infrastruktury technicznej**. Potencjał ekonomiczny miast województwa lubelskiego w obszarze infrastruktury technicznej w latach 2000-2010 analizowany był przez pryzmat następujących wskaźników:

- udział zurbanizowanych terenów niezabudowanych w powierzchni ogólnej;

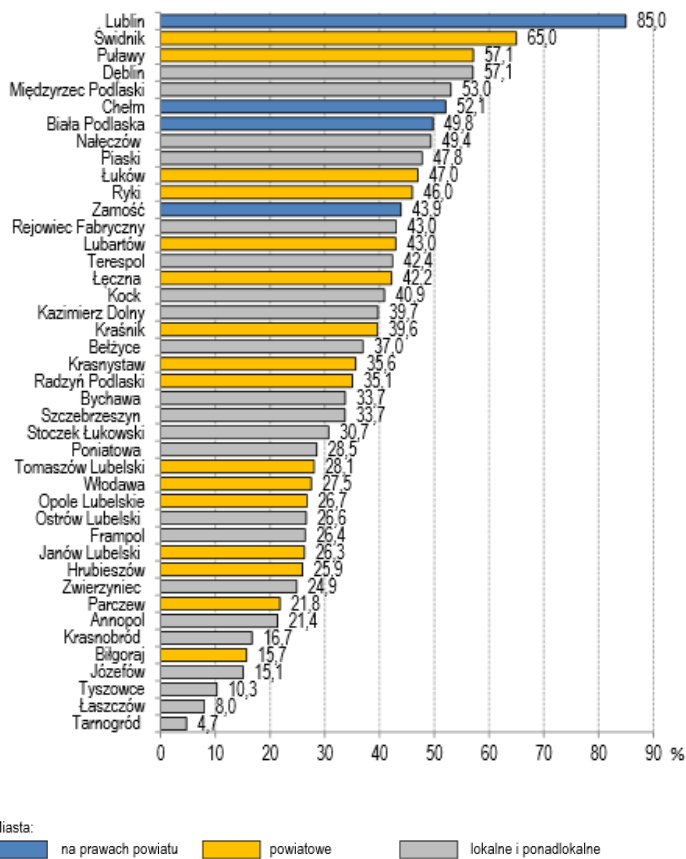
- udział powierzchni pod drogami w powierzchni ogólnej;
- ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej w % ogólnej liczby ludności;
- przepustowość oczyszczalni w dam^3 na 1000 mieszkańców;
- sieć wodociągowa rozdzielcza w km na 100 km^2 powierzchni;
- sieć kanalizacyjna w km na 100 km^2 powierzchni;
- sieć gazowa rozdzielcza w km na 100 km^2 powierzchni;
- liczba mieszkań oddanych do użytku na 1000 mieszkańców.

Wpływ **dostępności komunikacyjnej i transportowej** na potencjał ekonomiczny miast województwa lubelskiego analizowany był na następujących płaszczyznach:

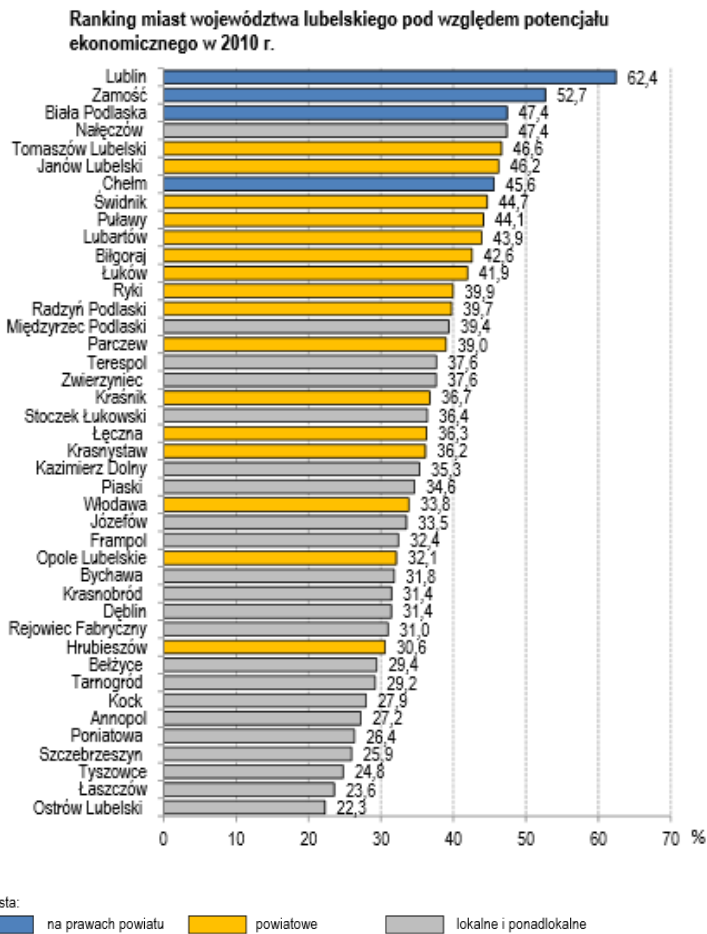
- położenie przy drogach krajowych (będących najważniejszymi elementami liniowej infrastruktury transportu kołowego);
- położenie przy liniach kolejowych;
- dostępność czasowa, mierzona średnim czasem dojazdu do: Lublina, Warszawy, najbliższego miasta pełniącego istotne funkcje usługowe o znaczeniu subregionalnym oraz do najbliższego przejścia granicznego.

Pod względem dostępności komunikacyjnej w 2010 roku miasto Biłgoraj zajęło bardzo niską lokatę, bo 38 na 42 miasta województwa lubelskiego. Miasto Biłgoraj jest najniżej ocenionym miastem powiatowym województwa lubelskiego, najbliżej Biłgoraja zlokalizowane jest miasto powiatowe Parczew zajmujące 35 pozycję. O tak odległej pozycji Biłgoraja przesądził brak dostępu do najważniejszych elementów liniowej infrastruktury transportowej (dróg krajowych) oraz znaczna odległość zarówno do stolicy województwa, jak i do stolicy kraju.

Ranking miast województwa lubelskiego pod względem dostępności komunikacyjnej i transportowej w 2010 r.

Wszystkie 7 komponentów tj. potencjał demograficzny, aktywność gospodarcza, aktywność jednostek samorządu terytorialnego, kapitał ludzki i społeczny, infrastruktura społeczna, infrastruktura techniczna oraz dostępność transportowa i komunikacyjna przyczyniły się do konstrukcji wskaźnika potencjału ekonomicznego miast województwa lubelskiego w 2010 roku.

W 2010 roku miasto Biłgoraj zajmowało 11 pozycję w rankingu **potencjału ekonomicznego** 42 miast województwa lubelskiego. Wyżej od przedmiotowej jednostki były miasta na prawach powiatu (Lublin, Zamość, Biała Podlaska, Chełm), 5 miast powiatowych (Tomaszów Lubelski, Janów Lubelski, Świdnik, Puławy, Lubartów) i 1 miasto o znaczeniu lokalnym lub ponadlokalnym (Nałęczów).

Aktualnie pozycja Biłgoraja uległa poprawie, w okresie ostatnich 2 lat miasto dynamicznie rozwijało się zarówno w aspekcie przedsiębiorczości jak i infrastruktury społecznej i kapitału ludzkiego. Rozwój ten był możliwy dzięki prężnemu wykorzystaniu środków unijnych.

W 2013 roku przedstawiono wyniki ogólnokrajowego rankingu "Zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego jednostek samorządu terytorialnego", w którym miasto Biłgoraj zajęło 10 pozycję w kategorii gminy miejskie. Ranking Zrównoważonego Rozwoju JST, przez pracowników Politechniki Warszawskiej, powstaje w oparciu o analizę 16 wskaźników, obejmujących trzy obszary rozwoju: gospodarczy, społeczny oraz ochrony środowiska. Wśród wskaźników, w oparciu o które opracowano ranking, są:

- wydatki majątkowe inwestycyjne per capita;
- procent wydatków majątkowych inwestycyjnych w budżecie gminy;
- wydatki na transport i łączność per capita;
- procent wydatków na transport i łączność w wydatkach budżetu gminy;
- procent dochodów własnych w dochodach budżetu gminy;
- liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców;
- liczba osób pracujących na 1000 mieszkańców;
- liczba osób bezrobotnych na 1000 mieszkańców;
- napływ ludności na 1000 mieszkańców;
- odpływ ludności na 1000 mieszkańców;
- liczba absolwentów szkół wyższych na 1000 mieszkańców;
- liczba komputerów z dostępem do internetu w szkołach;
- procent radnych z wyższym wykształceniem;
- procent ludności objętej wodociągami;
- procent ludności objętej kanalizacją ścieków;
- procent ludności objętej oczyszczalnią ścieków.

Ranking opracowany jest na podstawie niezależnych danych Głównego Urzędu Statystycznego (Bank Danych Lokalnych) i obejmuje swym zakresem wszystkie jednostki samorządowe w Polsce, w podziale na gminy miejskie, miejsko-wiejskie, wiejskie oraz miasta na prawach powiatu¹⁵. Swoją sukces miasto Biłgoraj zawdzięcza dużym nakładom na inwestycje takie jak budowa obwodnicy północnej i zagospodarowanie Zalewu Bojary. Biłgoraj bardzo dobrze wypadł w takich wskaźnikach jak: liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców, wydatki na transport i łączność per capita, liczba osób pracujących na 1000 mieszkańców, liczba osób bezrobotnych na 1000 mieszkańców, czy procent ludności objętej kanalizacją ścieków i wodociągami.

Poniżej przedstawiono pierwszą dziesiątkę rankingu w kategorii gminy miejskie:

1. Krynica Morska (województwo pomorskie)
2. Łeba (województwo pomorskie)
3. Bieroń (województwo śląskie)
4. Karpacz (województwo dolnośląskie)
5. Puławy (województwo lubelskie)
6. Garwolin (województwo mazowieckie)

¹⁵<http://www.bilgorajska.pl/aktualnosc,7034,0,0,0,10-miejsce-dla-Bilgoraja-w-Rankingu-Zrownowazonego-Rozwoju-JST.html>

7. Sucha Beskidzka (województwo małopolskie)
8. Limanowa (województwo małopolskie)
9. Pruszcz Gdański (województwo pomorskie)
10. Biłgoraj (województwo lubelskie)

Podsumowanie:

MOF Biłgoraj cechuje się dużą aktywnością w pozyskiwaniu funduszy unijnych. W latach 2007-2013 pozyskało ponad 184 mln zł.

Wysokie pozycje Miasta Biłgoraj w rankingach ogólnopolskich i wojewódzkich. 11 pozycję w rankingu „potencjału ekonomicznego” 42 miast województwa lubelskiego oraz 10 pozycja w ogólnopolskim rankingu "Zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego jednostek samorządu terytorialnego” w kategorii gminy miejskie.

Dobrze funkcjonujące służby bezpieczeństwa.